

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง รูปแบบโรงเรียนอิสลามที่เหมาะสมกับสังคมไทย ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร ผลการประชุมสัมมนา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

ตอนที่ 1 แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบ

ตอนที่ 2 กรอบแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการศึกษา

ตอนที่ 3 สังคมไทยในอนาคต

ตอนที่ 4 สังคมชาวไทยมุสลิมในอนาคต

ตอนที่ 5 การศึกษาอิสลามของสังคมไทยในอนาคตและรูปแบบโรงเรียนอิสลาม

ตอนที่ 6 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ตอนที่ 7 แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับวิธีการและเทคนิคที่ใช้ในการวิจัย

ตอนที่ 1 แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบ

1. ความหมายของรูปแบบ

พจนานุกรม Contemporary English ของ ลอแกน (Longman, 1987, p. 668) กล่าวถึงความหมายของคำว่า “รูปแบบ” หรือ “Model” เป็น 3 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ (1) รูปแบบ ที่หมายถึง สิ่งซึ่งเป็นแบบย่อส่วนของของจริง (2) รูปแบบ ที่หมายถึงสิ่งของหรือคนที่นำมาใช้เป็นแบบอย่าง ในการดำเนินการบางอย่าง (3) รูปแบบ ที่หมายถึงแบบหรือรุ่นของผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ

Bardo and Hartman (1982, p. 70) ได้กล่าวถึงรูปแบบในทางสังคมศาสตร์ว่า เป็นชุดของข้อความเชิงนามธรรมเกี่ยวกับปรากฏการณ์ที่เราสนใจ เพื่อใช้ในการนิยามคุณลักษณะ และ/หรือบรรยายคุณสมบัตินั้นเพื่อให้ง่ายต่อการทำความเข้าใจรูปแบบจึงไม่ใช่การบรรยายหรืออธิบาย ปรากฏการณ์อย่างละเอียดทุกแง่มุม เพราะการทำเช่นนั้นจะทำให้รูปแบบมีความซับซ้อนและยุ่งยากเกินไปในการทำความเข้าใจ ส่วนรูปแบบหนึ่ง ๆ จะต้องมียุทธศาสตร์อย่างน้อยเพียงใดหรือควรมีองค์ประกอบใดบ้างไม่ได้มีข้อกำหนดเป็นการตายตัว ทั้งนี้แล้วแต่ปรากฏการณ์แต่ละอย่างและวัตถุประสงค์ของผู้สร้างรูปแบบที่ต้องการจะอธิบายปรากฏการณ์นั้น ๆ อย่างไร

2. ประเภทของรูปแบบ

Keeves (1988, pp. 561 - 565) ได้แบ่งประเภทของรูปแบบไว้ 4 ประเภท คือ

- 2.1 รูปแบบเชิงอุปมาอุปมัย (Analogue Model) เป็นรูปแบบที่ใช้ในการเปรียบเทียบอุปมาอุปมัยกับปรากฏการณ์ที่เป็นรูปธรรมเพื่อสร้างความเข้าใจปรากฏการณ์ที่เป็นนามธรรม
- 2.2 รูปแบบเชิงภาษา (Semantic Model) เป็นรูปแบบที่ใช้ภาษาเป็นสื่อในการบรรยายหรืออธิบายปรากฏการณ์ที่ศึกษาด้วยภาษา แผนภูมิ หรือรูปภาพ เพื่อให้เห็น โครงสร้างทางความคิด องค์ประกอบและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของปรากฏการณ์นั้น ๆ
- 2.3 รูปแบบเชิงคณิตศาสตร์ (Mathematical Model) รูปแบบนี้ใช้สมการทางคณิตศาสตร์เป็นสื่อในการแสดงความสัมพันธ์ของตัวแปรต่าง ๆ
- 2.4 รูปแบบเชิงสาเหตุ (Casual Model) เป็นรูปแบบที่พัฒนามาจากเทคนิคการวิเคราะห์เส้นทาง (Path Analysis) และหลักการสร้าง “Semantic Model” โดยการนำตัวแปรต่าง ๆ มาสัมพันธ์กันเชิงเหตุและผลที่เกิดขึ้น

3. ลักษณะของรูปแบบ

Keeves (1988, p. 560) กล่าวถึงหลักการกว้าง ๆ เพื่อคำอธิบายการพัฒนารูปแบบไว้ 4 ประการ ดังนี้

- 3.1 รูปแบบควรประกอบขึ้นด้วยความสัมพันธ์อย่างมี โครงสร้างมากกว่าความสัมพันธ์เชิงเส้นตรงธรรมดา แต่อย่างไรก็ตามความเชื่อมโยงแบบเส้นตรงธรรมดาทั่วไปก็มีประโยชน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการศึกษาวิจัยในช่วงต้นของการพัฒนารูปแบบ
 - 3.2 รูปแบบควรจะนำไปสู่การทำนายผลที่จะเกิดขึ้นจากการใช้รูปแบบได้ ที่สามารถทดสอบได้ด้วยจากการสังเกต ดังนั้นรูปแบบที่ดีจึงควรมีการออกแบบทดสอบรูปแบบที่มีพื้นฐานจากข้อมูลเชิงประจักษ์ และถ้าการทดสอบไม่ได้ผลลงที่รูปแบบนั้นจะถูกละทิ้ง
 - 3.3 โครงสร้างของรูปแบบจะต้องเกี่ยวข้องกับบางสิ่งที่เป็นกลไกเชิงเหตุผลของเรื่อง ที่ศึกษา ดังนั้นรูปแบบที่ดีนอกจากจะเป็นเครื่องมือในการทำนายผลแล้ว แต่ควรใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์ได้ด้วย
 - 3.4 รูปแบบควรเป็นเครื่องมือในการสร้างมโนทัศน์ใหม่ ความสัมพันธ์ของตัวแปรใหม่ และเป็นการขยายองค์ความรู้ในเรื่องที่ศึกษาต่อไปอีกด้วย
- โดยสรุปรูปแบบ หมายถึง การอธิบายปรากฏการณ์ ด้วยภาพหรือแผนภูมิ เพื่อให้เห็น โครงสร้างทางความคิด องค์ประกอบในโครงสร้าง และแสดงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของปรากฏการณ์ การเสนอรูปแบบเป็นการเสนอเพื่อสร้างมโนทัศน์ใหม่เพื่อการขยายองค์ความรู้

ตอนที่ 2 กรอบแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการศึกษา

ในการวิจัยเรื่องรูปแบบอิสลามวิทยาลัยแห่งประเทศไทยที่เหมาะสมกับสังคมไทย ในอนาคต ผู้วิจัยเลือกใช้แนวคิดทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ (Structural Functionalism) แนวความคิดเรื่องโรงเรียนในฐานะที่เป็นองค์การ (School as an Organization) แนวคิดเรื่องสภาพแวดล้อมภายนอกของโรงเรียน (External Environment of School) แนวคิดเรื่องวัฒนธรรมองค์การทางการศึกษา แนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ (Identity) และแนวคิดเรื่องชาติพันธุ์ (Ethnicity)

1. ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ (Structural Functionalism)

ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ มีข้อสมมติฐานที่ว่า สังคมเป็นระบบที่ซับซ้อนระบบหนึ่งที่มีองค์ประกอบต่าง ๆ หลายส่วน ทำงานร่วมกันจนเกิดความมีเสถียรภาพ (Stability) ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ มีองค์ประกอบของทฤษฎี 2 ส่วน ดังนี้

1.1 โครงสร้างสังคม (Social Structure) ซึ่งเป็นรูปแบบอันถาวรที่เกิดจากความสัมพันธ์ของพฤติกรรมทางสังคม เช่น วิถีชีวิตภายในครอบครัวและระบบเศรษฐกิจ เป็นรูปแบบของโครงสร้างทางสังคมประเภทหนึ่ง ที่เกิดจากพฤติกรรมทางสังคมโดยความร่วมมือระหว่างกัน ในครอบครัวจนเกิดเป็นระบบการผลิต การบริโภค การจำแนกแจกจ่าย และการบริการที่มีขนาดใหญ่ มีความเกี่ยวพันระหว่างกันทั่วทั้งสังคม

1.2 หน้าที่ทางสังคม (Social Functions) เป็นส่วนที่ทำหน้าที่เชื่อมโครงสร้างสังคมแต่ละส่วนเข้าด้วยกัน ทำให้สังคมทั้งระบบเกิดการประสานงานและทำงานร่วมกัน การที่สังคมจะสามารถดำรงอยู่ได้นั้น จะต้องมีการเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงไปด้วยกันทั้งระบบ

ตามแนวคิดนี้ สังคมมนุษย์นั้นมีลักษณะเหมือนกับ โครงสร้างร่างกายของมนุษย์ (Human Organism) ที่มีส่วนประกอบต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอก แต่ละส่วนประกอบจะมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน และทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสังคม เกิดมาจากการเป็นระเบียบของสังคม และความผาสุกของประชาชน หากประชาชนในสังคมไม่ให้ความสนใจ หลักศีลธรรม ความไว้บรรทัดฐาน (Anomie) ก็จะเกิดขึ้นในสังคม แต่อย่างไรก็ตามความเป็นปึกแผ่นของสังคมสามารถเกิดขึ้นได้ทั้งในสังคมแบบที่มีความเป็นปึกแผ่นแบบกลไก ที่มีลักษณะทางสังคมเหมือนกันแบบสังคมดั้งเดิม และสังคมแบบที่มีความเป็นปึกแผ่นแบบอินทรีย์ ที่มีลักษณะทางสังคมต่างแบบกัน แบบสังคมสมัยใหม่ นอกจากนี้ยังสามารถศึกษา รูปแบบของสังคม (Social Pattern) และหน้าที่ของสังคม ได้จากการกระทำทางสังคม (Social Action) ที่เป็นข้อเท็จจริงทางสังคม เช่น วัฒนธรรม บรรทัดฐาน และค่านิยม พาร์สัน (Parsons) นำเอาแนวความคิดด้านโครงสร้างและหน้าที่มาพัฒนาในสหรัฐอเมริกาที่มองทุก ๆ ระบบและทุก ๆ หน้าที่หลักของสังคมจะเป็นตัวกระทำให้สังคมมีความเป็นระเบียบและดำรงอยู่ต่อไป

เมอร์ตัน (Merton) มองว่าแต่ละแบบอย่างทางสังคม หรือ โครงสร้างสังคมจะมีหน้าที่หลายประการ และมีหน้าที่ที่แตกต่างกันออกไปขึ้นอยู่กับมุมมองว่าจะมองจากจุดใดและกับบุคคลใด บางแบบอย่างทางสังคมหรือโครงสร้างสังคม อาจมีหน้าที่ที่ชัดเจนมากกว่าหน้าที่อื่นซึ่งเรียกว่าหน้าที่หลัก (Manifest Functions) แบบอย่างทางสังคมหรือ โครงสร้างสังคมบางส่วนอาจมีหน้าที่ที่ไม่สำคัญ หรือทำหน้าที่สนับสนุนมากกว่า ซึ่งเรียกว่าหน้าที่รอง (Latent Functions) แต่บางแบบอย่างทางสังคม หรือ โครงสร้างสังคมที่เกิดขึ้นมานั้นเป็นสิ่งที่สังคมไม่ต้องการจะเรียกว่าหน้าที่ที่ไม่มีประโยชน์ (Dysfunctions)

2. แนวคิดเรื่องโรงเรียนในฐานะที่เป็นองค์กร (School as an Organization)

Ballantine กล่าวว่า มีหลายวิธีในการมองโรงเรียนในฐานะที่เป็นองค์กร (School as an Organization) อาจมองในรูปของบทบาทของโรงเรียนตามโครงสร้างตามกิจกรรมในชั้นเรียน ตามการเรียนการสอน ตามกระบวนการเรียนรู้ของนักเรียนในโรงเรียนหรือตามบรรยากาศของโรงเรียน (School Climate) (Hoy & Miskel, 2001, p. 146) แม้ว่าแต่ละโรงเรียนจะมีวัฒนธรรมที่เป็นของตนเอง (Own Culture) มีวัฒนธรรมรอง (Sub Culture) มีความพร้อมสมบูรณ์ในเรื่อง ประวัติความเป็นมาของโรงเรียน มีผู้สร้างเกียรติประวัติให้โรงเรียน มีพิธีกรรมของตนเอง กระนั้นก็ตาม ในเรื่องรูปแบบของโครงสร้างการบริหารโรงเรียน ในเรื่องระดับของความเป็นราชการ (Degree of Bureaucratization) เหล่านี้ยังเป็นข้อเท็จจริงที่ต้องพิจารณาต่างหาก เช่น ขนาดของโรงเรียนมีความสัมพันธ์กับความเป็นราชการ หรือที่ตั้งของโรงเรียนมีผลต่อการรวมศูนย์อำนาจ (Centralization) โรงเรียนในชนบทมีการรวมศูนย์อำนาจมากเพราะพื้นที่บริการมีลักษณะกว้างขวาง กระจายกระจัดกระจาย โรงเรียนในชุมชนหรือในตัวเมืองมักมีแนวโน้มกระจายอำนาจ (Decentralization) เพราะความต้องการของประชากรมีความหลากหลาย ชุมชนมีอิทธิพลต่อโครงสร้างและบรรยากาศของโรงเรียน ส่วนโรงเรียนเอกชน หรือโรงเรียนทางศาสนาก็จะได้รับผลจากตัวแปรอื่น ๆ เป็นเอกเทศ

Ballantine มองโรงเรียนเป็นองค์กรที่เป็นระบบเปิด (Open System) มุ่งสนใจ โครงสร้างภายในโดยถือว่าโรงเรียนมีการปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมนานาประการ และโรงเรียนไม่สามารถบรรลุเป้าหมายอย่างเป็นอิสระได้โดยไม่ได้รับผลกระทบจากสังคมภายนอก ในด้าน เป้าหมายของระบบโรงเรียน (Goal of the School System) เป้าหมายของระบบโรงเรียนจะทำให้ จุดประสงค์หลายประการของระบบสังคมบรรลุได้ เป้าหมายที่ได้วางไว้ทำให้เกิดกิจกรรมหลากหลาย ของโรงเรียนเป็นเป้าหมายที่สังคมยอมรับและทำให้งิจกรรมของ โรงเรียนมีความมั่นคงถาวร โรงเรียนยังได้รับความกดดันจากสมาชิกชุมชนที่เข้ามามีบทบาท เช่น ต้องดูแลความปลอดภัย ให้เด็ก หรือการเข้าไปช่วยแก้ปัญหาบุคคล ปัญหาครอบครัว เป็นต้น ในด้านเป้าหมายของชุมชน

แต่ละชุมชนหรือสังคมมักมีเป้าหมายทางการศึกษาที่ชัดเจนแน่นอน ในสังคมที่มีความสอดคล้องกันนั้น (Homogeneous Societies) เป้าหมายของชุมชนก็จะมีคามสมานฉันท์ (Consensus) สอดคล้องกัน แต่ในสังคมที่มีความแตกต่างกัน (Heterogeneous Societies) เป้าหมายของชุมชนจะมีลักษณะไม่ไปด้วยกัน (Competing Goals) ซึ่ง “นักทฤษฎีแนวโครงสร้างและการหน้าที่ถือว่าเป้าหมายของชุมชนเหล่านี้จะช่วยกำหนดทิศทางของโรงเรียน ช่วยให้โรงเรียนรับใช้ระบบสังคมที่โรงเรียนตั้งอยู่ได้” (Hoy & Miskel, 2001, p. 150) ในด้านสภาพแวดล้อม มีการพึ่งพากันระหว่างองค์กรและสิ่งแวดล้อม โรงเรียนสนองตอบต่อสภาพแวดล้อมจำนวนมากที่มีความแตกต่างเพื่อให้โรงเรียนสามารถดำรงอยู่ได้ เพื่อให้ได้ทรัพยากรมาบริหารโรงเรียน โรงเรียนจึงไม่อาจละเลยต่อความต้องการของชุมชน และสังคมที่โรงเรียนตั้งอยู่ได้

ในสภาพสังคมเปิด (Open System) สภาพแวดล้อมภายนอก (External Environment of School) มีความสำคัญเนื่องจากสภาพแวดล้อมภายนอกจะมีผลกระทบต่อตัวป้อน (Input) โครงสร้าง (Structure) และกระบวนการ (Process) ภายในองค์กร และผลผลิต (Output) ขององค์กร ดังนั้น การพิจารณาพฤติกรรมที่มีในองค์กรจึงต้องคำนึงถึงสิ่งที่เกิดขึ้นภายในและภายนอกองค์กร “โดยเฉพาะในสังคมขนาดใหญ่ นั้น วัฒนธรรม ประชากร เศรษฐกิจ และการเมือง และเทคโนโลยี มีแนวโน้มว่ามีอิทธิพลต่อการดำเนินการภายในโรงเรียนและในพื้นที่ที่โรงเรียนตั้งอยู่” (Hoy & Miskel, 2001, p. 253)

3. แนวคิดเรื่องวัฒนธรรมองค์กรทางการศึกษา

วัฒนธรรมองค์กรเป็นลักษณะร่วมที่แสดงถึงความเป็นเอกภาพและเอกลักษณ์ขององค์กรหนึ่ง ๆ ที่อาจแสดงออกให้เห็นได้ในหลายลักษณะ เช่น ประเพณี พิธีกรรม ระบบความคิด ความเชื่อ หัตถศิลป์และค่านิยม ตลอดจนปรัชญา ที่สมาชิกองค์กรนั้น ๆ ยึดถือ ประพฤติและปฏิบัติร่วมกันอย่างเหนียวแน่นและแพร่กระจายในวงกว้าง วัฒนธรรมองค์กร จำแนกออกได้เป็น 3 ระดับ โดยอาจพิจารณาจากระดับที่มีลักษณะเป็นนามธรรมไปสู่ลักษณะที่เป็นรูปธรรม คือระดับที่แสดงถึงนัยของข้อตกลงเบื้องต้นขององค์กร (Tacit Assumption) ระดับที่เป็นค่านิยม (Value) และระดับที่เป็นบรรทัดฐาน (Norms) ตามลำดับ วัฒนธรรมองค์กรมีความสำคัญต่อองค์กร คือเป็นลักษณะร่วมที่แสดงถึงความเป็นเอกภาพและเอกลักษณ์ขององค์กรหนึ่ง ๆ ดังนั้นองค์กรใดที่เลือกรูปแบบหรือประเภทของวัฒนธรรมองค์กรอย่างไรก็จะมีผลต่อพฤติกรรมและการประพฤติดิของสมาชิกในองค์กรในรูปแบบนั้น ๆ นอกจากนั้นยังจะส่งผลกระทบต่อระบบความคิด ความเชื่อที่จะมีต่อการกำหนดโครงสร้างองค์กร การจัดอาคารสถานที่ และสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ด้วย และหมายความว่าองค์กรนั้น มีวัฒนธรรมประเภทนั้น ๆ ที่เข้มแข็ง

4. แนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ (Identity)

การศึกษาเรื่องอัตลักษณ์ ตามทฤษฎีของนักสังคมวิทยาสมัยใหม่ มีหลายทัศนะและหลายหลากหลายมุมมอง Durkheim มองว่าอัตลักษณ์ร่วมของสังคมไม่ใช่ผลรวมของอัตลักษณ์ของปัจเจก ทั้งนี้เพราะทุก ๆ สังคมล้วนมี “คุณภาพใหม่” ในตัวเอง การที่จะเชื่อมโยงปัจเจกเข้ากับอัตลักษณ์ร่วมของสังคมจึงต้องอาศัยพลังของพิธีกรรมซึ่งปัจเจกต้องร่วมกันสร้างและผลิตซ้ำ พิธีกรรมจึงเสมือนภาษาสัญลักษณ์ที่สื่อผ่านการปลูกเร้าอารมณ์ร่วมในบรรยากาศอันศักดิ์สิทธิ์ “หน่วยทางสังคมเป็นส่วนหนึ่งของระบบสังคมซึ่งอาจพิจารณาได้ว่าแต่ละหน่วยทางสังคมต่างมีอยู่เป็นอยู่ของตนได้ต่อเมื่อมีความสัมพันธ์กับหน่วยทางสังคมอื่น ๆ ในระบบทั้งหมดเท่านั้น” (Durkheim, 1947 อ้างถึงในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2550, หน้า 7) อัตลักษณ์ในแนวคิดหลังสมัยใหม่ (Post - modernism) เป็นทัศนะของกลุ่มหลังโครงสร้างนิยม (Post Structuralism) นักคิดในกลุ่มหลังโครงสร้างนิยมมองว่าการศึกษาเรื่องของอัตลักษณ์ ควรตั้งความเป็นศูนย์กลางออกจากปัจเจก โดยเฉพาะโดยทะลายมายาคติที่ว่าคนเราน่าจะเป็นเจ้าของหรือควบคุมพฤติกรรมของตนเองได้ออกไป และให้เน้นลักษณะปัจเจกที่เป็นผลผลิตของประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย แทนแนวคิดนี้เป็นผลของกระบวนการต่อรองเชิงอำนาจในความสัมพันธ์ทางสังคมหลายระดับ ตั้งแต่ระดับจุลภาคในครอบครัวไปจนถึงระดับมหภาค ทั้งนี้เพราะปัจเจกภาพเป็นเรื่องของกระบวนการสร้างความหมายทางสังคมให้แก่อัตลักษณ์อย่างหนึ่ง ซึ่งอาจเป็นอัตลักษณ์ของปัจเจกหรือของกลุ่ม ความเป็นตัวตนเป็นเพียงชิ้นส่วนหลาย ๆ ชิ้นที่ถูกประกอบรวมกันขึ้นมาในบริบทของสถานการณ์อย่างหนึ่ง ลักษณะเฉพาะตัวของคนแต่ละคนเกิดจากการผสมผสานขององค์ประกอบในทิศทางที่แตกต่างกัน

5. แนวคิดเรื่องชาติพันธุ์ (Ethnicity)

ชาติพันธุ์ (Ethnicity) มีพื้นฐานมาจากคำว่า (Ethnos) ซึ่งเป็นภาษากรีกแปลว่าประชาชน (People) หรือชาติ (Nation) แต่เดิมการใช้คำนี้เป็นไปอย่างหลากหลายและกว้างขวาง ปัจจุบันคำนี้ใช้หมายถึงความเหมือนหรือความแตกต่างทางวัฒนธรรม ที่เป็นผลมาจากทั้งภายในและระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic Group) วัฒนธรรมจึงไม่ใช่ตัวกำหนดกลุ่มชาติพันธุ์ แต่การปฏิสัมพันธ์ทำให้เกิดพรมแดนทางชาติพันธุ์ที่แสดงความเหมือนและความแตกต่างทางวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์และภายในสมาชิกของกลุ่มชาตินั้น ๆ เอง Jenkins (ปรีชา คุวินทร์พันธุ์, 2546, หน้า 11) ใน “Rethinking Ethnicity” ได้เสนอส่วนประกอบของตัวแบบของการสร้างทางสังคมเกี่ยวกับความเป็นชาติพันธุ์ (A Basic Social Constructionist Model of Ethnicity) ไว้สรุปได้ดังนี้

5.1 ความเป็นชาติพันธุ์เป็นเรื่องของการกำหนดความแตกต่าง (Differentiation)

ถึงแม้ว่าเมื่อพูดถึงอัตลักษณ์ (Identity) จะเน้นเรื่องของความสัมพันธ์ที่เป็นพลวัตระหว่าง

ความเหมือนและความแตกต่าง เช่น กรณีของมุสลิมภาคใต้เน้นที่ความแตกต่างทางศาสนา และชาติพันธุ์ ไม่เหมือนคนไทยภาคกลางที่เป็นคนไทยและนับถือศาสนาพุทธ

5.2 ความเป็นชาติพันธุ์เป็นเรื่องของวัฒนธรรมที่เป็นที่เข้าใจร่วมกันของคนในกลุ่ม (Share Meaning) และเป็นผลมาจากการสร้างและสร้างซ้ำ (สัญลักษณ์) ของการปฏิสัมพันธ์ หมายความว่า วัฒนธรรมเกิดจากการให้ความหมายร่วมกันในการที่จะสื่อสารคมนาคมระหว่างสมาชิกในกลุ่ม อีกนัยหนึ่งวัฒนธรรมคือระบบสัญลักษณ์ที่ให้ความหมายกับชีวิตกลุ่มและการอยู่ร่วมกันที่สำคัญคือ ภาษา ศาสนาและพิธีกรรมและการใช้ชีวิตโดยรวม

5.3 ความเป็นชาติพันธุ์เป็นสิ่งที่แปรผันและบังคับเลือกใช้ได้ (Variable and Manipulable) หมายความว่าไม่ใช่สิ่งที่ตายตัวหรือเปลี่ยนแปลงไม่ได้ แต่เป็นเรื่องของการแข่งขันเพื่อผลประโยชน์และอำนาจที่อาจถูกกระตุ้นโดยผู้กระทำการที่สมาชิกในกลุ่มเชื่อถือและคล้อยตาม ทั้งโดยรู้ตัวหรือไม่รู้ตัว (ทำตามประเพณี)

5.4 ความเป็นชาติพันธุ์ในแง่ที่เป็นอัตลักษณ์ทางสังคม (Social Identity) มีลักษณะเป็นทั้งเรื่องของกลุ่มและของบุคคล (Collective and Individual) บุคคลจะถูกอบรมขัดเกลาทางสังคมและวัฒนธรรมที่แสดงออกมาทางภาษา ศาสนา กริยาท่าทางที่รวมเข้าเป็นอัตลักษณ์ของบุคคล (Self Identification) จึงเป็นสิ่งที่กำหนดโดยกระบวนการอบรมให้เป็นสมาชิกของกลุ่ม ในการวิจัยเรื่องรูปแบบโรงเรียนอิสลามที่เหมาะสมกับสังคมไทย ถือว่าโรงเรียนอิสลามเป็นระบบ (System) หรือเป็นองค์กร (Organization) ที่ต้องมีการปรับตัวต่อสิ่งแวดล้อมหลายด้าน เช่น ระบบต่าง ๆ ในสังคมไทย ระบบสังคมไทยมุสลิม ระบบความเชื่อและศาสนาของประชากรมุสลิม ประชากรที่นับถือศาสนาพุทธในเขตพื้นที่บริการ หรือระบบการศึกษา (Educational System) เพื่อบรรลุเป้าหมายขององค์กร โดยมี การบูรณาการระบบย่อย ๆ เข้าเป็นระบบรวม ดำรงค่านิยม (Core Value) ของโรงเรียนไว้ การศึกษารูปแบบโรงเรียนอิสลามที่เหมาะสมกับสังคมไทยกระทำได้จาก การพิจารณาส่วนผสมที่ประกอบกันขึ้นเป็นโรงเรียน เพราะโรงเรียนประกอบไปด้วยระบบต่าง ๆ ที่มีส่วนช่วยสร้างความเป็นปึกแผ่นและสร้างสมดุล สิ่งเหล่านี้หล่อหลอมเป็นวัฒนธรรมองค์กร เป็นรูปแบบโรงเรียนอิสลามที่เหมาะสมกับสังคมไทย มีความเป็นตัวตนหรือมีอัตลักษณ์ของตนเองที่ไม่เหมือนกับโรงเรียนอื่น ๆ ทั่วไป

ในการวิจัยเรื่องรูปแบบโรงเรียนอิสลามที่เหมาะสมกับสังคมไทยนี้ แม้ว่าการวิเคราะห์เชิงโครงสร้างและหน้าที่จะเป็นการมองภาพหนึ่งในระยะเวลาใดเวลาหนึ่งเป็นสำคัญก็ตาม แต่ผู้วิจัยก็จะพยายามเชื่อมโยงภาพของสังคมไทยและสังคมมุสลิมในอดีต (Traditional Society) ในปัจจุบันของแต่ละส่วนหรือระบบย่อยเข้ามาสู่ภาวะปัจจุบันด้วยเท่าที่จะทำได้ เพื่อที่จะได้เห็นลักษณะของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในแต่ละส่วน ซึ่งประกอบกันเข้ามาเป็นภาพรวมของสังคมทั้งหมดด้วย

อันจะนำไปสู่ความเชื่อมโยงกับภาวะของสังคม และรูปแบบโรงเรียนอิสลามที่เหมาะสมกับสังคมไทยได้ชัดเจนขึ้น

ตอนที่ 3 สังคมไทยในอนาคต

1. ด้านสังคม

1.1 ความหมายของสังคม

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้ให้ความหมายของสังคมไว้ว่า หมายถึง คนจำนวนหนึ่งที่มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันตามระเบียบกฎเกณฑ์ โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญร่วมกัน เช่น สังคมชนบท วงการหรือสมาคมของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เช่น สังคมชาวบ้าน เป็นต้น

สุพิศวง ธรรมพันทา (2543, หน้า 29 - 30) ได้ให้ความหมายของสังคมไว้ว่า “สังคม คือ ผู้คนทุกเพศทุกวัยที่อยู่รวมกันเป็นหมู่พวกภายในช่วงเวลาและอาณาบริเวณที่แน่นอนจนได้สร้างแบบแผน ความสัมพันธ์ ซึ่งเอื้อประโยชน์เกิดความเรียบร้อยและความสามารถดำรงชีวิตร่วมกัน หรือสังคมกลุ่มที่มีความสัมพันธ์ภายใต้ระบบวัฒนธรรมเดียวกัน”

Zanden กล่าวว่า “สังคม คือ กลุ่มที่อาศัยอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกันและร่วมใช้วัฒนธรรมเดียวกัน กลุ่มคนดังกล่าวนี้อาจมีขนาดเล็กจำนวนไม่ถึงร้อยคน เช่น สังคมชนเผ่าโบราณ จนถึงมีขนาดใหญ่นับร้อยล้าน เช่น สังคมรัฐสมัยใหม่ ซึ่งต่างก็เป็นเจ้าของและปฏิบัติตนภายใต้ระบบค่านิยม บรรทัดฐาน และภาษาเดียวกัน” (Zanden, 1996, p. 51)

อุทัย ดุลยเกษม (Dulyakasem, Uthai, 2007, p. 44) กล่าวว่า “สังคมมนุษย์ เป็นสังคมที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรมทำนองเดียวกับระบบนิเวศที่มีความแตกต่างทางชีวภาพ” นอกจากนี้ “ความแตกต่าง (Differences) และความหลากหลาย (Diversities) เป็นเรื่องปกติ”

สรุปได้ว่า สังคม หมายถึง กลุ่มคนที่อยู่รวมกันในอาณาบริเวณเดียวกัน มีวัตถุประสงค์ชนบทร่วมประเพณี และวัฒนธรรมที่ยึดถือปฏิบัติสืบทอดร่วมกันเป็นเวลานานสิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อย ทั้งนี้ในสังคมเดียวกันอาจมีความแตกต่างและความหลากหลายในสังคมซึ่งถือเป็นเรื่องปกติ

1.2 เป้าหมายสังคมไทยและการพัฒนาสังคม

แนวความคิดและทิศทางการปรับตัวในการพัฒนาประเทศไทย ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 - 2554) ยึดหลัก “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” เป็นแนวทางปฏิบัติควบคู่ไปกับการพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวมที่ยึด “คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา” เพื่อให้การพัฒนาและบริหารประเทศเป็นไปในทางสายกลางบนพื้นฐานดุลยภาพ

เชิงพลวัตรของการพัฒนาที่เชื่อมโยงทุกมิติของการพัฒนาอย่างบูรณาการ ทั้งมิติตัวคน สังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมและการเมือง โดยมีการวิเคราะห์อย่าง “มีเหตุผล” และใช้หลัก “ความพอประมาณ” ให้เกิดความสมดุลระหว่างมิติทางวัตถุกับจิตใจของคนในชาติ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการ เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ [สศช.], 2549, หน้า ก)

วิสัยทัศน์ประเทศไทยหรือลักษณะสังคมไทยในอนาคตที่กำหนดไว้ในแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 - 2554) กล่าวว่า สังคมไทยมุ่งพัฒนาสู่สังคม อยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน (Green and Happiness Society) คนไทยมีคุณธรรมนำความรอบรู้ รู้เท่าทันโลก ครอบครัวยุบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง สังคมสันติสุข เศรษฐกิจมีคุณภาพ เสถียรภาพและเป็นธรรม สิ่งแวดล้อมมีคุณภาพและทรัพยากรธรรมชาติยั่งยืน อยู่ภายใต้ระบบบริหารจัดการประเทศที่มี ธรรมภิบาล ดำรงไว้ซึ่ง ระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และอยู่ใน ประชาคมโลกได้อย่างมีศักดิ์ศรี

1.3 สภาพสังคมไทยที่มุ่งหวังในอนาคต

การที่ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 - 2554)

มุ่งพัฒนาสู่ “สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน” ภายใต้แนวปฏิบัติ “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” จึงได้ กำหนดสภาพสังคมไทยในอนาคต สรุปได้ดังนี้

1.3.1 คนมีคุณภาพ คุณธรรมนำความรอบรู้อย่างเท่าทัน มีสุขภาวะที่ดี อยู่ใน ครอบครัวยุบอุ่น ชุมชนที่เข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ มีความมั่นคงในการดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรี ภายใต้ดุลยภาพของความหลากหลายทางวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

1.3.2 เศรษฐกิจมีคุณภาพ เสถียรภาพและเป็นธรรม โครงสร้างเศรษฐกิจของประเทศ สามารถแข่งขันได้ มีภูมิคุ้มกันความเสี่ยงจากความผันผวนของสภาพแวดล้อมในยุคโลกาภิวัตน์ บนพื้นฐานการบริหารเศรษฐกิจส่วนรวมอย่างมีประสิทธิภาพ มีระดับการออมที่พอเพียง มีการปรับโครงสร้างการผลิตและการบริการบนฐานความรู้และนวัตกรรม ใช้จุดแข็ง บนความหลากหลายทางชีวภาพและเอกลักษณ์ความเป็นไทย ควบคู่กับการเชื่อมโยงกับต่างประเทศ และการพัฒนาปัจจัยสนับสนุนด้าน โครงสร้างพื้นฐานและ โลจิสติกส์ พลังงาน กฎกติกา และ กลไกสนับสนุนการแข่งขัน และการกระจายผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม

1.3.3 สังคมไทยสามารถดำรงความหลากหลายทางชีวภาพ และสร้างความมั่นคง ของฐานทรัพยากรธรรมชาติและคุณภาพสิ่งแวดล้อม สร้างความสมดุลระหว่างการอนุรักษ์ และการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน เป็นธรรม และมีการสร้างคุณค่า สนับสนุนให้ชุมชนมีองค์ความรู้ และสร้างภูมิคุ้มกันเพื่อคุ้มครองฐานทรัพยากร คุ้มครองสิทธิและส่งเสริมบทบาทของชุมชน ในการบริหารจัดการทรัพยากร ปรับตามแผนการผลิตและการบริโภคที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

ตลอดจนรักษาผลประโยชน์ของชาติจากข้อตกลง ตามพันธกรณีระหว่างประเทศ

1.3.4 ระบบบริหารจัดการประเทศมีธรรมาภิบาลภายใต้ระบอบประชาธิปไตย

อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มุ่งสร้างกลไกและกฎระเบียบที่เอื้อต่อการกระจายผลประโยชน์จากการพัฒนาสู่ทุกภาคีควบคู่กับการเสริมสร้างความโปร่งใส สุจริต ยุติธรรม รับผิดชอบต่อสาธารณะ มีการกระจายอำนาจและกระบวนการที่ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วม ในการตัดสินใจสู่ความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจ สังคมและการใช้ทรัพยากร

โทม อาเรีย (2549, หน้า 1) อธิบายเกี่ยวกับ “การพัฒนาแบบพอเพียง” (Sufficiency Development) สรุปได้ว่า ความพอเพียงหมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็น ที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลง ทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้ต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและดำเนินการทุกขั้นตอนในขณะเดียวกันจะต้อง เสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติโดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจ ในทุกระดับให้มีสำนึกคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริตและให้มีความรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิต ด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญาและความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับ การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และกว้างขวางทั้ง ทางวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม จากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

ประเวศ วะสี (2548, หน้า 46) กล่าวถึงการพัฒนาสังคมไทยที่ผ่านมาและในปัจจุบัน สรุปได้ว่า การพัฒนาปัจจุบันหรือที่เรียกว่าการพัฒนาแบบตะวันตก เป็นวัตถุนิยม บริโภคนิยม เงินนิยม ซึ่งตรงข้ามกับการพัฒนาทางจิตวิญญาณ โลกจึงเข้าสู่ความเครียด ความขัดแย้งและความรุนแรงยิ่งขึ้นทุกที นักปราชญ์ตะวันตกหลายคนมองว่าอารยธรรมตะวันตกอันเป็นวัตถุนิยม บริโภคนิยมกำลังพาโลกทั้งโลกเข้าไปสู่วิกฤติการณ์อย่างยิ่ง มีทางเดียวที่มนุษย์จะรอดได้ คือ มีการปฏิวัติทางจิตสำนึก (Consciousness Revolution) อารยธรรมวัตถุนิยมบริโภคนิยม หรือที่เรียกกันว่าโลกาภิวัตน์ในปัจจุบันพยายามกลืนกินวัฒนธรรมอันหลากหลาย ต้องการให้โลกทั้งโลก มีวัฒนธรรมเดียวซึ่งเป็นเรื่องที่น่าเศร้ายิ่งนักเพราะความหลากหลายเป็นความงามและทำให้อยู่รอด ที่สำคัญคือโลกาภิวัตน์เป็นวัตถุนิยมขาดมิติทางจิตวิญญาณ หรือทำลายมิติทางจิตวิญญาณ อย่างยับเยินทำให้โลกบดพร่องมิติทางจิตวิญญาณ

อาจสรุปได้ว่า สังคมไทยมีเป้าหมายมุ่งไปสู่ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันภายใต้แนวปฏิบัติ “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” คนไทยมีคุณภาพมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและชีวภาพ ในขณะเดียวกันก็มีภูมิคุ้มกันความเสี่ยงจากความผันผวนของสภาพแวดล้อมในยุคโลกาภิวัตน์ แต่การพัฒนาสังคมไทยที่ผ่านมาและในปัจจุบันเป็นการพัฒนาแบบตะวันตกอันเป็นวัตถุนิยม

บริโภคนิยมที่ขาดมิติทางจิตวิญญาณทำให้สังคมมีปัญหา

2. ประชากรไทย

ประชากรของสังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา การเปลี่ยนแปลงของประชากรมีผลกระทบถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ จากการฉายภาพประชากร พบว่า “ประชากรจะถึงจุดอิมตัวที่จำนวนประมาณ 65 ล้านคนใน พ.ศ. 2565 หลังจากนั้นอัตราการเพิ่มประชากรจะติดลบคือต่ำกว่าศูนย์บ้างเล็กน้อย ทำให้จำนวนประชากรแต่ละปีลดลง ลักษณะเช่นนี้ทำให้โครงสร้างอายุของประชากรเปลี่ยนแปลง” (ปีพม่า ว่าพัฒนางค์ และปราโมทย์ ประสาทกุล, 2549, หน้า 1 - 2) การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรดังกล่าวทำให้ประเทศไทยกำลังเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ใน 20 ปีข้างหน้า ประชากรวัยเด็กมีสัดส่วนลดลงอย่างรวดเร็ว และประชากรวัยทำงานมีสัดส่วนสูง มีลักษณะการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรที่ก้าวสู่สังคมของผู้สูงอายุ ทำให้ภาระพึ่งพิงสูงขึ้น คนวัยแรงงานต้องรับภาระเพิ่มขึ้นในการดูแลผู้สูงอายุ กล่าวคือ

ในปี พ.ศ. 2543 ประชากร วัยแรงงานถึง 7 คน ช่วยดูแลผู้สูงอายุเพียง 1 คน แต่อัตราส่วนนี้ได้ลดลงอย่างต่อเนื่อง โดย ในปี พ.ศ. 2563 ผู้สูงอายุไทยแต่ละคน จะมีคนวัยแรงงานที่อาจจะช่วยในการดูแลเหลือเพียง 4 คน และหากคาดประมาณประชากรต่อไปถึงปี พ.ศ. 2593 ผู้สูงอายุไทยจะมีคนดูแลเพียง 2 คนเท่านั้น (เกื้อ วงศ์บุญสิน, 2550, หน้า 1)

สำหรับจำนวนประชากรของประเทศไทยในอนาคต 10 ปี สำนักพัฒนาสังคมและคุณภาพชีวิต สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2546, หน้า 19) ได้คาดประมาณประชากรของประเทศไทยไว้ว่า “ในปี พ.ศ. 2560 ประเทศไทยจะมีประชากรรวมทั้งสิ้นประมาณ 70.7 ล้านคน แยกเป็นประชากรชาย 34.61 ล้านคน และประชากรหญิง 36.09 ล้านคน”

สรุปได้ว่า ในอนาคตปี พ.ศ. 2560 โครงสร้างประชากรจะมีการเปลี่ยนแปลง สังคมไทยจะเป็นสังคมของผู้สูงอายุและประชากรวัยแรงงานต้องรับภาระเลี้ยงดูประชากรวัยพึ่งพิงจำนวนมากขึ้น และในปี พ.ศ. 2560 ประเทศไทยจะมีจำนวน 70.7 ล้านคน

2.1 ชาติพันธุ์ของสังคมไทย

Keyes (1967 อ้างถึงใน ปรีชา กุวินทร์พันธุ์, 2546, หน้า 7) ได้สรุปชาติพันธุ์ของสังคมไทยไว้ ดังนี้

สยามประเทศสามารถมีอำนาจเหนือดินแดนต่าง ๆ ภาษามลายูไปจนถึงความเป็นชาติพันธุ์ ในภาคเหนือสยามประเทศมีอำนาจเหนือกลุ่มชนในกลุ่มภาษาไตที่เรียกว่า ขวน หรือโยนก รวมไปถึงกลุ่มชาติพันธุ์ย่อยอื่น ๆ ที่อยู่บนภูเขา เช่น กลุ่มชาติพันธุ์เมว ลีซอ เย้า กะเหรี่ยง และอื่น ๆ ตลอดจนกลุ่มชาวไทยใหญ่หรือฉานทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สยามสามารถผูกพันชาวลาว

ให้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของสยามประเทศ รวมทั้งดูแลกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ เช่น เขมร กูยหรือส่วย เป็นต้น ด้านภาคใต้ของประเทศไทยซึ่งเป็นดินแดนที่มีลักษณะเฉพาะคือ มีความแตกต่างทางศาสนา และชาติพันธุ์ ดินแดนแถบนี้มีประวัติศาสตร์ที่ยาวนาน เคยเป็นรัฐอิสระ ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม สยามประเทศสามารถผนวกเอาดินแดนโดยเฉพาะในส่วนที่เคยเป็นปัตตานีเข้ามาไว้ในปกครอง

ดังนั้น สังคมไทยจึงเป็นสังคมที่เป็นพหุสังคมในทางชาติพันธุ์ คือ ประกอบด้วย กลุ่มชาติพันธุ์ที่มีวัฒนธรรมและความเป็นมาที่หลากหลาย เพราะพื้นที่ที่เป็นอาณาเขตของประเทศไทย ในปัจจุบัน เป็นที่อยู่ของหลายชาติ หลายภาษา ศาสนาและวัฒนธรรมมาแต่โบราณ

2.2 วัฒนธรรมไทย

จางง อติพัฒนสิทธิ์ (2543, หน้า 15) กล่าวว่า “วัฒนธรรมเป็นแบบแผนการดำเนินชีวิตของกลุ่มซึ่งสมาชิกของสังคมหนึ่งได้ยึดถือเป็นแบบแผนของชีวิตร่วมกัน วัฒนธรรมจึงเป็นเสมือนเครื่องหมายหรือตราประจำกลุ่มที่กลุ่มอื่นเห็นแล้วรู้ได้ทันที เช่น มีภาษา เครื่องแต่งกาย ขนบธรรมเนียมประเพณีที่เหมือน ๆ กันสำหรับคนในกลุ่มนั้น”

ส่วน อุทัย ดุลยเกษม กล่าวว่า “วัฒนธรรมเป็นระบบความคิด (Thinking System) ซึ่งมีความแตกต่างไปตามสภาพแวดล้อม วัฒนธรรมอาจแสดงให้เห็นทางเสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย พิธีการ” (Dulyakasem, 2007, p. 4)

สุเทพ สุนทรเกสัช (2550, หน้า 2) กล่าวถึงความหมายของวัฒนธรรมไว้อย่างกว้างขวาง ดังนี้

วัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตเป็นเรื่องขององค์รวมที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคน ในชุมชนท้องถิ่นเดียวกันกับความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติอันเลเห็นได้จากการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติในรูปของการสร้างที่อยู่อาศัยและการทำมาหากิน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเรื่องของปัจจัยสี่เป็นสำคัญ ท้ายสุดคือความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน ท้องถิ่นกับอำนาจ นอกเหนือธรรมชาติ อันเป็นเรื่องของจินตนาการและความเชื่อในเรื่องศาสนาและจักรวาลที่มนุษย์ไม่สามารถอธิบายได้ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ อำนาจนอกเหนือธรรมชาตินี้มีพลังในการควบคุมผู้คนในสังคมหรือกลุ่มชนนั้น ๆ ให้มีความสัมพันธ์ทางสังคมและการทำมาหากินอยู่รอดร่วมกันได้อย่างร่มรื่น อำนาจนอกเหนือธรรมชาติทำให้เกิดสถาบันทางศาสนา เช่น วัด มัสยิด และ โบสถ์ อันเป็นที่ ๆ ผู้คนในสังคม ได้มาชุมนุมกันรับฟังคำสอนของพระศาสนาประกอบประเพณีพิธีกรรม ที่จรรโลงโครงสร้างทางสังคมและความมั่นคงทางจิตใจของผู้คนในชุมชนให้อยู่ร่วมกันอย่างราบรื่นในกรอบของจารีตประเพณี ข้อห้าม และศีลธรรม

ปรีชา คูวินทร์พันธุ์ (2546) กล่าวถึงความสำคัญของวัฒนธรรมไว้ว่า วัฒนธรรมในส่วนหลัก ๆ หรือเนื้อหาของวัฒนธรรม ซึ่งได้แก่ความเชื่อในความเป็นมา ภาษา ศาสนา และขนบประเพณี ที่ปฏิบัติร่วมกัน วัฒนธรรมจะเป็นตัวชี้ลักษณะของกลุ่มชาติพันธุ์ แต่ไม่ได้กำหนดขอบเขตทางชาติพันธุ์ ความสัมพันธ์ในกลุ่มชาติพันธุ์จะขึ้นกับความเชื่อทางศาสนา พิธีกรรม ตลอดจนค่านิยมสำคัญของกลุ่ม

วัฒนธรรมยังมีความสำคัญในการสร้างสันติภาพ ดังที่กล่าวว่า “การได้เรียนรู้ถึงวัฒนธรรมที่แตกต่างกันจะทำให้สามารถบรรลุสันติภาพในโลกได้ในที่สุด” (Fulbright, 2007, p. 1)

ประเวศ วะสี (2548, หน้า 1) กล่าวถึง ความหลากหลายของวัฒนธรรมไว้ ดังนี้

เนื่องจากสภาพธรรมชาติมีความหลากหลาย มนุษย์เกิดในสภาพธรรมชาติที่แตกต่างกัน มนุษย์ย่อมเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันอย่างสอดคล้องกับธรรมชาติ จึงมีวิถีชีวิตที่แตกต่างกันเรียกว่าเป็นความหลากหลายทางชีวภาพกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นเรื่องที่เชื่อมโยงกันเพราะชีวิตต้องเกิดในที่ต่าง ๆ

นอกจากนี้ ประเวศ วะสี (2548, หน้า 1) ยังได้กล่าวถึง ศาสนาพุทธและศาสนาอิสลามในสังคมไทยไว้ ดังนี้

ศาสนาเป็นฐานะหนึ่ง คือเป็นวัฒนธรรมร่วมศาสนาพุทธเป็นวัฒนธรรมของคนไทยส่วนหนึ่ง ศาสนาอิสลามก็เป็นวัฒนธรรมของคนไทยอีกส่วนหนึ่ง ประเทศไทยเป็นที่อยู่ของคนไทยที่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติ หลากหลายศาสนา มีทั้ง ไทย จีน ญวน ลาว เขมร มลายู ศาสนาก็มีทั้ง พุทธ คริสต์ ซิกข์ ศาสนาจำเป็นต้องมีหลายศาสนา จะมีศาสนาเดียวไม่ได้ เพราะว่าศาสนาเกิดขึ้นในวัฒนธรรมต่าง ๆ กัน

สรุปได้ว่า วัฒนธรรม หมายถึง วิถีชีวิตของแต่ละสังคมที่มนุษย์ในสังคมหนึ่ง ๆ ร่วมกันสร้างขึ้นเพื่ออยู่ร่วมกันโดยมีความสอดคล้องกับธรรมชาติโดยมีแรงผลักดันจากอำนาจนอกเหนือธรรมชาติเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างราบรื่นและมีความสำคัญเป็นเครื่องกำหนดวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคม ทำให้สมาชิกมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ศิลปะและศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมและการได้เรียนรู้วัฒนธรรมที่แตกต่างกันทำให้เกิดความสงบสุขหรือช่วยระงับความขัดแย้งได้

3. เศรษฐกิจ

3.1 เศรษฐกิจไทยก่อนรัฐประหาร พ.ศ. 2549

การคาดการณ์สภาพเศรษฐกิจในอนาคตจำเป็นต้องพิจารณาภาพเศรษฐกิจที่ผ่านมาภายหลังวิกฤตเศรษฐกิจที่ผ่านมาเมื่อปี พ.ศ. 2540 เศรษฐกิจไทยได้ปรับตัวดีขึ้นตามลำดับทั้งในด้านการขยายตัวและเสถียรภาพ โดยเฉพาะในช่วงปี พ.ศ. 2545 - 2547 เศรษฐกิจไทยขยายตัว

แต่ในเชิงโครงสร้างนั้นเศรษฐกิจไทยยังมีจุดอ่อน กล่าวคือ

3.1.1 การที่โครงสร้างทางเศรษฐกิจยังต้องพึ่งพิงการส่งออกเป็นสาขาหลักในการสนับสนุนการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ทั้งทางตรงและทางอ้อมที่กิจกรรมเพื่อการส่งออกมีการจ้างงานและสนับสนุนให้เกิดการใช้จ่ายและการลงทุนภายในประเทศ ซึ่งทำให้ที่ที่สุดแล้วเศรษฐกิจไทยต้องขึ้นอยู่กับสถานการณ์โลกและปัจจัยภายนอกมาก

3.1.2 โครงสร้างของการส่งออกก็มีการส่งออกสินค้าอุตสาหกรรมที่สำคัญเพียงไม่กี่รายการ เช่น คอมพิวเตอร์และอุปกรณ์ รถยนต์ แผงวงจรไฟฟ้า นั้นคิดเป็นสัดส่วนการส่งออกที่สูง โดยที่ในการผลิตกลุ่มสินค้าดังกล่าวต้องใช้วัตถุดิบและกึ่งสำเร็จรูปการนำเข้าในสัดส่วนที่สูง ดังนั้น การส่งออกที่เพิ่มขึ้นจึงตามมาด้วยการนำเข้าที่มากขึ้นตาม

3.1.3 การพึ่งพิงการส่งออกสินค้าอุตสาหกรรมเป็นหลักทำให้ “กิจกรรมการผลิตของประเทศมีส่วนการผลิตสินค้าอุตสาหกรรมที่สูงเมื่อเทียบกับขนาดของเศรษฐกิจโดยรวม และเมื่อเทียบกับสาขาการผลิตอื่น ๆ เช่น สาขาการเกษตรและบริการ ดังนั้น “จึงเป็น โครงสร้างการผลิตที่ใช้พลังงานในสัดส่วนที่สูง” (สศช., 2548, หน้า 1)

3.1.4 มิติของตลาดแรงงานและการรองรับกำลังแรงงานในสาขาเศรษฐกิจต่าง ๆ สัดส่วนการผลิตอุตสาหกรรมต่อผลผลิตมวลรวมในประเทศสูงถึงร้อยละ 38.7 ในปี พ.ศ. 2547 แต่สาขาการผลิตนี้รองรับแรงงานเพียงร้อยละ 18.4 แต่สาขาเกษตรซึ่งมีสัดส่วนเพียงร้อยละ 9.2 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศแต่สามารถรองรับกำลังแรงงานถึงร้อยละ 38.9 ซึ่งส่วนใหญ่เป็นแรงงานที่มีการศึกษาดำและผลิตภาพต่ำเมื่อเทียบกับแรงงานในภาคการผลิตอุตสาหกรรม

3.1.5 “ความเหลื่อมล้ำของรายได้และปัญหาความยากจนซึ่งมักเป็นความยากจนในภาคการเกษตรที่มีผลิตภาพแรงงานต่ำและผลตอบแทนแรงงานต่ำ” (สศช., 2548, หน้า 1)

โครงสร้างเศรษฐกิจของไทยที่ผ่านมา มีความเปราะบางและมีความอ่อนไหวต่อปัจจัยภายนอกและปัจจัยชั่วคราว เช่น ภัยธรรมชาติมาก จะเห็นได้จากการที่เศรษฐกิจของไทยชะลอตัวลงอย่างมากในปี พ.ศ. 2544 อันเนื่องมาจากเศรษฐกิจของโลกชะลอตัวลงและทำให้การส่งออกของไทยลดลง และในปี พ.ศ. 2548 สถานการณ์ราคาน้ำมันที่เพิ่มขึ้นสูงมาก เศรษฐกิจโลกชะลอตัว และมีผลกระทบจากภัยธรรมชาติทั้งสึนามิและภัยแล้ง ราคาน้ำมันที่สูงขึ้นในขณะที่การผลิตของไทยยังมีการสร้างมูลค่าและพัฒนาให้กับสินค้าได้น้อย ทำให้ความสามารถในการส่งออกลดลง การส่งออกที่ชะลอตัวและการนำเข้าที่เพิ่มขึ้น ทำให้ “ประเทศไทยขาดดุลการค้าถึง 8,462 ล้านดอลลาร์สหรัฐในครั้งแรกของปี พ.ศ. 2548 ประกอบกับการท่องเที่ยวที่ได้รับผลจากสึนามิและการผลิตของไทยที่พึ่งพาเทคโนโลยีจากต่างประเทศ ส่งผลให้รายจ่ายในเรื่อง “ค่าร้อยละ” ค่าเครื่องหมายการค้าและลิขสิทธิ์เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทำให้ดุลบัญชีเดินสะพัดขาดดุล

6,207 ล้านดอลลาร์สหรัฐ” (สศช., 2548, หน้า 1 - 2)

ปัญหาเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจดังกล่าว สะท้อนปัญหาที่สำคัญของประเทศ คือ “คุณภาพทรัพยากรมนุษย์ที่ยังอ่อนด้อย ทั้งในด้านประสิทธิภาพการทำงาน คุณภาพฝีมือแรงงาน และความคิดสร้างสรรค์ในการออกแบบหรือการสร้างคุณค่าให้กับผลิตภัณฑ์ รวมทั้งประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ” (สศช., 2548, หน้า 1 - 2)

เนื่องจากความผันผวนในภาวะเศรษฐกิจโลก ความไม่แน่นอนของราคาน้ำมัน รวมทั้งความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง การคาดการณ์เศรษฐกิจในอนาคตจึงมีความไม่แน่นอน ขึ้นกับภาวการณ์ในโลกหลายองค์ประกอบ ในเรื่องนี้ ปรีดิยาธร เทวกุล ได้กล่าวถึงยุทธศาสตร์ การพัฒนากระแสหลักของประเทศไทยในอนาคต ดังนี้

เรายังคงดำเนินการพัฒนาภาคการผลิตให้ก้าวหน้าและสามารถแข่งขันได้ใน ตลาดโลกต่อไป แต่เนื่องจากมีผู้ผลิตจากประเทศเกิดใหม่มากขึ้น การแข่งขันแหลมคมขึ้น เราจะ ขยายการผลิตโดยไม่ “Focus” ที่ชัดเจนต่อไปไม่ได้ ภาคการผลิตของเรามีความจำเป็นต้องเน้น การผลิตสินค้าและบริการที่มีคุณค่าแตกต่างจากคู่แข่ง (Product Differentiation) และมุ่งสร้างมูลค่าเพิ่ม (Value Creation) ให้กับสินค้าและบริการที่เรามีฐานคืออยู่แล้ว โดยเฉพาะการเพิ่มมูลค่าให้แก่ สินค้าเกษตรของเราให้เป็นผลิตภัณฑ์จากข้าว “Product Differentiation” จะช่วยให้เรารักษาสถา ดไว้ได้ และมูลค่าเพิ่ม จะช่วยให้เรามีรายได้เข้าประเทศจากพื้นฐานสินค้าที่เรามีอยู่เดิม (สศช., 2548, หน้า 1)

3.2 เศรษฐกิจไทยภายหลังการรัฐประหารปี พ.ศ. 2549

ภายหลังการรัฐประหารของไทย เมื่อ 19 กันยายน พ.ศ. 2549 มีประเด็นทางเศรษฐกิจที่มี ผลต่อการคาดการณ์เศรษฐกิจในอนาคตของประเทศไทย ดังนี้

3.2.1 โลกาภิวัตน์ด้านเงินทุนอนาคต และนัยต่อประเทศไทย

กระแสโลกาภิวัตน์ มีแนวโน้มว่าจะมีผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจและสังคม ในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับโลก ภูมิภาคเอเชียรวมทั้งประเทศไทย คำว่า “เงินทุนกระแสโลกาภิวัตน์ เงินทุน” (Globalization of Capital Financial หรือ Financial Globalization) หมายถึง “กระบวนการ ในการเชื่อมโยงและรวมตัวทางการเงินของโลก โดยมีเงินทุนเคลื่อนย้ายระหว่างประเทศเป็น ส่วนประกอบและเครื่องมือชี้ถึงระดับการเชื่อมโยงหรือรวมตัวทางการเงินของโลก” (เวทวงศ์ พ่วงทรัพย์, 2550, หน้า 1) โลกาภิวัตน์ด้านเงินทุนเป็นปรากฏการณ์ที่มีความสำคัญและ ได้รับการประเมินว่าจะทวีความรุนแรงและรวดเร็วยิ่งขึ้นในระยะ 5 - 10 ปีข้างหน้า จากบรรยากาศ ที่เคลื่อนย้ายเงินทุน ทั้งข้อตกลงและความร่วมมือทางการค้าและการลงทุนตลอดจนแนวโน้ม การส่งเสริมการลงทุนในต่างประเทศ ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศ ธุรกิจใหม่ ๆ

ทางการเงิน แนวโน้มโลกาภิวัตน์ด้านเงินทุน ที่นำเสนอในงานสัมมนาวิชาการประจำปีของ สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง ครั้งที่ 4 เมื่อ 17 กันยายน พ.ศ. 2550 (เวทาค์ พ่วงทรัพย์, 2550, หน้า 1 - 2) สรุปได้ดังนี้

โลกมีบรรยากาศที่ส่งเสริมการเคลื่อนย้ายเงินทุนให้เป็นไปอย่างเสรีและขยายตัว ในอัตราสูง โดยการเชื่อมโยงทางการเงินที่สูงขึ้นของประเทศต่าง ๆ การลดลงของระเบียบและ ข้อจำกัด การสื่อสารที่รวดเร็ว นวัตกรรมทางการเงินและการบริหารความเสี่ยงต่าง ๆ ตลอดจน การลงทุนที่สูงขึ้นจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจและการค้าที่ดี การขยายตัวของทรัพย์สินของ ภาคเอกชนและภาครัฐส่งเสริมการเคลื่อนย้ายเงินทุนขยายตัวอย่างก้าวกระโดด ขยายตัวในอัตรา ที่สูงกว่าการขยายตัวของเศรษฐกิจและการค้าโลกมาก ประเทศกำลังพัฒนามีบทบาทเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มเศรษฐกิจเกิดใหม่ในเอเชียตะวันออก และจากการประเมินโดยธนาคารโลก กลุ่มเศรษฐกิจนี้จะเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจโลกต่อเนื่องในอีกระยะ 25 ปีข้างหน้า

มีการเพิ่มขึ้นอย่างก้าวกระโดดของทรัพย์สินและเงินทุนเอกชนโดยการสะสมทรัพย์สิน ของเอกชนและความต้องการผลตอบแทนที่สูงขึ้น ตลอดจนการกระจายความเสี่ยง ทำให้การลงทุน ในตลาดหลักทรัพย์สินขยายตัวสูงขึ้น กระแสการเปลี่ยนแปลงของตลาดการเงินโลก ลักษณะที่สำคัญ คือ การระดมทุนเปลี่ยนไปจากการกู้ยืมเงินจากธนาคารเป็นการระดมทุนผ่านตลาดทุนมากขึ้น และ การที่สถาบันการเงิน โดยเฉพาะธนาคารพาณิชย์มีการใช้วิธีบริหารความเสี่ยง มีการเข้าไปลงทุนใน ตลาดหลักทรัพย์สิน ทำการรวบรวมและซื้อกิจการเพื่อการขยายกิจการในต่างประเทศ ขนาดธนาคาร ใหญ่ขึ้นมีการลงทุนหลากหลาย และสัดส่วนรายได้จากการกู้ยืมลดลงมาก การลงทุนโดยตรงยังมี รูปแบบเปลี่ยนไป โดยกองทุนต่าง ๆ มีบทบาทมากขึ้นและเป็นผู้นำการลงทุนโดยตรง มีลักษณะ เก่งกาจระยะสั้นมากขึ้นและส่วนใหญ่เป็นการรวบรวมและซื้อกิจการ ฉะนั้น ผลกระทบต่อ ประเทศไทย และการรองรับที่เหมาะสมย่อมเปลี่ยนไป การผันผวนของเงินทุน และวิกฤตเศรษฐกิจ ยังคงอยู่โดยการผันผวนของเงินทุนโลกยังมีอยู่อย่างต่อเนื่อง จากการเชื่อมโยงการเงิน ระหว่างประเทศที่มากขึ้น ส่งผลให้ผลกระทบทางปัจจัยเศรษฐกิจต่าง ๆ (Economic Shocks) ของต่างประเทศสามารถส่งผลถึงกันได้รวดเร็วผ่านตลาดการเงิน ก่อให้เกิดความผันผวน ในตลาดการเงิน และเพิ่มโอกาสในการเกิดวิกฤตสูงขึ้น

3.2.2 บทบาทของบริษัทข้ามชาติในประเทศไทย

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI) ได้เสนอผลงานวิจัยเรื่อง บทบาทของบริษัทข้ามชาติในประเทศไทย (เดือนเด่น นิคมบริรักษ์, 2550, หน้า 1) มีสาระสำคัญ คือ บริษัทข้ามชาติ หมายถึง บริษัทที่อำนาจในการบริหารจัดการอยู่ที่บริษัทแม่ ที่เป็นบริษัทข้ามชาติในต่างประเทศ และต้องประกอบธุรกิจในต่างประเทศไม่น้อยกว่า 3 ประเทศ

ขึ้นไป รวมประเทศไทยด้วย และธุรกิจของบริษัทแม่จะต้องเป็นธุรกิจเดียวกับธุรกิจของบริษัทลูกในประเทศไทย

บริษัทข้ามชาติในประเทศไทย มีปัญหาและอุปสรรคมากเนื่องมาจากกฎกติกาที่ไม่ชัดเจน ทุกอย่างขึ้นกับดุลพินิจของเจ้าหน้าที่ เช่น เรื่องภาษี การประกอบธุรกิจของคนต่างด้าว ทำให้เกิดการระงับโดยไม่ได้เกิดประโยชน์ต่อประเทศไทย เช่น เงื่อนไขสัดส่วนการจ้างงานพนักงานต่างชาติต่อพนักงานไทย 1:4 ขั้นตอนในการต่ออายุวีซ่าการทำงาน ที่สำคัญคือยังขาดแรงงานกึ่งทักษะ และนโยบายของรัฐบาลไม่มีความชัดเจน เช่น ประเด็นของพลังงานทดแทน (Ecocar) การขาดแคลนแรงงานที่มีทักษะในภาคบริการ หรือการที่ยังมีปัญหากฎหมายวิชาชีพจำกัดการประกอบอาชีพของผู้เชี่ยวชาญต่างชาติและการขาดแคลนบุคลากรที่มีทักษะภาษาอังกฤษ บริษัทข้ามชาติมีส่วนแบ่งตลาดประมาณร้อยละ 20 - 25 ในหลายธุรกิจ และเป็นแหล่งจ้างแรงงานและสร้างรายได้ให้แก่รัฐที่สำคัญ นอกจากนี้ยังช่วยลดการผูกขาดของธุรกิจของไทยบางอุตสาหกรรม และบริษัทต่างชาติส่วนมากประกอบธุรกิจที่มีการแข่งขันสูงยกเว้นธุรกิจที่ใช้ทุนและเทคโนโลยีสูง บริษัทข้ามชาติได้เปรียบบริษัทไทยทั้งในด้านเทคโนโลยีในการผลิตและด้านข้อมูล ความรู้ ประสบการณ์ ความเชี่ยวชาญ และเครือข่าย บริษัทไม่ว่าจะเป็นไทยหรือต่างชาติมีมาตรการด้านสิ่งแวดล้อมค่อนข้างสูงมาก ต้องส่งออกสินค้าไปประเทศที่มีมาตรฐานด้านสิ่งแวดล้อมสูง ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีพื้นฐานเศรษฐกิจและสภาพแวดล้อมในการลงทุนที่ดีกว่าประเทศข้างเคียง โดยเฉพาะเรื่องขนาดของตลาด เสถียรภาพทางการเมือง นโยบายที่ค่อนข้างเสรี และความน่าอยู่สำหรับนักธุรกิจและผู้เชี่ยวชาญต่างชาติ แต่ปัญหาหลักคือความไม่แน่นอนของกฎ กติกาต่าง ๆ ที่ให้อำนาจดุลพินิจแก่เจ้าหน้าที่ของรัฐมากและกฎหมายที่ไม่สอดคล้องกับแนวนโยบายของประเทศ

3.2.3 วิกฤตสินเชื้อชีพไฟร์ม

ภาวะวิกฤตสินเชื้อในตลาดสินเชื้อสังหาริมทรัพย์ประเภทชีพไฟร์มของสหรัฐอเมริกาเป็นต้นเหตุทำให้สถาบันหรือธนาคารที่เป็นผู้ปล่อยสินเชื้อด้านอสังหาริมทรัพย์ประสบปัญหาอย่างหนัก ในช่วงกลางปี พ.ศ. 2550 และส่งผลให้ดัชนีราคาหุ้นทั่วโลกปรับตัวลดลงอย่างหนักในช่วงปลายปี วิกฤตสินเชื้อชีพไฟร์ม มีผลกระทบต่อประเทศไทยยังจำกัดอยู่เพียงในตลาดหุ้น และสถาบันการเงินที่มีการลงทุนในตราสารซีดีโอ โดยในส่วนของตลาดหุ้นนั้นดัชนีตลาดหลักทรัพย์ของไทยปรับตัวลดลงอย่างค่อนข้างรุนแรงถึงร้อยละ 15 ปัจจัยหลักมาจากการถอนทุนของกองทุนต่างชาติซึ่งกำลังประสบปัญหาการเงิน จึงต้องถอนทุนจากตลาดหุ้นไม่เฉพาะแต่ประเทศไทยเท่านั้นแต่เป็นไปโดยทั่วถึงทั้งภูมิภาค ส่วนผลกระทบที่มีต่อภาคเศรษฐกิจที่แท้จริงนั้น ในปัจจุบันอาจจะยังไม่เห็นอย่างเด่นชัด แต่หากปัญหายืดเยื้อและขยายวงกว้างออกไป

จนส่งผลให้เศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกาชะลอตัวอย่างรุนแรง ก็จะส่งผลกระทบต่อการขยายตัวของเศรษฐกิจไทยด้วย เนื่องจาก “การชะลอตัวของเศรษฐกิจสหรัฐอเมริกาน่าจะลดการขยายตัวของเศรษฐกิจในส่วนอื่น ๆ ของโลก ซึ่งส่วนใหญ่ยังต้องพึ่งพาสหรัฐอเมริกาในการส่งออกเป็นหลัก ไม่ว่าจะเป็นสหภาพยุโรป ญี่ปุ่น หรือจีนให้ชะลอตัวตามไปด้วยทำให้การส่งออกของไทยจะชะลอตัวลง” (พงศ์พัฒน์ คุโรวาท, 2550, หน้า 2) ผลดีของซัพพอร์ท ในกรณีนี้ ที่อาจมีต่อเศรษฐกิจไทย คือ การถอนการลงทุนต่างชาติในตลาดหุ้น และนำเงินออกไปเพื่อเสริมสภาพคล่องจะทำให้ค่าเงินบาทมีแนวโน้มอ่อนลงในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ซึ่งจะช่วยบรรเทาสถานการณ์ของผู้ส่งออกที่กำลังประสบปัญหาขาดทุนจากอัตราแลกเปลี่ยน

3.2.4 สภาพเศรษฐกิจไทยขยายตัว

จากการที่ตัวเลขเศรษฐกิจของรัฐบาลยืนยันว่าเศรษฐกิจขยายตัวได้ดี คือประมาณร้อยละ 4.3 ในครึ่งแรกของปี พ.ศ. 2550 และยังคงคาดการณ์ว่าเศรษฐกิจไทยอาจขยายตัวสูงถึงร้อยละ 6 ในปี พ.ศ. 2551 มีการวิเคราะห์สภาพดังกล่าวไว้ (เพชฌิมิสต์, 2550, หน้า 1) สรุปได้ว่า การที่เศรษฐกิจขยายตัวร้อยละ 4 นั้น เป็นเพราะการส่งออกสุทธิเกือบทั้งหมด หมายถึง ไทยส่งออกมากกว่าการนำเข้า เป็นปริมาณที่เพิ่มขึ้นประมาณ ร้อยละ 4 เมื่อเปรียบเทียบกับปริมาณการผลิตในปีก่อน “แต่สำหรับกิจกรรมภายในประเทศนั้นปริมาณการผลิตเกือบจะไม่ได้เพิ่มขึ้นเลย ส่วนที่เพิ่มขึ้นเล็กน้อยคือ การบริโภคของรัฐบาลซึ่งได้มา โดยการขาดดุลงบประมาณหรืออีกนัยหนึ่งคือการกู้ยืมเงินประชาชนมาใช้ประมาณร้อยละ 1.7 ของจีดีพี ซึ่งก็เท่ากับการนำเอาเงินในอนาคตมาใช้สำหรับการบริโภคภายในประเทศนั้นเพิ่มอย่างมาก ในขณะที่การลงทุนของเอกชนติดลบอย่างชัดเจนที่น่าสนใจประการหนึ่ง คือ ปริมาณการบริโภคที่เพิ่มขึ้นนั้นผู้ผลิตเกือบจะไม่ได้ผลิตสินค้าและบริการเพิ่มขึ้นเพื่อตอบสนอง แต่เลือกที่จะลดสต็อกสินค้าออกมาซึ่งเป็นการสะท้อนถึงความไม่มั่นใจของผู้ประกอบการเพราะไม่ต้องการที่จะลงทุนเพิ่มหรือเร่งเพิ่มการผลิต ดังนั้น การใช้จ่ายของภาครัฐจึงน่าจะกระตุ้นเศรษฐกิจโดยรวมได้ไม่มากนัก “ที่สำคัญคือ การใช้จ่ายของรัฐบาลนั้นคิดเป็นสัดส่วนเพียงร้อยละ 17 - 18 ของเศรษฐกิจเท่านั้น และเงินส่วนใหญ่ ประมาณร้อยละ 80 เป็นงบประมาณประจำที่จะต้องใช้จ่ายเงินเดือน และคืนหนี้” (เพชฌิมิสต์, 2550, หน้า 1) สิ่งที่น่าเป็นห่วงที่สุดสำหรับอนาคตเศรษฐกิจไทย คือ การที่เรากำลังส่งออกเป็นหลักเพื่อให้เศรษฐกิจขยายตัวร้อยละ 4 ในปัจจุบันและการพึ่งพาการส่งออกดังกล่าวเป็นการพึ่งพา “แบบหลอกลวงตัวเอง” เพราะการขยายตัวของการส่งออกนั้นส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการเข้าไปแทรกแซงซื้อดอลลาร์ของธนาคารแห่งประเทศไทย

3.2.5 การออมของไทยและวิกฤตในอนาคต

วโรทัย โกศลพิศิษฐ์กุล (2550, หน้า 1) เสนอบทความ การออมของไทยและวิกฤตในอนาคต มีสาระสำคัญ คือ เงินออมถือเป็นเงินทุนสำคัญต่อการลงทุนของประเทศ ซึ่งเป็นรากฐานและปัจจัยสำคัญที่กำหนดการลงทุนให้เศรษฐกิจของประเทศให้เจริญเติบโต สร้างเสถียรภาพและลดความผันผวนทางเศรษฐกิจเนื่องจากการออมในระดับสูงจะทำให้การลงทุนในประเทศไม่ต้องอาศัยเงินทุนจากต่างประเทศมากนัก แม้เศรษฐกิจจะถดถอยก็สามารถพึ่งพาการออมในประเทศได้ ทำให้เศรษฐกิจพัฒนาอย่างต่อเนื่อง หากเปรียบเทียบการออมของประเทศไทยกับประเทศที่มีฐานะใกล้เคียงกัน โดยวัดสัดส่วนการออมของประเทศต่อจีดีพี พบว่าการออมของประเทศไทยอยู่ที่ระดับร้อยละ 31.6 เมื่อเปรียบเทียบกับจีดีพี ซึ่งสูงกว่าประเทศเหล่านี้ยกเว้นมาเลเซีย ในขณะที่เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศพัฒนา พบว่าประเทศเหล่านี้มีอัตราการออมเทียบกับจีดีพีที่ต่ำกว่าประเทศไทยและประเทศกำลังพัฒนาอื่น ๆ บางประเทศ สามารถอธิบายได้จากหลายสาเหตุ เช่น ประเทศเหล่านี้มีการจัดเก็บภาษีในอัตราที่สูงมาก ทำให้เงินได้สุทธิและเงินออมต่ำ อีกทั้งมีระบบสวัสดิการที่ดี ทำให้ประชาชนเล็งเห็นถึงสวัสดิการที่รัฐบาลจะดูแลเมื่อยามชราภาพในอนาคต จึงไม่ก่อให้เกิดแรงจูงใจในการออมเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศที่กำลังพัฒนาซึ่งมีระบบสวัสดิการที่ไม่เด่นชัดและมั่นคงเพียงพอ ประชาชนจึงเล็งเห็นความสำคัญของการเก็บออมเพื่อการใช้จ่ายและดูแลตนเองเมื่อยามชรา ประกอบกับประเทศที่พัฒนาแล้วสามารถเข้าถึงแหล่งเงินได้ง่ายโดยต้องการใช้เงินเมื่อไรก็สามารถใช้ได้รวดเร็ว ทันใจ ทำให้คนไม่จำเป็นต้องออมเพื่อใช้ในยามฉุกเฉิน ประกอบกับวัฒนธรรมการบริโภคนิยมของประเทศเหล่านี้ จึงทำให้มีการออมเมื่อเปรียบเทียบกับจีดีพี น้อยกว่าประเทศกำลังพัฒนารวมทั้งประเทศไทย

เมื่อพิจารณาสถานการณ์การออมและการลงทุนรวมของไทย พ.ศ. 2549 พบว่ามีสัดส่วนอยู่ที่ร้อยละ 30.7 และ 29.2 ตามลำดับ แสดงว่าการออมของประเทศไทยสูงกว่าการลงทุน แต่ช่วงก่อนวิกฤติ พ.ศ. 2540 ระดับการออมน้อยกว่าการลงทุน เนื่องจากความต้องการในการลงทุนสูง ทำให้การออมตามไม่ทันการลงทุน หลังจากช่วงวิกฤติเศรษฐกิจระดับการออมสูงกว่าการลงทุนมาตลอดแต่มีแนวโน้มลดลง เนื่องจากการกระตุ้นเศรษฐกิจในช่วงที่ผ่านมา ส่งผลให้เกิดการขยายการลงทุนและการบริโภคที่สูงขึ้น และเมื่อพิจารณาแยกการออมเป็นรายประเภท พบว่า ภาครัฐซึ่งประกอบด้วยรัฐบาลและรัฐวิสาหกิจมีส่วนการออมสูงที่สุด รองลงมาได้แก่ กลุ่มธุรกิจ และครัวเรือนตามลำดับ โดยเฉพาะภาคครัวเรือนที่เป็นเศรษฐกิจพื้นฐานที่สำคัญของประเทศ มีการออมที่ต่ำเมื่อเทียบกับจีดีพีจากเดิมร้อยละ 10.5 โดยเฉลี่ยก่อนช่วงวิกฤติเศรษฐกิจ มาอยู่ที่ระดับร้อยละ 4 - 5 อย่างไรก็ตามในช่วงครึ่งหลังของปี พ.ศ. 2549 การออมภาคครัวเรือน คาดว่าจะสูงขึ้นเนื่องจากความผันผวนทางการเมืองและเหตุการณ์ความไม่สงบต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นทำให้ครัวเรือน

ไม่มั่นใจในสถานะทางสังคมและเศรษฐกิจจึงชะลอการใช้จ่าย ประกอบกับทิศทางเงินเฟ้อที่ลดลง ซึ่งน่าจะส่งผลให้ครัวเรือนมีการออมเพิ่มสูงขึ้น สำหรับทิศทางในอนาคต การออมของไทยน่าจะมีความโน้มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่การลงทุนก็เพิ่มสูงขึ้นเช่นเดียวกัน

3.2.6 วิฤตการณ์ราคาน้ำมันสูงขึ้น

ช่วงเวลา พ.ศ. 2550 และต้นปี พ.ศ. 2551 ราคาน้ำมันในตลาดโลกสูงขึ้น “ส่งผลให้ความกังวลในเรื่องเงินเฟ้อกลับคืนมาอีกครั้งหนึ่ง และทำให้เป็นเรื่องยากลำบากของธนาคารกลางในการที่จะดำเนินนโยบายการเงินให้เหมาะสม เนื่องจากในด้านหนึ่งการขยายตัวของเศรษฐกิจมีแนวโน้มอ่อนแอลง” ราคาน้ำมันดิบที่ขยับตัวสูงขึ้น กระทั่งถึงเศรษฐกิจของประเทศไทยซึ่งกำลังประสบปัญหาหลายด้าน เป็นต้นว่า สินค้าอุปโภคบริโภคขึ้นราคา

4. การเมืองการปกครอง

การเมืองการปกครองของไทย มีผลต่อสภาพเศรษฐกิจและสังคมเช่นเดียวกับสังคมอื่น ๆ ประเทศไทยเผชิญกับภาวะเศรษฐกิจตกต่ำเมื่อปี พ.ศ. 2540 ต่อมาเมื่อมีการเลือกตั้งในปี พ.ศ. 2544 พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร เป็นนายกรัฐมนตรี พรรคไทยรักไทยที่คุมเสียงข้างมากในสภา บริหารประเทศโดยนโยบายประชานิยมทำให้ภาพเศรษฐกิจดีขึ้น รัฐบาลสามารถลดภาระหนี้สินต่างประเทศได้ ในการเลือกตั้งทั่วไปปี พ.ศ. 2548 จึงได้รับเลือกเข้ามาอีก “พรรคไทยรักไทย เป็นพรรคการเมืองแรกที่ได้รับการเลือกตั้งเกินครึ่งหนึ่งของจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในการเลือกตั้งทั่วไปปี พ.ศ. 2548 โดยได้รับการเลือกตั้งถึง 376 ที่นั่ง จากจำนวนที่นั่งในสภาผู้แทนราษฎร 500 ที่นั่ง” (วิกิพีเดีย, 2551, หน้า 1) สามารถจัดตั้งรัฐบาลได้สำเร็จ

แต่การบริหารรอบที่สองมีปัญหา กล่าวคือ เมื่อต้นปี พ.ศ. 2549 รัฐบาลซึ่งมาจากการเลือกตั้งเผชิญกับการต่อต้านนอกสภาจึงประกาศยุบสภาซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของความขัดแย้งทางความคิดของคนไทยต่อ ๆ มา “รัฐบาลประกาศยุบสภาในวันที่ 24 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2549 เพื่อแก้ไขปัญห ความขัดแย้งทางการเมืองที่เกิดจากการชุมนุมออกรัฐสภา จนอาจนำมาซึ่งการจลาจลและความสูญเสียในชีวิตของประชาชน” (วิกิพีเดีย, 2551, หน้า 1) รัฐบาลจัดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปในเดือนเมษายน พ.ศ. 2549 พรรคไทยรักไทยได้เป็นแกนนำในการจัดตั้งรัฐบาล แต่ช่วงนี้ประชาชนคนไทยมีความคิดเห็นแตกต่างเป็น 2 ฝ่าย มีการโจมตีกัน และการนัดชุมนุม รัฐบาลจัดการปัญหาไม่ได้

จึงมีการรัฐประหารเกิดขึ้นในวันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2549 โดย คณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (คปค.) ซึ่งมี พลเอกสนธิ บุญยรัตกลิน เป็นหัวหน้าคณะ โดยได้มีการยกเลิกประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร รักษาการนายกรัฐมนตรี แล้วประกาศกฎอัยการศึกทั่วราชอาณาจักร รัฐประหารครั้งนี้เกิดขึ้นก่อนการเลือกตั้งทั่วไปซึ่งมีกำหนดจัดขึ้นในเดือนตุลาคม หลังจากที่มีการเลือกตั้งเดือนเมษายน

ถูกตัดสินให้เป็น โฆษะ และนับเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญในวิกฤตการณ์ทางการเมืองที่ดำเนินมายาวนาน นับตั้งแต่เดือนกันยายน พ.ศ. 2548 “รัฐประหารดังกล่าวไม่มีการเสียเลือดเนื้อ และไม่มีรายงาน ผู้ได้รับบาดเจ็บ” (วิกิพีเดีย, 2551, หน้า 1) ภายหลังรัฐประหารคณะปฏิรูปการปกครองฯ ได้จัดตั้ง รัฐบาลชั่วคราว โดยมี พล.อ.สุรยุทธ์ จุลานนท์ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ต่อมา วันที่ 26 มกราคม พ.ศ. 2550 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ประกาศเลิกใช้ กฎอัยการศึกใน 41 จังหวัด รวมกรุงเทพฯ และปริมณฑล แต่ยังคงไว้ 35 จังหวัด สองเดือนหลังจาก รัฐประหาร คณะปฏิรูปการปกครองฯ ได้ออก “สมุดปกขาว” ซึ่งแจ้งสาเหตุของ การก่อรัฐประหาร ยึดอำนาจ โดยมีสาระสำคัญ ได้แก่

การทุจริตผลประโยชน์ทับซ้อน การใช้อำนาจในทางมิชอบ การละเมิดจริยธรรมคุณธรรม ของผู้นำประเทศ การแทรกแซงระบบการตรวจสอบทางการเมืองตามรัฐธรรมนูญ ข้อผิดพลาด เงินนโยบายที่นำไปสู่การละเมิดสิทธิเสรีภาพและการบ่อนทำลายความสามัคคีของคนในชาติ (วิกิพีเดีย, 2551, หน้า 2)

การบริหารงานของ พรรคไทยรักไทย เป็นที่รับทราบโดยทั่วไป ในการเน้นนโยบาย ประชาชนนิยมผ่าน โครงการต่าง ๆ ที่เคยหาเสียงไว้ เช่น โครงการกองทุนหมู่บ้าน โครงการ 30 บาท รักษาทุกโรค โครงการพักชำระหนี้เกษตรกร โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ และบ้านเอื้ออาทร แต่หลายโครงการมีปัญหาในการดำเนินการ และถูกประเมินว่า อาจจะเป็นจุดเริ่มต้น ของปัญหาใหญ่ ต่อไปในอนาคต “พรรคไทยรักไทย ถูกตุลาการศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยให้ยุบพรรค ด้วยมติเอกฉันท์ 9 ต่อ 0 เสียง เมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม พ.ศ. 2550 และกรรมการบริหารพรรคไทยรักไทยถูกวินิจฉัย เพิกถอนสิทธิทางการเมือง เป็นเวลา 5 ปี” (วิกิพีเดีย, 2551, หน้า 1)

คำตัดสินของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ ในกรณีของพรรคไทยรักไทย พรรคแผ่นดินไทย และพรรคพัฒนาชาติไทย ส่วนหนึ่ง มีดังนี้

พรรคการเมืองจะต้อง...มีเจตนารมณ์ที่จะร่วมกันดำเนินกิจกรรมทางการเมืองเพื่อประโยชน์ แก่ประชาชนโดยรวม แต่เมื่อพิจารณาถึงที่มาของการยุบสภาผู้แทนราษฎร เมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2549 ตามที่ปรากฏในพระราชกฤษฎีกายุบสภา ว่าเป็นเพราะมีการชุมนุมทางการเมืองของ ประชาชน และขยายตัวไปในทางกว้างขวางและรุนแรงขึ้น ซึ่งการชุมนุมดังกล่าว ปรากฏในบันทึก ถ้อยคำยืนยันข้อเท็จจริง หรือความเห็นของนายสุเทพ เทือกสุบรรณ... ว่ามีสาเหตุมาจากการที่ ประชาชนไม่พอใจที่ พันตำรวจโททักษิณ หัวหน้าพรรคไทยรักไทย ขยายกิจการที่ได้รับสัมปทาน จากรัฐ ให้แก่บริษัทที่เป็นของรัฐบาลต่างชาติเป็นเงินหลายหมื่นล้านบาท โดยไม่เสียภาษีแก่รัฐ และ ปรากฏว่าก่อนการขยายกิจการดังกล่าวเพียง 3 วัน ก็มีการตราพระราชบัญญัติการประกอบกิจการ โทรคมนาคม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2549 ที่มีเนื้อหาสาระ เป็นการลดสัดส่วนการถือหุ้นของบุคคลผู้มี

สัญญาชาติไทยในกิจการโทรคมนาคม... อันเป็นที่เคลือบแคลงสงสัยว่าเป็นกฎหมายที่ตราออกมาเพื่อเอื้อประโยชน์ต่อการขายกิจการดังกล่าว การยุบสภาผู้แทนราษฎรในวันที่ 24 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2549 จึงมีสาเหตุมาจากเรื่องส่วนตัวของหัวหน้าพรรคไทยรักไทย มิได้มีสาเหตุมาจากความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างองค์กรฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติหรือระหว่างพรรคการเมือง ในฝ่ายบริหารด้วยกันเอง หรือมีปัญหาอันเกี่ยวข้องกับประโยชน์สาธารณะ ที่สมควรคืนอำนาจการตัดสินใจทางการเมืองแก่ประชาชนด้วยการยุบสภา รวมทั้งการผลักดันกฎหมายที่เอื้อต่อธุรกิจของครอบครัว (ศุภวุฒิ สายเชื้อ, 2550, หน้า 1)

คณะปฏิรูปการปกครองฯ จัดให้มีการร่างรัฐธรรมนูญ ปี พ.ศ. 2550 และให้มีการเลือกตั้งทั่วไป ในปลายปี พ.ศ. 2550 พรรคพลังประชาชน ที่มีนายสมัคร สุนทรเวช เป็นหัวหน้าพรรค ได้เป็นแกนในการจัดตั้งรัฐบาลผสม บริหารประเทศ

ความไม่สงบของบ้านเมืองยังมีต่อเพราะได้เกิดวิกฤตทางการเมืองขึ้นอีกครั้งจากการที่สมาชิกพรรคการเมืองที่เป็นกรรมการบริหารพรรคที่จัดตั้งรัฐบาลได้รับ “ใบแดง” ในการเลือกตั้งทั่วไป จาก คณะกรรมการการเลือกตั้งซึ่งศาลรัฐธรรมนูญตัดสินว่า “ต้องยุบพรรคการเมือง” จึงเป็น “วิกฤตการเมือง และถือเป็นวิกฤตศรัทธาที่มีต่อระบอบทักษิณเมื่อ 2 ปีก่อน” เหตุการณ์ดังกล่าวนำไปสู่ประเด็นการแก้ไขรัฐธรรมนูญและการขัดแย้งทางความคิดครั้งใหญ่อีกครั้งระหว่างฝ่ายรัฐบาลกับฝ่ายพันธมิตรประชาชน ซึ่งเป็นความขัดแย้งที่มีลักษณะ “ต้องการหักโค่นอำนาจ”

เหตุการณ์ความเปลี่ยนแปลงในช่วงดังกล่าว โดยเฉพาะคำตัดสินของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ ถือว่า “เป็นกระบวนการที่อำนาจตุลาการปรับตัวเองอย่างค่อยเป็นค่อยไปโดยอัติวิสัยของตัวเอง เพื่อให้ตัวเองปฏิบัติภาระหน้าที่รองรับการเปลี่ยนแปลงใหญ่ ๆ ของยุคสมัย ที่เรียกว่า กระบวนการตุลาการวิวัฒน์”

โดยสรุปการเมืองการปกครองในช่วง พ.ศ. 2549 นับแต่การสั่งยุบพรรคการเมือง จนถึงต้นปี พ.ศ. 2551 เป็นวิกฤตการณ์ทางการเมืองการปกครอง ที่ไม่เคยเกิดขึ้นในสังคมไทยมาก่อน ทำให้คนไทย เกิดความแตกแยกทางความคิดครั้งใหญ่ มีผลทางสังคมสูง ความสามัคคีในบ้านเมืองเสื่อม ที่สำคัญในหมู่ประชาชนระดับรากหญ้าเริ่มเกิดปัญหาคือการแบ่งเป็นหมู่เหล่า เป็นท้องถิ่นนิยม “เป็นระดับรากหญ้าที่นิยมทักษิณ กับชนชั้นกลางที่ “ไม่เอาทักษิณ” ว่าเป็นปัญหาที่อาจจะร้ายแรงที่สุดในประวัติศาสตร์รัตน โกสินทร์ที่ต้องเฝ้าระวังแก้ไข ความขัดแย้งดังกล่าวจะยังคงดำรงอยู่ต่อไปอีกอย่างน้อย 1 - 2 สมัยเลือกตั้ง” (ธีรยุทธ บุญมี, 2551, หน้า 2)

การเมืองการปกครองที่ยังไม่มั่นคงมีความขัดแย้งทางความคิดและมีการเอาชนะกัน ยังมีส่วนทำให้ภาวะเศรษฐกิจที่ไทยได้รับจากภายนอกประเทศหลายประการ มีความไม่แน่นอน ไม่สามารถคาดการณ์อนาคตได้ รัฐบาลไม่สามารถตัดสินใจหาผลกระทบทางเศรษฐกิจที่เกิดจาก

ภายนอกประเทศได้ เหล่านี้ยังต้องใช้เวลาในการเชี่ยวชาญเพื่อให้เกิดความสามัคคีในระดับหนึ่งก่อน การพัฒนาทุกด้าน

5. วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

ประเทศไทยได้ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาตั้งแต่เริ่มพัฒนาเศรษฐกิจสมัยใหม่และได้มีการจัดตั้งองค์การหลายแห่งนับตั้งแต่การจัดตั้งสำนักงาน สภาวิจัยแห่งชาติในปี พ.ศ. 2499 โดยมีภาระหน้าที่ส่วนหนึ่งครอบคลุมด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีด้วย และการจัดตั้งสถาบันวิทยาศาสตร์ประยุกต์แห่งประเทศไทย ซึ่งภายหลังได้เปลี่ยนชื่อเป็นสถาบันวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย และเมื่อปลายปี พ.ศ. 2534 ได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ ซึ่งนำไปสู่การจัดตั้งสำนักงาน คณะกรรมการพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ อย่างไรก็ตาม การพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของประเทศไทยมีปัญหา โดยสรุป ดังนี้ (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจ, 2543, หน้า 14 - 15)

5.1 ประเทศไทยให้ความสำคัญกับการพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีพอสมควร แต่จะน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศที่พัฒนาแล้ว หรือประเทศพัฒนาใหม่ๆ ซึ่งเห็นได้จาก อัตราส่วนงบประมาณการใช้จ่ายด้านการวิจัยและพัฒนาของประเทศต่อมูลค่ารวมผลิตภัณฑ์ประชาการ ตัวเลขของประเทศไทยอยู่ในระดับเพียงร้อยละ 0.2 หรือต่ำกว่าโดยตลอด ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา ภาคเอกชนซึ่งเป็นภาคที่ทำการผลิตและทำธุรกิจ มีการลงทุนด้านการวิจัยพัฒนาน้อยมากเมื่อเทียบกับบรรดาประเทศที่มีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี และอุตสาหกรรม

5.2 นโยบายและมาตรการในการพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของประเทศ ที่ผ่านมามุ่งเน้นเฉพาะสร้างความสามารถและผลิตผลงานด้านการวิจัยและพัฒนา ทั้ง ๆ ที่การสร้างสมรรถนะทางเทคโนโลยีจะต้องมีองค์ประกอบด้านอื่น ๆ อีกมาก เช่น ความรู้ความสามารถทางวิศวกรรมในการออกแบบและสร้างเทคโนโลยีการผลิต เป็นต้น ขณะเดียวกันก็ไม่ได้สร้างกลไกในการนำผลงานจากสถาบันภาครัฐไปสู่การใช้ประโยชน์ในภาคผลิตอย่างจริงจัง ดังนั้น การดำเนินงานด้านการวิจัยและพัฒนาในภาครัฐที่ผ่านมามากปี จึงมีช่องว่างมากระหว่างผู้พัฒนาเทคโนโลยีในภาครัฐและผู้ใช้เทคโนโลยีในภาคเอกชน จึงไม่สามารถใช้ผลงานเหล่านั้นได้ เมื่อต้องการลงทุนทำการผลิต จึงต้องเสาะหาเทคโนโลยีจากต่างประเทศ และเมื่อต้องการปรับปรุงเทคโนโลยีสถาบันในภาครัฐก็ไม่สามารถตอบสนองให้คำแนะนำช่วยเหลือได้เท่าที่ควร

5.3 นโยบายการพัฒนาเทคโนโลยีมิได้ให้ความสนใจกับการใช้กระบวนการถ่ายทอดเทคโนโลยีจากต่างประเทศเพื่อประโยชน์ในการพัฒนาเทคโนโลยีของประเทศเท่าที่ควร ทั้ง ๆ ที่เทคโนโลยีการผลิตสมัยใหม่ของไทยเกือบทั้งหมดพึ่งพาเทคโนโลยีนำเข้าจากต่างประเทศ

ในทำนองเดียวกับการพัฒนาอุตสาหกรรมที่ผ่านมา การพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของประเทศไทยยังขาดยุทธศาสตร์ที่ชัดเจน และมีได้เชื่อมโยงกับการพัฒนาในด้านต่าง ๆ เพื่อสร้างให้เกิดอุปสรรคในการลงทุนเพื่อสร้างสมรรถนะทางเทคโนโลยี ซึ่งแตกต่างกับแนวปฏิบัติ

5.4 การพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่ผ่านมายังไม่ได้ให้ความสำคัญเท่าที่ควรในการสร้างความตื่นตัวและปลูกฝังค่านิยมทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีให้กับประชาชน ในขณะเดียวกันระบบการศึกษายังมีจุดอ่อนในด้านการเรียนการสอน อันจะช่วยเสริมสร้างความคิดอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ให้กับประชาชน สถานการณ์เช่นนี้เป็นข้อจำกัดสำคัญในการผลักดันการพัฒนาขีดความสามารถทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของประเทศ และเป็นอุปสรรคสำคัญในการพัฒนาสังคมไทยยุคใหม่ของโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการรองรับวิวัฒนาการทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ

ปัญหาดังกล่าวจากอดีตถึงปัจจุบัน ประเทศไทยยังคงพึ่งพาการนำเข้าวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสำเร็จรูปจากต่างประเทศ ทั้งในแง่ขององค์ความรู้และผลิตภัณฑ์เพื่อเพิ่มศักยภาพของประเทศในการพัฒนาต่าง ๆ และการแข่งขันทั้งในด้านการผลิตอุตสาหกรรม เกษตรกรรม และการบริการ การสื่อสาร โทรคมนาคม การแพทย์และการสาธารณสุข สิ่งแวดล้อม เป็นต้น ทั้งนี้เพราะขีดความสามารถของไทยในการรับการถ่ายทอดเทคโนโลยีการพัฒนา และการสร้างองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ของประชาชนคนไทยโดยเฉลี่ยยังอยู่ในระดับต่ำ โดยเฉพาะการให้ความสำคัญต่ำต่อการเรียนวิทยาศาสตร์และการสร้างระบบการคิดการทำงานอย่างเป็นวิทยาศาสตร์หรือเป็นระบบ ตั้งแต่ระดับพื้นฐาน มองวิทยาศาสตร์เป็นเรื่องเข้าใจยากสลับซับซ้อน ทั้ง ๆ ที่วิทยาศาสตร์เป็นพื้นฐานสำคัญต่อระบบการคิดของมนุษย์และเป็นความรู้ที่มนุษย์เฝ้าหาเพื่อเรียนรู้ความจริงเกี่ยวกับธรรมชาติรอบตัวและธรรมชาติในตัวเอง การผลิตกำลังคนรวมทั้งผลิตครูอาจารย์และนักวิจัยทางด้านวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี เพื่อสนองความต้องการของตลาดยังผลิตได้น้อย ทำให้เกิดสภาพการขาดแคลนบุคลากร นอกจากนี้การวิจัยและพัฒนาเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ ๆ ยังได้รับการสนับสนุนค่อนข้างน้อย เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศอื่น ๆ ที่มีฐานเศรษฐกิจใกล้เคียงกัน รวมทั้งขาดความเชื่อมโยงระหว่างงานวิจัยและพัฒนา กับเทคโนโลยี และกระบวนการผลิตทำให้ประเทศยังต้องพึ่งพาการนำเข้าเทคโนโลยีจากต่างประเทศ

นอกจากนี้ เหตุจากการวิจัยและพัฒนาที่มีอยู่ไม่มากทั้งในภาครัฐและเอกชน ทำให้ประเทศไทยต้องพึ่งพาการซื้อหาเทคโนโลยีจากต่างประเทศเป็นส่วนใหญ่ อีกทั้งการวิจัยและพัฒนาที่ดำเนินการโดยภาครัฐมีจุดอ่อนเรื่องการเชื่อมโยงกับปัญหา และไม่สนองตอบความต้องการของผู้ใช้ในภาคเอกชน กับยังความขาดแคลนนักวิจัยที่มีคุณภาพการบริหารและการจัดการที่ดี ทำให้ไม่สามารถพัฒนานวัตกรรมของตนเองได้เป็นมูลเหตุหนึ่งที่ไม่ได้ช่วยเพิ่มความสามารถในการแข่งขัน

อันเนื่องมาจากความอ่อนด้อยในฐานความรู้และการเรียนรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี โดยสรุปประเทศไทยให้ความสำคัญกับการพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีน้อย มิได้ให้ความสนใจกับการใช้กระบวนการถ่ายทอดเทคโนโลยีจากต่างประเทศเพื่อประโยชน์ ในการพัฒนาเทคโนโลยีของประเทศเท่าที่ควร ในขณะที่ระบบการศึกษายังมีจุดอ่อนใน ด้านปลูกฝังค่านิยมทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีและการเรียนการสอนทำให้เกิดสภาพ การขาดแคลนบุคลากร การวิจัยและพัฒนาเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ ๆ ที่จำเป็นต่อการพัฒนาประเทศ

ตอนที่ 4 สังคมชาวไทยมุสลิมในอนาคต

1. ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับศาสนาอิสลาม

อิสลามเป็นชื่อของศาสนาที่สำคัญศาสนาหนึ่งของโลกที่มีผู้นับถือไม่น้อยกว่า 900 ล้านคน ศาสนาอิสลามเป็นศาสนาที่มีพระเจ้าพระองค์เดียว พระเจ้าในศาสนาอิสลามมีพระนามว่าอัลลอฮ์ ศาสนาอิสลามมีศาสดา (นบี) ที่ชื่อว่ามุฮัมมัดเป็นศาสนทูต (รอซูล) นำโองการจากพระผู้เป็นเจ้ามา เผยแพร่แก่มนุษยชาติ ศาวกของศาสดามุฮัมมัดได้รวบรวมโองการของพระองค์อัลลอฮ์ ซึ่งประทาน แก่ชาวโลกรวมไว้เป็นคัมภีร์เรียกว่าคัมภีร์อัลกุรอาน คำว่า “อิสลาม” เป็นภาษาอาหรับแปลว่า “การมอบกายและจิตใจ ให้แก่พระผู้เป็นเจ้าอัลลอฮ์” ตามความหมายนี้อิสลามคือศาสนาที่ผู้นับถือ ยินยอมมอบกายและจิตใจให้แก่พระผู้เป็นเจ้า คำว่า “อิสลาม” มีความหมายอีกอย่างหนึ่งซึ่งมาจาก คำว่า “ชะละมะ” แปลว่า “เข้าไปในสันติ” คำนี้ เป็นคำกริยาของคำ “ชะลาม” ซึ่งเป็นคำนามแปลว่า สันติ คำว่า “ชะลาม” นี้รู้จักกันมากเพราะเป็นคำที่ใช้กล่าวทักทายกันในระหว่างคนมุสลิม โดยคนมุสลิม จะกล่าวเมื่อพบปะกันว่า “อัสซะลามุอะลัยกุม” ซึ่งแปลว่า “ขอความสันติสุขจงประสบ แก่ท่าน” ตามความหมายนี้อิสลามคือศาสนาแห่งสันติ

ดังที่ได้กล่าวแล้วว่าศาสนาอิสลามมีพระเจ้าเพียงองค์เดียวคือ อัลลอฮ์ พระเจ้าในศาสนา อิสลามไม่มีต้นกำเนิดคือมีมาแต่ดั้งเดิมและไม่อวสานคือไม่ตาย ทรงอยู่นิรันดร์ ตามหลักศาสนา อิสลามเมื่อเขียนหรือเอ่ยพระนามของอัลลอฮ์ จะเขียนหรือกล่าวตามหลังคำอัลลอฮ์ ด้วยคำว่า “ซุบฮานะฮูวะตะอาลา” ซึ่งแปลว่า “ผู้มหาบริสุทธิ์และสูงส่ง” คนที่นับถือศาสนาอิสลามเรียกว่า “มุสลิม” ดังนั้นมุสลิมจึงมิได้เป็นคำเฉพาะของชาติใดชาติหนึ่งแต่เป็นของมนุษยชาติ จึงเห็นได้ว่า ในปัจจุบันมีจีนมุสลิม ไทยมุสลิม อาหรับมุสลิม ญี่ปุ่นมุสลิม อังกฤษมุสลิม เป็นต้น

ศาสดามุฮัมมัด เป็นชาวอาหรับ เกิดที่นครมักกะห์ เมื่อปี ค.ศ. 570 (พ.ศ. 1113) บิดาชื่อ อับดุลลอห์ มารดาชื่ออามีนะห์ ศาสดามุฮัมมัด มิได้เป็นโอรสของพระเจ้า มิได้เป็นผู้สร้างศาสนา อิสลามแต่เป็นผู้ที่พระเจ้าทรงเลือกให้เป็นศาสนทูต (รอซูล) นำโองการของพระองค์มาเผยแพร่ แก่มนุษยชาติ ตามหลักการศาสนาอิสลามเมื่อเอ่ยถึงชื่อศาสดามุฮัมมัด มักจะเขียนหรือกล่าวตาม

ด้วยคำว่า “ซอลลัลลอฮ์ฮุอะลัยฮิอะซัลลัม” ซึ่งแปลว่า “ขออัลลอฮ์ ทรงประทานความเจริญและสันติสุขต่อท่านด้วย”

คัมภีร์อัลกุรอานเป็นคัมภีร์ของศาสนาอิสลาม เป็นโองการที่พระเจ้าเป็นผู้เป็นเจ้าประทานให้แก่ศาสนามุฮัมมัดเป็นครั้งแรกแล้วแต่เหตุการณ์ รวมเวลานานถึง 23 ปี เมื่อศาสนามุฮัมมัดได้รับโองการจากพระเจ้าแต่ละครั้งก็ได้มีบุคคลที่ใกล้ชิดบันทึกหรือจดจำไว้ หลังจากศาสนามุฮัมมัดได้สิ้นไปได้ 6 เดือน จึงได้มีการรวบรวมคัมภีร์อัลกุรอานเป็นรูปเล่มครั้งแรก คัมภีร์อัลกุรอานแบ่งเป็น 30 ภาค หรือ “ญุซอ์” หากแบ่งเป็นบท หรือ “ซูเราะห์” จะได้ 114 บท หากแบ่งเป็นวรรคหรือโองการ หรือ “อายะห์” จะได้ประมาณ 6,200 โองการ โดยที่แต่ละโองการนั้นไม่มีข้อความใดขัดแย้งกันเองเลย คัมภีร์อัลกุรอานเป็นคำสอนแห่งศีลธรรมและจริยธรรม การปกครอง การดำรงชีวิต

ศาสนสถานที่มุสลิมไปชุมนุมกันเพื่อปฏิบัติศาสนกิจ (ละหมาด) เรียกว่า มัสยิด ซึ่งมาจากคำภาษาอาหรับว่า “ชะญะดะ” ซึ่งแปลว่ากรอบหัวใจ ในประเทศไทยนอกจากจะเรียกมัสยิดแล้วยังเรียกว่า “สุเหร่า” สันนิษฐานว่าคำนี้มาจากคำว่า “ซาร่า” ในภาษาเปอร์เซียซึ่งแปลว่าที่ชุมนุมหรือที่พัก แท้จริงแล้วการปฏิบัติศาสนกิจของมุสลิมไม่จำเป็นต้องกระทำที่มัสยิดหรือสุเหร่า แต่สามารถทำได้ที่บ้าน ห้องนอน หรือสนามกีฬา ถ้าที่นั้นมีความสะอาดและเหมาะสมพอ ดังนั้นมัสยิดหรือสุเหร่าอาจเทียบได้กับวัดในศาสนาพุทธหรือโบสถ์ในคริสต์ศาสนา

ในศาสนาอิสลามไม่มีพระดั่งเช่นในพุทธศาสนา ไม่มีบาทหลวงดั่งเช่นในคริสต์ศาสนา ในการประกอบศาสนกิจรวมกันของมุสลิมไม่ว่าจะเป็นที่บ้านหรือที่มัสยิดจะมี “อิหม่าม” ทำหน้าที่เป็นผู้นำพิธีการ อิหม่ามไม่ใช่พระแต่เป็นบุคคลธรรมดาสามัญที่มีความรู้พิเศษเกี่ยวกับพิธีการของศาสนกิจในศาสนาอิสลาม ดังนั้นเมื่ออิหม่ามหมดหน้าที่ในมัสยิดแล้วอิหม่ามก็กลับไปประกอบกิจการในอาชีพตามปกติต่อไป คนไทยมุสลิมเมื่อเดินทางไปประกอบพิธีฮัจญ์ตามหลักการของศาสนาอิสลามที่นครมักกะห์ ประเทศซาอุดีอาระเบียแล้วจะถูกเรียกว่า ฮัจยี เช่น นายสมานเมื่อไปประกอบพิธีฮัจญ์ กลับมาแล้วจะถูกเรียกว่า ฮัจยีสมาน เป็นต้น ดังนั้นฮัจยีในศาสนาอิสลามจึงไม่ใช่พระหรือนักบวช (เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์, 2535, หน้า 23 - 25)

2. หลักคำสอนของศาสนาอิสลาม

อิสลามเป็นศาสนาที่มีลักษณะแตกต่างจากศาสนาอื่น มุสลิมมีความศรัทธายึดมั่นและมีหลักปฏิบัติที่เคร่งครัดตลอดเวลา มีการควบคุมเตือนใจอยู่เสมอ โดยยึดถือคัมภีร์อัลกุรอานเป็นธรรมนูญชีวิต ผู้ที่ศรัทธาและศึกษาปฏิบัติเท่านั้นจึงจะเข้าใจหลักการและคุณค่าที่แท้จริง อิสลามจึงอบรมสั่งสอนให้มนุษย์มีการเรียนรู้ตลอดเวลาดังคำสอนของศาสนามุฮัมมัด ที่กล่าวว่า “จงศึกษาตั้งแต่อยู่ (เปล) จนถึงหลุมฝังศพ” จากคำสอนนี้ทำให้ชาวมุสลิมมีการตื่นตัวอยู่ตลอดเวลาที่มีกิจกรรมของการดำเนินชีวิตเพื่อสู่เป้าหมายคือทางของพระเจ้าหรือสวรรค์ หลักการต่าง ๆ จึงมีลักษณะ

แตกต่างจากศาสนาอื่น

คณฺย จามมานะ (2531, หน้า 16 - 48) ได้ประมวลลักษณะคำสอนของศาสนาอิสลามที่สำคัญและผลต่อการดำเนินชีวิตประจำวันไว้ 13 ประการ สรุปได้ดังนี้

1. อิสลามสอนให้ศรัทธาในเอกภาพของพระผู้เป็นเจ้าคือให้ศรัทธาในอัลลอฮ์องค์เดียว การเชื่อโชคกลางและเคารพบูชารูปปั้นหรือนำสิ่งใดมาเทียบเคียงพระองค์เป็นสิ่งต้องห้าม
2. อิสลามเป็นทางดำเนินชีวิตที่สมบูรณ์คือเป็นทางดำเนินชีวิตที่เป็นระเบียบและสมบูรณ์ ไม่ได้จำกัดขอบเขตเพียงเรื่องของชีวิตส่วนตัวของคนเท่านั้น แต่คำสอนของอิสลามยังครอบคลุมไปทุกด้านของชีวิตทั้งเรื่องส่วนตัวและส่วนรวม เรื่องของวัตถุ จิตใจ เศรษฐกิจ การปกครอง กฎหมายและวัฒนธรรม ตลอดจนเรื่องประชาชาติหนึ่งและอีกประชาชาติหนึ่ง
3. อิสลามเป็นศาสนาที่มีความสมดุลในเรื่องสิทธิส่วนบุคคลและส่วนรวม และปลูกให้มนุษย์มีความรับผิดชอบต่อตนเองและส่วนรวม
4. อิสลามไม่ได้แยกวัตถุกับจิตใจออกจากกันโดยเด็ดขาด ไม่ได้ให้มนุษย์ปฏิเสธชีวิต แต่ให้มนุษย์ทำชีวิตให้สมบูรณ์ ไม่ได้สอนในเรื่องการบำเพ็ญตะบะและไม่ได้เรียกร้องมนุษย์ให้หันหลังหรือละทิ้งหรือเพิกเฉยต่อวัตถุ อิสลามสอนว่าคนเราจะมีจิตใจสูงส่งก็ด้วยการมีชีวิตอยู่อย่างเอื้อเฟื้อกัน
5. อิสลามเป็นศาสนาสากลและเป็นศาสนาสำหรับมนุษยชาติ เป็นทางนำแก่มนุษย์ทุกเชื้อชาติ ในทัศนะของอิสลาม อัลลอฮ์ทรงเป็นผู้อภิบาลของสากลโลก ศาสดาก็เป็นศาสนทูตของมนุษย์ทั้งมวลและมนุษย์ทุกคนเท่าเทียมกัน
6. อิสลามไม่มีการแบ่งชั้นวรรณะ ไม่มีระบบนักบวชนักพรต ทุกคนเป็นมุสลิมเหมือนกัน มีสิทธิในการใกล้ชิดพระผู้เป็นเจ้าอย่างเท่าเทียมกัน
7. อิสลามถือว่าทุกคนเกิดมาโดยความปราณีของพระผู้เป็นเจ้า ไม่มีบาปติดตัวมา และเมื่อสิ้นชีวิตแล้วยังถูกบังเกิดอีกครั้งหนึ่งในวันตัดสินความดี ความชั่วจากพระเจ้า
8. การผิดประเวณี การลักทรัพย์ การเสพยาเสพติด การนินทาใส่ร้าย การกินดอกเบี้ย การไร้สัจจะ การนินทาใส่ร้ายเป็นข้อบัญญัติห้ามอย่างเข้มงวดของผู้ศรัทธาในศาสนาอิสลาม
9. ในศาสนาอิสลามไม่มีผู้ใดหรือศาสดาใดที่มีสิทธิในการไถ่บาปของมนุษย์เพราะศาสดาทุกคนคือมนุษย์ธรรมดา สิทธิในการอโหสิกรรมเป็นของพระผู้เป็นเจ้าเพียงพระองค์เดียว ซึ่งทุกคนต้องวิงวอนขอภัยด้วยตนเองเพราะพระเจ้าทรงปรานีต่อผู้สำนึกผิดเสมอ
10. อิสลามคือพลังแห่งศาสตร์และวิทยาการสมัยใหม่ซึ่งทุกสาขามีอยู่ในคัมภีร์อัลกุรอานอย่างพร้อมสรรพแล้ว

11. อิสลามไม่ใช่ศาสนาที่เป็นเพียงอุดมคติอันสูงส่งแต่เป็นศาสนาที่มีเหตุผลและสามารถนำไปปฏิบัติได้คือเป็นศาสนาที่ไม่มีเรื่องราวใด ๆ ของนิยายเข้ามาเกี่ยวข้อง เป็นคำสอนง่าย ๆ เข้าใจง่าย นำไปใช้ได้ในชีวิตประจำวัน คำสอนของอิสลามห่างไกลจากการเชื่อ โชคลางและหลักการที่ไร้เหตุผล

12. อิสลามเป็นคำสอนสุดท้ายที่พระเจ้าทรงประทานให้แก่มนุษยชาติเป็นศาสนาที่ได้รับการคล้อยจากพระเจ้าให้แก่ศาสนิกชนอัมหมัด อิสลามไม่ใช่ศาสนาที่มนุษย์คิดขึ้น ดังนั้นจึงไม่มีมนุษย์คนใดจะมาเปลี่ยนแปลงแก้ไขหลักการได้เลย

13. อิสลามสนับสนุนให้ศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรมและให้ปฏิบัติเป็นทางสายกลาง ไม่เอนเอียงไปทางวัตถุนิยมหรือจิตนิยม แต่ให้ความสำคัญทั้งสองอย่างไม่ยิ่งหย่อนกว่ากัน

โดยสรุป ศาสนาอิสลามมีหลักปฏิบัติที่เคร่งครัดตลอดเวลาไม่มีการแยกวัดกับจิตใจ ทุกคนเข้าถึงพระเจ้าได้ไม่ต้องมีสื่อกลาง จึงมีการควบคุมเดือนใจอยู่เสมอโดยยึดถือคัมภีร์อัลกุรอาน เป็นธรรมนูญชีวิต มีการอบรมสั่งสอนให้มนุษย์มีการเรียนรู้ตลอดเวลาเพื่อการตื่นตัวตลอดเวลาเพื่อมุ่งไปสู่เป้าหมายคือสวรรค์ในบั้นปลาย

3. ความเป็นมาของมุสลิมในประเทศไทย

ปาฐกถาของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช “เรื่องความเป็นมาของมุสลิมในประเทศไทย” แสดงที่ห้องประชุมคุรุสภาสวนกุหลาบวิทยาลัย ตามคำเชิญของพิทยสมาคมคติสมาคมเมื่อวันที่ 12 กรกฎาคม พ.ศ. 2501 ทำให้ทราบประวัติความเป็นมาของมุสลิมในประเทศไทย มีข้อความดังนี้

ศาสนาอิสลามหรือคนที่นับถือศาสนาอิสลามนั้นน่าจะมิอยู่ในดินแดนที่เรียกว่าประเทศไทยนี้ตั้งแต่เริ่มประวัติศาสตร์ของชนชาติไทยเพราะว่าศาสนาอิสลามได้เผยแผ่เข้ามาถึงอินโดนีเซียและในแหลมมลายูนั่นก่อนที่คนอีกเผ่าหนึ่งจะได้เคลื่อนมาจากญานานได้ แต่อย่างไรก็ตาม การเคลื่อนไหวของมนุษยชาติต่าง ๆ อาจเวียนมาประสบพบกัน在地แดนแห่งใดแห่งหนึ่งเพราะฉะนั้นคนไทยที่ไม่ได้นับถือศาสนาอิสลามและคนไทยที่ได้นับถือศาสนาอิสลามเหล่านั้นความสัมพันธ์ก็ควรจะเริ่มขึ้นตั้งแต่แรกเริ่มทีเดียวแต่ในสมัยเริ่มประวัติศาสตร์ของชาติไทยนั้นเองหมายถึงกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีก็ปรากฏในประวัติศาสตร์ว่าในรัชกาลพระเจ้ารามคำแหงมหาราชได้แผ่อาณาเขตไปถึงแหลมมลายู เช่น เมืองนครศรีธรรมราชในขณะนั้นก็นับถือศาสนาอิสลามตลอดลงไปจนถึงเมืองมะละกา ซึ่งเดิวนี้อย่างเป็นเมืองมะละกาอยู่ ตามหลักประวัติศาสตร์ก็นับว่าเป็นการเริ่มความสัมพันธ์ระหว่างการปกครองของไทยและชนที่นับถือศาสนาอิสลามที่ปรากฏเป็นครั้งแรกและในความสัมพันธ์เช่นนั้นก็ย่อมจะมีความสัมพันธ์หลายอย่างหลายประการ เป็นต้นว่าในภาคใต้ของประเทศไทยในระบอบนั้น ผู้ปกครองหัวเมืองต่าง ๆ ก็ได้แก่ผู้นับถือศาสนาอิสลามนั่นเอง ไม่ใช่คนไทยที่นับถือ

ศาสนาพุทธเป็นผู้ลงไปปกครองหรืออะไรเช่นนั้น ความสัมพันธ์ที่มีอยู่อย่างที่ว่า เป็นเมืองประเทศราช ถึงกำหนดปีก็ส่งเงินทองเข้ามายังเมืองหลวง ส่วนกิจการอื่น ๆ นั้น ก็เรียกได้ว่ามีอิสรภาพที่จะปกครองตนเองอย่างเต็มที่ มีการส่งเครื่องหมายของความผูกพัน ความจงรักภักดีเข้ามาเป็นครั้งคราว ก็นับว่าพอ และนอกจากพวกศาสนาอิสลามที่มีปรากฏอยู่ในประเทศไทยแล้ว นับตั้งแต่กรุงสุโขทัย มา ปรากฏว่ามีการติดต่อความสัมพันธ์ประเทศไทยกับประเทศอื่น ๆ ที่นับถือศาสนาอิสลาม หลายประเทศ ทั้งนี้ตามหลักฐานที่ได้ขุดค้นพบแล้วในทางวรรณคดี ในปัจจุบันเราได้ค้นพบ เครื่องถ้วยชามสังคโลกอันเป็นผลิตภัณฑ์ของกรุงสุโขทัย ซึ่งเป็นสินค้าที่ส่งออกนอกเป็นจำนวนมาก เรียกได้ว่าเป็นสินค้าสำคัญอีกอย่างหนึ่งของประเทศไทย ในระยะนั้นถ้วยชามสังคโลกเหล่านี้ ได้พบในประเทศอิสลามต่าง ๆ หลายแห่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในอินโดนีเซียได้พบเป็นจำนวนมาก ยังอยู่ในลักษณะที่สมบูรณ์ยิ่งกว่าที่เราพบในเมืองไทยเสียอีก เพราะในเมืองไทยที่ตกค้างอยู่ก็เป็น เฉพาะถ้วยชามที่เสียหายแตกร้าวผุพังไปตามเดาเดาถ้วยชาม นอกจากประเทศอินโดนีเซียแล้วยังพบ ถ้วยชามสังคโลก ใกล้เคียงไปถึงขนาดประเทศอิหร่านซึ่งเป็นประเทศอิสลามแล้วก็ออกไปจนถึง อาฟริกาอีกหลายแห่งซึ่งได้พบถ้วยชามสังคโลกเหล่านั้น หลักฐานเหล่านี้ แสดงให้เห็นว่า มีการค้าขายติดต่อระหว่างประเทศไทยกับชนชาติอิสลามต่าง ๆ มาเป็นเวลานานทีเดียวอาจจะ ก่อนสมัยสุโขทัยขึ้นไปอีกก็ได้แต่อย่างไรก็ตามนับเป็นเรื่องในเมืองไทยเรายังไม่มีประวัติศาสตร์ ที่แน่ชัดเพราะฉะนั้นถ้าจะพูดก็ตั้งแต่ระยะที่มีประวัติศาสตร์แน่ชัดลงมาแล้วเรียกได้ว่า ความสัมพันธ์ต่าง ๆ ระหว่างประเทศไทยกับประเทศอื่น ๆ ที่นับถือศาสนาอิสลามนั้นมีอยู่ ตลอดเวลา และเมื่อเป็นเช่นนี้ก็เป็นธรรมดาอยู่เองที่จะต้องมีการเดินเรือติดต่อกัน คนไทยนั้น ดูตามประวัติศาสตร์ก็ไม่ปรากฏว่าเป็น ชาตที่เดินเรือเก่งกล้าอะไรนัก เพราะฉะนั้นเรือสินค้า ในสมัยนั้น น่าจะเป็นเรือที่มาจากต่างประเทศ คือ ประเทศต่าง ๆ ที่ส่งเรือสินค้าเข้ามาบรรทุกสินค้า จากประเทศไทยออกไปยังประเทศของคนที่หนึ่ง และในขณะนั้นยังไม่ปรากฏว่ามีชาวยุโรป เข้ามาเกี่ยวข้อง เพราะฉะนั้นผู้ที่เข้ามาค้าขายเดินเรือติดต่อระหว่างประเทศไทยกับประเทศอื่น ๆ นั้น จึงน่าจะสันนิษฐานว่าเป็นชนชาติอาหรับซึ่งเป็นผู้นับถือศาสนาอิสลามแน่นอน นอกจากการเดินเรือ ติดต่อกันแล้วการค้าขายระหว่างประเทศในขณะนั้น น่าจะมีมุสลิมินที่มาจากต่างประเทศเข้ามา ตั้งหลักแหล่งเพื่อดำเนินการค้าขายอยู่แล้ว ครั้งถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา ความสัมพันธ์ในลักษณะนี้ ก็คงมีอยู่ อย่างเมื่อเร็ว ๆ นี้เองกรมศิลปากรได้ขุดพระเจดีย์ หรือพระธาตุที่วัดราชบูรณะซึ่งเป็น สิ่งก่อสร้างซึ่งสร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าสามพระยา (พระบรมราชาธิราช) ที่ราว ๆ พุทธศักราช 1961 - 1962 นับว่าเป็นสมัยเริ่มแรกของกรุงศรีอยุธยา เครื่องสมบัติต่าง ๆ อันมีค่าที่พบนั้น ปรากฏว่ามีเหรียญทอง อยู่สองเหรียญ มีตัวหนังสืออาหรับจารึกอยู่ ปรากฏว่าเป็นเหรียญทองคำที่ทำขึ้นในประเทศเคชเมียร์ ในรัชสมัยของพระมหากษัตริย์อิสลามผู้ทรงพระนามว่า “พระเจ้าไซนูลออาบีดิน” เหรียญทองคำ

สองอันนี้เป็นหลักฐาน แสดงให้เห็นเป็นการติดต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศที่นับถือศาสนาอิสลามอย่างแน่นแฟ้น ในสมัยกรุงศรีอยุธยาเองที่มีหลักฐานแน่นอนว่าได้มีมุสลิมเข้ามาอยู่ในกรุงศรีอยุธยาและได้ตั้งเมืองเป็นสำนักหลักแหล่งขึ้น โดยมีหลักฐานอย่างแน่นแฟ้นปรากฏตามจดหมายเหตุโบราณว่า มีคนที่คนโบราณเรียกว่า “แขกเทศ” ตั้งบ้านเรือนอยู่ตั้งแต่สะพานประตูจีนด้านตะวันตกของกรุงศรีอยุธยาไปจนถึงหลังวัดนางมุกแล้วก็เลี้ยวลงไปท่า “กาอี” อันเป็นท่าหน้าแห่งหนึ่งของกรุงศรีอยุธยา ที่พูดมานี้คือตั้งแต่สะพานประตูจีนฟากตะวันตกไปจนถึงวัดนางมุกแล้วเลี้ยวลงไปท่าหน้ากาอีนั้น เป็นบริเวณที่มุสลิมตั้งบ้านเรือนอยู่ในกำแพงเมืองและนอกกำแพงเมืองออกไปตั้งแต่ปลายประตูจีนฟากตะวันตก ไปถึงตำบลที่เรียกว่า “มะโกรน้อย” ฟากตะวันตก สำหรับตำบลที่ว่าอยู่นอกกำแพงเมืองนี้เป็นไร่นาเข้าใจว่ามุสลิมจะใช้ทำการเพาะปลูกอยู่ด้วย สำหรับคนที่ได้เข้ามาอยู่ในประเทศช้านานจนกระทั่งได้มีที่ดินเป็นของตัวเอง ย่อมทำไร่นาด้วยตัวเอง นับว่าเป็นส่วนหนึ่งของประเทศทีเดียว สำหรับผู้ที่อยู่ในกำแพงเมืองประกอบอาชีพด้วยการค้าขายสินค้าต่าง ๆ ในบริเวณตั้งแต่ประตูจีนฟากตะวันตกมาจนถึงมะโกรน้อยนี้เอง มีถาวรวัตถุร้างไปแล้วยังปรากฏอยู่ ชาวบ้านเรียกมาจนทุกวันนี้ว่า “กะฎีทอง” เข้าใจกันว่ากะฎีทองนี้เป็นซากของสุเหร่า หรือมัสยิดที่คนนับถือศาสนาอิสลามในสมัยนั้นสร้างขึ้นไว้ ที่นี้คำว่า “แขกเทศ” มีปรากฏในจดหมายเหตุนี้ นักโบราณคดีสันนิษฐานกันว่า จะเป็นผู้นับถือศาสนาอิสลามที่มีกรากบ้านเรือนเดิมอยู่ในประเทศอาหรับบ้าง และประเทศอิหร่านหรือเปอร์เซียบ้าง แล้วก็มาตั้งรกรากเพื่อดำเนินการค้าขายแล้วในที่สุดก็กลายเป็นคนไทยไปแล้วมากต่อมาก สำหรับตำบลที่ผมนักกล่าวมานี้ ก็เป็นคนที่มาจากเปอร์เซีย หรืออาหรับ คนที่นับถือศาสนาอิสลามที่มาจากลานั้น สมัยกรุงศรีอยุธยาก็มีตั้งบ้านเรือนอยู่เป็นตำบลใหญ่ หลายร้อยหลายพันหลังคาเรือนเหมือนกัน ตำบลนั้นจะอยู่คลองตะเคียนทางทิศใต้ ส่วนอิสลามิกชนพวกหนึ่งซึ่งมาจากอินโดนีเซียในปัจจุบันจากเกาะที่เรียกว่า “เกาะมากาซา” หรืออย่างในภาษาไทยเรียกกันว่า “มักกะสัน” นั้นตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาด้านฝั่งตะวันตก ใกล้คลองตะเคียน ด้านใต้ลงไป นี่ก็เป็นหลักฐานท่านที่ทราบแสดงว่าสมัยกรุงศรีอยุธยานั้นมีมุสลิมตั้งบ้านเรือนอยู่ภายในพระนคร และโดยรอบพระนครนั้นเป็นจำนวนมาก และก็เป็นธรรมดาอยู่เองที่คนเหล่านั้นก็ต้องมีส่วนมากมายหลายอย่างในการสร้างประวัติศาสตร์ของประเทศไทยให้เกิดขึ้น (ประยูรศักดิ์ ชลาชนเดช, 2539, หน้า 1 - 4)

จากหนังสือโบราณคดีรอบอ่าวบ้านดอนของ “ท่านพุทธทาสภิกขุ” ได้กล่าวถึงการเข้ามาของชาวอินเดียและอื่น ๆ ไว้ว่า “เมื่อดูจากเศษกระเบื้องต่าง ๆ ที่เกลื่อนกลาดอยู่ริมทะเลของเมืองตะกั่วป่าก็แสดงให้เห็นว่า ชาวเมืองจีนได้นำเครื่องกระเบื้องของเขาเข้ามาขายยังถิ่นนั้นตั้งแต่ 1600 ปีมาแล้ว และชาวเปอร์เซียก็นำเครื่องกระเบื้องของตนเข้ามาค้าขายด้วยตั้งแต่ 1200 ปีมาแล้วเหมือนกัน ชาวกรีกได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 2 ที่ 4 คือไม่น้อยกว่า 1500 ปี

มาแล้ว ส่วนชาวอาหรับนั้น เรามีหลักฐานแน่นอนจากจดหมายเหตุของพวกอาหรับเอง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเราได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับดินแดนส่วนนี้ตั้งแต่สมัย 1100 ปีมาแล้วเหมือนกัน” นอกจากนี้จากหลักฐานจารึกของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ก็มีคำเปอร์เซียอยู่ด้วยคำหนึ่งคือคำว่า “ปสาน” ซึ่งแปลว่า “ตลาด” ย่อมแสดงว่ามีชาวเปอร์เซีย ซึ่งเป็นชาวมุสลิมได้เข้ามาทำการค้าขายติดต่อ และตั้งบ้านเรือน อยู่ในเมืองไทยตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย

ศาสนาอิสลามได้เกิดขึ้นมาประมาณ 1400 ปีเศษ และศาสนาอิสลามได้แผ่ขยายมาทางเอเชียอาคเนย์ ในสมัยศาสนาอุหมัคได้สวรรคตไปแล้วประมาณ 200 ปี ก็เป็นการตรงกันกับหลักฐานข้างต้นว่า ศาสนาอิสลามได้เข้ามาสู่ไทย และตลอดแหลมมลายูราว 1200 ปีเศษ ก่อนที่คนไทยจะอพยพตนเองลงมาจากดินแดนจีนตอนใต้ ดังนั้นในแถบนี้โดยเฉพาะจังหวัดต่าง ๆ ภาคใต้นับแต่นครศรีธรรมราชลงไป จนถึงปลายแหลมมลายู ผู้คนในสมัยดังกล่าวนับถือศาสนาอิสลามเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งศาสนาอิสลามนี้เองได้เข้ามาแทนที่ศาสนาพุทธซึ่งเคยรุ่งเรืองมาในแถบนี้ก่อน ในสมัยอาณาจักรศรีวิชัย เมื่ออาณาจักรศรีวิชัยได้สลายไปก็ให้เป็นเหตุให้ศาสนาพุทธในย่านนี้ รวมทั้งอินโดนีเซีย ซึ่งมีหลักฐานโบราณวัตถุทางศาสนาพุทธคือ “พระบุโรพุทธุ” อย่างเห็นได้ชัด พลอยเสื่อมสูญไปด้วยพร้อมกับอาณาจักรศรีวิชัย บรรดาผู้ครองนครต่าง ๆ นับแต่ อินโดนีเซีย มลายู และเมืองไทยทางภาคใต้ ล้วนเป็นผู้ยอมรับเข้านับถือศาสนาอิสลามกันแทบทั้งสิ้น

จากหลักฐานดังกล่าวข้างต้น เป็นเครื่องชี้ชัดว่า เมืองไทยนับตั้งแต่ นครศรีธรรมราชลงไป จนถึงภาคใต้เลยไปจนถึงมาเลเซียทั้งประเทศถึงกโปร สุมาตรา มะละกา และหมู่เกาะอินโดนีเซีย ทั้งหมดนั้น ในสมัยเริ่มแรกที่คนไทยเคลื่อนย้ายมาจากตอนใต้ มาอยู่ในสุวรรณภูมินั้นผู้คนบ้านเมืองเหล่านี้เป็นผู้นับถือศาสนาอิสลามแทบทั้งสิ้น

4. มุสลิมในภาคต่าง ๆ ของไทย

ชาวไทยมุสลิมหรือผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามได้ตั้งถิ่นฐานกระจัดกระจายไปทั่วทุกภูมิภาคของประเทศไทย “คาดว่ามิคนไทยที่นับถือศาสนาอิสลามประมาณ 6 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 10 หรือหนึ่งในสิบของประชาชนชาวไทยทั้งประเทศ” (เจริญ มะลูลีม, 2550, หน้า 1) มากเป็นอันดับที่สองของประเทศรองจากพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาของคนไทยส่วนใหญ่และมีอิทธิพลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนเป็นอย่างมาก การตั้งถิ่นฐานของชาวไทยมุสลิมในแต่ละภูมิภาค มีความหนาแน่นของประชากรไม่เท่ากัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ เช่น ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ โอกาสด้านเศรษฐกิจ เป็นต้น ภูมิภาคที่มีชาวไทยมุสลิมอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากที่สุดคือ ภาคใต้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้แก่ จังหวัดสงขลา จังหวัดปัตตานี จังหวัดยะลา และจังหวัดนราธิวาส ภาคกลาง ภาคตะวันออก ภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามลำดับ การตั้งถิ่นฐานของมุสลิมในภูมิภาคต่าง ๆ มีดังนี้

4.1 มุสลิมภาคกลาง เป็นภาคที่มีมุสลิมตั้งถิ่นฐานอยู่เป็นเวลานานแล้ว ตั้งแต่เริ่มตั้งราชธานีกรุงสุโขทัยและเข้ามาเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ต่อมาสมัยรัตนโกสินทร์ ไทยได้กวาดต้อนเชลยศึกชาวมลายูภาคใต้เข้ามาจำนวนมากทำให้ชาวมุสลิมตั้งถิ่นฐานแถบเมืองหลวงและจังหวัดใกล้เคียงจำนวนมาก แต่เมื่อเปรียบเทียบจำนวนร้อยละต่อประชากรทั้งหมดของภาคกลางแล้ว ยังต่ำมาก คือประมาณร้อยละ 2 ของประชากรภาคกลาง จังหวัดอยุธยาเป็นจังหวัดที่มีชาวไทยมุสลิมตั้งถิ่นฐานอยู่มากเป็นอันดับสองของภาคกลางรองจากกรุงเทพมหานคร

ชาวไทยมุสลิมในภาคกลางมีลักษณะของความหลากหลายทางเชื้อชาติประชากรส่วนใหญ่เป็นเชื้อชาติมลายูจากภาคใต้ นอกจากนั้นเป็นเชื้อสายต่าง ๆ เช่น อาหรับ เปอร์เซีย อินเดีย ปากีสถาน บังกลาเทศ จาม เขมร เป็นต้น ปัจจุบันนี้มีมุสลิมภาคกลางถึงแม้ว่าจะมีประชากรน้อยกว่าภาคใต้ แต่ก็ถือว่า “ภาคกลางเป็นศูนย์กลางของศาสนาอิสลามของประเทศ เพราะมีสำนักจุฬาราชมนตรีอยู่ที่กรุงเทพมหานคร วิธีการดำเนินชีวิตของมุสลิมภาคกลางกลมกลืนกับชาวไทยโดยทั่วไป เพียงแต่ยังคงรักษาวัฒนธรรมเรื่องการนับถือศาสนาอิสลามไว้เท่านั้น” (ประยูรศักดิ์ ชลาชนเดชะ, 2539, หน้า 12)

สำหรับมุสลิมในภาคกลางโดยเฉพาะในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล คือ จังหวัดนนทบุรี จังหวัดสมุทรปราการ จังหวัดสมุทรสาคร และจังหวัดนครปฐม มีประชากรมุสลิมอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากที่สุดแห่งหนึ่งของประเทศ ชาวมุสลิมในถิ่นนี้เป็นชุมชนเก่าแก่ดั้งเดิม การตั้งถิ่นฐานในอดีตค่อนข้างมีเอกลักษณ์เฉพาะเช่นเดียวกับในประเทศอื่น ๆ คือ มีมัสยิดเป็นศูนย์กลางและการสร้างบ้านเรือนอยู่ใกล้ชิดติดกัน ไปมาหาสู่กันอย่างสม่ำเสมอ จรัญ มะลูลีม (2539, หน้า 35 - 36) ได้แบ่งเขตชุมชนมุสลิมในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล สรุปได้ดังนี้

1. กรุงเทพมหานครชั้นใน เป็นเขตที่มีมุสลิมกระจายอยู่ในวงกว้างสองฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาจากเหนือจรดใต้ คือ บางอ้อ บางกระบือ บางลำพู ดึกดิน บางกอกน้อย บางกอกใหญ่ บ้านสมเด็จ เจริญพาสน์ สวนพลู ดึกแดง ราชวงศ์ วัดสุวรรณ โรงภาษี บางรัก บางลำพูล่าง ตรอกจันทน์ ยานนาวา วัดพระยาไกร ถนนตก ส่วนที่แยกขอยลิกไปตามลำคลองของกรุงเทพมหานครชั้นใน เช่น มหานาค บ้านครัว เจริญผล มักกะสัน พญาไท ยะวา เป็นต้น

2. กรุงเทพมหานครชั้นนอก เป็นเขตที่มีชุมชนแพร่กระจายตามลำคลองสายหลักด้านตะวันออกโดยเฉพาะคือ คลองแสนแสบ ที่ทอดยาวจากประตูน้ำไปจนถึงบางน้ำเปรี้ยว ได้แก่ บ้านดอน นวลน้อย คลองตัน บ้านป่า สวนหลวง หัวป่า บางมะเจือ บางกะปิ ลาดพร้าว ดอนสะแก คลองจั่น วัดกลาง หัวหมาก บ้านม้า หนองบอน วังใหญ่ สะพานสูง บางเตย คลองกุ่ม หล่อแหลม ลาดบัวขาว บางชัน มีนบุรี ทรายกองดิน คู้ เขียวดัด กระทุ่มราย หนองจอก ท่าไข่ ศาลาแดง หลวงแพ่ง ประเวศน์ เป็นต้น นอกจากนี้ในด้านตะวันตก มีชุมชนย่านธนบุรี เช่น บางมด ราษฎร์บูรณะ เป็นต้น

3. เขตปริมณฑล ชุมชนมุสลิมกระจายออกเป็นวงกว้าง คือ ทิศเหนือเป็นชุมชน ย่านปทุมธานี ทำอิฐ บางตลาด บางบัวทอง ไทรน้อย บางเขน ทิศใต้ คือ ปากลัด บางครุ (ทุ่งครุ) พระประแดง ทิศตะวันออก คือ บางน้ำเปรี้ยวและคลองต่าง ๆ ในบริเวณนั้น

4.2 มุสลิมภาคตะวันออก ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก 6 จังหวัด รวมทุกจังหวัดมี ชาวไทยมุสลิมตั้งถิ่นฐานอยู่มากเป็นอันดับสามรองจากภาคใต้และภาคกลาง ประชากรมุสลิม เทียบเป็นร้อยละ 1.7 ของประชากรทั้งหมด จังหวัดที่มีชาวมุสลิมมากที่สุดคือ จังหวัดฉะเชิงเทรา รองลงมาคือจังหวัดชลบุรี ชาวไทยมุสลิมในภาคตะวันออกเป็นมุสลิมหลายเชื้อชาติเช่นเดียวกับ ภาคกลาง มากที่สุดคือเชื้อสายมลายูเป็นผลมาจากการอพยพกวาดต้อนของกษัตริย์ไทยเมื่อครั้ง ยกทัพไปปราบหัวเมืองปักษ์ใต้ นอกจากนี้ยังมีมุสลิมเชื้อสายจามเขมรตั้งถิ่นฐานอยู่มากพอสมควร โดยเฉพาะบริเวณ ตำบลน้ำเชี่ยว อำเภอแหลมงอบ จังหวัดตราด และยังมีมุสลิมจากภาคอื่น ๆ เข้าไป ตั้งถิ่นฐานอยู่ในจังหวัดต่าง ๆ มากขึ้น โดยเฉพาะจังหวัดชลบุรีซึ่งเป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจของ ภูมิภาคนี้และยังพบการอพยพหนีภัยสงครามและลักลอบเข้าเมืองตามชายแดนไทยกับพม่าอยู่เสมอ ในจำนวนผู้อพยพดังกล่าวจะมีมุสลิมปะปนอยู่ด้วย ลักษณะเดียวกันนี้พบได้ในภาคตะวันตกของ ประเทศด้วย

4.3 มุสลิมภาคตะวันตก เป็นภูมิภาคที่มีอาณาเขตติดต่อกับพม่าทั้ง 5 จังหวัด มีชาวไทยมุสลิมร้อยละ 0.49 ของประชากรของภูมิภาคกระจายกันอยู่ในทุกจังหวัด เป็นภูมิภาคที่มี ชาวไทยมุสลิมมากเป็นอันดับที่ 4 รองจากภาคใต้ ภาคกลาง และภาคตะวันออก นอกจากนี้ยังมี ชาวมุสลิมอีกจำนวนมากที่มีฐานะเป็นคนต่างด้าวบริเวณจังหวัดชายแดนไทยพม่า เช่น ที่อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก ชาวไทยมุสลิมภาคตะวันตกมีลักษณะหลากหลายเชื้อชาติเช่นเดียวกับภาคกลางและ ภาคตะวันออก ที่สำคัญคือ เชื้อสายมลายูตั้งถิ่นฐานบริเวณจังหวัดเพชรบุรีส่วนใหญ่เป็นเชลยศึก ที่พระมหากษัตริย์ไทยกวาดต้อนมาจากการยกทัพไปปราบหัวเมืองปักษ์ใต้ในระยะต้นสมัย กรุงรัตนโกสินทร์

4.4 มุสลิมภาคเหนือ ภาคเหนือของประเทศไทยเป็นภูมิภาคหนึ่งที่มีชาวไทยมุสลิม ตั้งถิ่นฐานมาเป็นเวลานานไม่ต่ำกว่า 100 ปีมาแล้ว สถิติที่มีผู้รวบรวมไว้เมื่อ พ.ศ. 2530 มีมุสลิมใน จังหวัดเกือบทั้ง 9 จังหวัด จำนวน 7,728 คน ประมาณร้อยละ 0.15 ของประชากรทั้งหมดในภูมิภาค โดยมีมากที่สุดที่จังหวัดเชียงใหม่

สุเทพ สุนทรเกสซ์ ได้ประมาณมุสลิมเฉพาะเชื้อสายจีนฮ่อ เมื่อ พ.ศ. 2518 ตั้งถิ่นฐาน ที่จังหวัดเชียงใหม่ ประมาณ 20,000 คน การตั้งถิ่นฐานของมุสลิมภาคเหนือ พวกที่เข้ามากลุ่มแรกคือ มุสลิมเชื้อสายเบงกาลีจากประเทศอินเดีย ต่อมาสมัยรัชกาลที่ 5 มุสลิมเชื้อสายจีนฮ่อเข้ามาค้าขายและ ตั้งถิ่นฐานในบริเวณที่เรียกว่า “บ้านฮ่อ” ในสมัยนี้ยังมีกลุ่มผู้ปกครองจากรัฐปาหังของมาเลเซีย

เข้ามาตั้งถิ่นฐานบริเวณ “ชุมชนช้างกลาง” รวมกลุ่มกับเชื้อสายเบงกาลีที่เข้ามาก่อน มุสลิมกลุ่มสุดท้ายที่เข้าไปตั้งถิ่นฐานในภาคเหนือคือเชื้อสายปากีสถาน โดยบางส่วนเข้าไปพร้อมการสร้างทางรถไฟสายเหนือ ตอนปลายรัชกาลที่ 5 ชาวไทยมุสลิมในภาคเหนือเชื้อสายต่าง ๆ ได้อยู่ร่วมกันโดยปราศจากความขัดแย้งทางด้านเชื้อชาติ ส่วนใหญ่เป็นมุสลิมเชื้อสายจีนฮ่อ รองลงมาคือเชื้อสายเบงกาลี “จังหวัดเชียงใหม่มีมุสลิมหนาแน่นกว่าจังหวัดอื่น ๆ มีมัสยิดจำนวน 13 แห่ง มีประชากรมุสลิมไม่ต่ำกว่า 22,000 คน” (เสาวนีย์ จิตต์หมวด, 2531, หน้า 160)

4.5 มุสลิมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภูมิภาคที่มีพื้นที่มากกว่าภาคอื่น ๆ ของประเทศ โดยทั่วไปเข้าใจว่าเป็นภาคที่มีมุสลิมอยู่น้อยมากหรือบางคนคิดว่าไม่มีเลย สถิติของทางราชการมีชาวไทยมุสลิม 2,975 คน

4.6 มุสลิมภาคใต้ จากการศึกษาของ เสาวนีย์ จิตต์หมวด (2531, หน้า 283 - 288) และนักวิชาการอื่น ๆ เปรียบเทียบลักษณะไทยมุสลิมภาคใต้ว่ามีความแตกต่างกับไทยมุสลิมภาคอื่น ๆ ของประเทศไทยในเรื่องต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

4.6.1 ด้านเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์และภาษาของชาวไทยมุสลิมภาคใต้เป็นกลุ่มที่มีวัฒนธรรมเดียวกัน โดยทั่วไปมีเชื้อสายมลายู พูดภาษาปักษ์ใต้และภาษายาวี (ภาษาถิ่นของชาวไทยเชื้อสายมลายูทางตอนใต้ของไทย) ต่างกับมุสลิมภาคอื่น ๆ ที่มีความแตกต่างทางเชื้อชาติ มาจากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ มีวัฒนธรรมต่างกันในเรื่อง ภาษา อาหาร อาชีพ ฯลฯ

4.6.2 ด้านความสำนึกในกลุ่ม ชาวไทยมุสลิมภาคใต้เป็นกลุ่มชนที่ครอบครองพื้นที่มาตั้งแต่อดีตด้วยความเป็นเอกราชแม้ว่าจะต้องเสียเอกราชไปโดยผนวกเข้ากับอาณาจักรไทยที่มักเน้นความเป็นไทย ความเป็นพุทธจากนโยบายที่รัฐบาลแสดงออกต่อชาวไทยมุสลิมในเรื่องที่ขัดต่อหลักการศาสนา เช่น นโยบายสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ปรารภไว้ว่า “เมืองไทยเป็นของคนไทย มิควรให้คนศาสนาอื่นอยู่” (สิริรัตน์ เรืองวงษ์วาร, 2521, หน้า 78 อ้างถึงใน เสาวนีย์ จิตต์หมวด, 2531, หน้า 283 - 284) การสร้างพระพุทธรูปใหญ่กลางถิ่นชาวไทยมุสลิมประกอบกับความถูกกดขี่ตั้งแต่อดีตทำให้เกิดขบวนการเรียกร้องเพื่อการปกครองตนเอง (Autonomy) ของชาวไทยมุสลิมภาคใต้ภายใต้การนำของฮัจยีสุหลง โต๊ะมีนา เมื่อ พ.ศ. 2490 ยังมีอยู่ ซึ่งเรื่องราวของฮัจยีสุหลง โต๊ะมีนา ชาวไทยมุสลิมจำนวนมากโดยเฉพาะใน 3 จังหวัดภาคใต้กลับมองว่าเขาเป็นผู้เรียกร้องให้รัฐบาล “กลับมาปรับปรุงการศึกษาและการปฏิบัติตามหลักธรรมของศาสนาอิสลามอย่างเคร่งครัด” (เฉลิมเกียรติ ขุนทองเพชร, 2547 ก, คำนำ) การตอกย้ำจากรัฐบาลให้ชาวไทยมุสลิมภาคใต้เกิดความสำนึกในกลุ่มมากขึ้นคือ เหตุการณ์มัสยิดกรือเซะที่จังหวัดปัตตานีและ “กรณีตากใบ” ที่จังหวัดนราธิวาส เพื่อแก้ปัญหาความไม่สงบในพื้นที่ 3 จังหวัดภาคใต้

4.6.3 ด้านการตั้งถิ่นฐาน ชาวไทยมุสลิมภาคใต้โดยทั่วไปมักมีการอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มบริเวณเดียวกันต่างกับมุสลิมในภาคอื่น ๆ ที่มีโอกาสใกล้ชิดกับเพื่อนต่างศาสนามากกว่ามุสลิมภาคใต้ ทำให้มีความรู้สึกเป็นคนไทยมากกว่าชาวไทยมุสลิมภาคใต้เพราะรับวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ เช่น การแต่งกาย การศึกษา เช่นเดียวกับชนกลุ่มใหญ่ที่ต่างศาสนา

4.6.4 ด้านการดำเนินชีวิต ชาวมุสลิมภาคใต้โดยเฉพาะ 4 จังหวัดภาคใต้ ได้ดำเนินชีวิตแบบอิสลามเคร่งครัดมากกว่าชาวไทยมุสลิมในภาคอื่น ๆ เพราะเป็นชนกลุ่มใหญ่ของพื้นที่และรัฐบาลยังอนุญาตให้ใช้กฎหมายอิสลามในการพิพากษาคดีความสำหรับชาวไทยมุสลิมได้

4.6.5 ด้านการศึกษา ชาวไทยมุสลิมภาคใต้เน้นการศึกษาทางศาสนามากกว่าทางสามัญ จะเห็นว่ามีโรงเรียนศาสนาและปอเนาะจำนวนมากในพื้นที่ 3 จังหวัดภาคใต้ โดยมีโรงเรียนศาสนาจำนวน 1,343 แห่ง และปอเนาะรวมทั้งโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม รวม 385 แห่งกระจายอยู่ทุกพื้นที่ ส่วนชาวไทยมุสลิมในภาคอื่น ๆ โอกาสศึกษาสายสามัญมีมากกว่าเพราะโรงเรียนสอนศาสนามีน้อยและความใกล้ชิดกับการศึกษาตามที่รัฐบาลจัดให้มากกว่าทำให้โอกาสรับราชการมีมากกว่าชาวไทยมุสลิมในภาคใต้

5. พัฒนาการสังคมของชาวไทยมุสลิม

ศาสนาอิสลามเป็นศาสนาที่มีความเคร่งครัดอยู่ในเนื้อหาคำสอนและดูเหมือนยากที่จะปรับเปลี่ยนเข้ากับสิ่งแวดล้อมหรือสังคมที่เปลี่ยนแปลง ในเรื่องนี้ อารง สุทธศาสน์ (2525 อ้างถึงใน โชคชัย วงษ์ธานี, 2549, หน้า 3 - 4) ได้อธิบายไว้อย่างชัดเจนเกี่ยวกับเนื้อหาวัฒนธรรมอิสลาม ว่า “วัฒนธรรมอิสลาม หมายถึง การดำเนินชีวิตหรือรูปแบบของพฤติกรรม แนวปฏิบัติของมุสลิมผู้นับถือศาสนาอิสลาม ซึ่งล้วนผูกพันกับข้อปฏิบัติทางศาสนาอิสลามอย่างใกล้ชิด เนื้อหาของวัฒนธรรมอิสลามแบ่งได้เป็น 2 ประเภท” คือ

5.1 วัฒนธรรมอิสลามประเภทที่เปลี่ยนแปลงได้ซึ่งมีการระบุแน่นอนตายตัวไว้เป็นกฎข้อบังคับเช่นการนมาสหรือการละหมาดวันละ 5 เวลา การถือศีลอด ในเดือนรอมฎอน การต้องไปจาริกแสวงบุญที่เรียกว่า “ฮัจญ์” ณ นครเมกกะอย่างน้อย 1 ครั้งในชีวิต หรือการที่มุสลิมต้องรับประทานอาหารที่ “ฮาลาล” หรืออาหารที่ได้รับอนุญาตตามหลักการอิสลามแล้วเท่านั้น เป็นต้น

5.2 วัฒนธรรมอิสลามประเภทที่เปลี่ยนแปลงได้ ซึ่งมักจะระบุไว้กว้าง ๆ หรือไม่ระบุเลย ทั้งจากคัมภีร์อัลกุรอานและวจนะของศาสดาแต่ให้มุสลิมใช้วิจารณญาณเอาเองว่าสิ่งไหนควร ไม่ควรเลือกปฏิบัติ เช่น การเลือกอาชีพ เลือกที่พำนักอาศัย การเลือกระบบการศึกษา เลือกลักษณะการให้ความช่วยเหลือ การเลือกสวมอาภรณ์สีสัน รูปแบบต่าง ๆ ที่เหมาะกับภูมิประเทศ และวิถีชีวิตความเป็นท้องถิ่น โดยจะต้องอยู่ในหลักการที่ศาสนาอิสลามให้การยอมรับ

ในส่วนของวัฒนธรรมอิสลามประเภทที่เปลี่ยนแปลงได้นี้ เสาวนีย์ จิตต์หมวด และ คณัช มูสา (2541, หน้า 1) ได้ศึกษาพัฒนาทางสังคมของชาวไทยมุสลิมในภาพรวมทั้งในอดีต ปัจจุบัน และแนวโน้มในอนาคต 3 ด้านหลักคือ 1) ด้านสังคม 2) ด้านเศรษฐกิจ และ 3) ด้านการเมือง การปกครองในบริบทของปัจจัยทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ สังคม ศาสนา วัฒนธรรมและ สภาพการณ์หรือเหตุการณ์ในแต่ละช่วงสมัย ใช้กลุ่มตัวอย่างจากชาวไทยมุสลิมใน 5 ภูมิภาค คือ ภาคใต้ ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคตะวันออก และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า พัฒนาการ ทั้ง 3 ด้าน ชาวไทยมุสลิมมีความต่อเนื่องมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันอย่างชัดเจน ได้รับ การส่งเสริม และเป็นไปในทางพัฒนาไม่ใช่การสร้างปัญหาถึงแม้ว่าในแต่ละช่วงจะประสบปัญหาอยู่บ้างก็ตาม ดังนี้

1. ด้านสังคม มีพัฒนาการต่อเนื่องมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความเหนียวแน่นทางวัฒนธรรมเพราะมีเอกลักษณ์เฉพาะที่ชัดเจนในวิถีชีวิต มีการดำรงสถานภาพความเป็นมุสลิมได้อย่างเหนียวแน่น กลุ่มพลังทางสังคมมีการรวมตัวกันมากขึ้น การศึกษามีเพิ่มขึ้น ทั้งสองทางคือ ทางโลกและทางธรรม รวมทั้งมีพื้นฐานของครอบครัว ที่ยังยึดมั่นอยู่ในหลักคำสอนของศาสนาอย่างเหนียวแน่นตลอดมา
2. ด้านเศรษฐกิจ มีพัฒนาการที่ต่อเนื่องเด่นชัดอย่างมากตั้งแต่สมัยอยุธยา โดยเฉพาะในเรื่องการค้าขาย และขยายขยายไปสู่ธุรกิจอื่นที่เกี่ยวข้อง เช่น กิจการรถนำเที่ยว การรับเหมาก่อสร้าง และโรงแรม เป็นต้น แต่ยังคงขาดการรวมกลุ่มกันทำธุรกิจขนาดใหญ่บางครั้ง กลับแข่งขันขัดแย้งกันเองจนขาดอำนาจการต่อรองจึงไม่มีบทบาทและอิทธิพลที่จะคุมเศรษฐกิจ ในขณะที่สถานภาพทางเศรษฐกิจของชาวไทยมุสลิมส่วนใหญ่ยังยากจนและยังถูกทำทาสจากการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ที่ผลักดันให้ชาวไทยมุสลิมเข้าสู่ตลาดแรงงานมากกว่าการเป็นเจ้าของกิจการ
3. ด้านการเมืองการปกครอง มีความเด่นชัดที่สุดทั้งในด้านการบริหารประเทศ การป้องกันประเทศ การทูต ตั้งแต่สมัยอยุธยา และยิ่งได้รับการยอมรับในบทบาทเพิ่มมากขึ้น ในการมีส่วนร่วมในสถาบันนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการ ในขณะที่ความสัมพันธ์กับ พระมหากษัตริย์ก็เป็นไปอย่างดียิ่งมาตลอด

ตอนที่ 5 การศึกษาอิสลามของสังคมไทยในอนาคตและรูปแบบโรงเรียนอิสลาม

1. การศึกษากับศาสนาอิสลาม

การศึกษากับศาสนาอิสลามเป็นสิ่งที่มีความเกี่ยวพันกันเพราะเนื้อหาการสอนในศาสนาอิสลามให้ความสำคัญกับการแสวงหาความรู้และไม่เพียงแต่จะสอนให้มนุษย์มีความรักในความรู้แต่ยังเรียกร้องให้ทุกคนแสวงหาความรู้ทั้งทางด้านศาสนาและทางด้านสามัญหรือความรู้ทางโลกและความจำเป็นในการแสวงหาความรู้ในเรื่องที่เป็นแรงผลักดันสำคัญ ที่ก่อให้เกิดสถาบันการศึกษาในรูปแบบต่าง ๆ ในสังคมมุสลิมทั้งในสังคมมุสลิมทั่วไปและสังคมมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ อิทธิพลของศาสนาอิสลามที่มีต่อการศึกษาหรือการแสวงหาความรู้มีข้อพิจารณาได้หลายประการ ดังนี้

1.1 หลักคำสอนอิสลามที่ไม่แยกศาสนจักรออกจากอาณาจักรและไม่แยกระบบสงฆ์

หลักคำสอนในศาสนาอิสลามมีผลทำให้การศึกษาอิสลามโดยเฉพาะในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีพัฒนาการที่ยาวนานและฝังรากลึกในทุก ๆ ชุมชนที่มีมุสลิม หลักคำสอนของอิสลามถือว่าอิสลามเป็นระบอบการดำเนินชีวิต ที่วิวัฒนาการต่อกันจากคำสอนของศาสดาในอดีต กล่าวคือเป็นระบอบการดำเนินชีวิตที่มีได้แยกศาสนจักรออกจากอาณาจักร คำสอนของอิสลาม ยังให้ดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่ายตามธรรมชาติของมนุษย์ ผูกพันอยู่กับพระเจ้าตลอดเวลา ไม่ละความเป็นอยู่ทางโลก คือไม่มีระบบสงฆ์ ไม่มีระบบศักดินา และไม่ยึดติดกับความสุขชั่วคราวบนโลกนี้ แต่จะมุ่งสู่ชีวิตสงบสุขและยั่งยืนในปรโลก หลักคำสอนของศาสนาอิสลามจึงครอบคลุมชีวิตมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย เพื่อให้มนุษย์มีความเตรียมพร้อมอยู่เสมอ (มานี ชูไทย, 2544, หน้า 488)

1.2 หลักคำสอนทางจิตวิญญาณที่ต้องมอบกายใจต่อพระเจ้าเพียงพระองค์เดียว

คำสอนของศาสนาอิสลามมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตเพราะสอนให้รู้และปฏิบัติจริง คือ การยอมจำนนต่อพระเจ้าและปฏิบัติตามพระดำรัสของพระองค์โดยไม่ยึดสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง คือไม่แยกเรื่องทางจิตวิญญาณและเรื่องทางโลกออกจากกัน

กิตติภูมิ วิเศษศักดิ์ (2534, หน้า 33 - 34) กล่าวถึงอิทธิพลของศาสนาอิสลามต่อการดำเนินชีวิตว่าลักษณะที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งของศาสนาอิสลาม คือ การชำระฐานะความเป็นมุสลิม คือ การศรัทธาต่อเอกภาวะของพระผู้เป็นเจ้า ซึ่งหมายถึงการจำนนทางจิตวิญญาณ ความคิด หรือการกระทำนั้นจะต้องมอบต่อพระผู้เป็นเจ้าเพียงพระองค์เดียว มุสลิมจะต้องไม่เคารพกราบไหว้หรือยึดถือสิ่งใดสิ่งอื่นใดอีก ดังนั้นคำสอนทางจิตวิญญาณจึงไม่สามารถแยกจากการดำเนินชีวิตประจำวันได้

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (อ้างถึงใน ประเวศ วะสี, 2548, หน้า 2) กล่าวถึงอิทธิพลของศาสนาอิสลามต่อการดำเนินชีวิตว่า “ทุกศาสนาไม่สามารถแยกศาสนาออกจากการทำมาหากิน

ออกจากชีวิต จากรัฐ จากการเมืองได้... และศาสนาอิสลามเป็นศาสนาที่รักษาสິงนี้ไว้ได้... เป็นศาสนาที่คำนึงถึงชุมชนมากกว่าศาสนาอื่นยกเว้นศาสนาฮินดู”

1.3 คำสอนของศาสนาอิสลามกำหนดให้มุสลิมแสวงหาความรู้ตลอดชีวิต

การแสวงหาความรู้ตลอดชีวิตเป็นสิ่งที่ได้กำหนดไว้ในหลักคำสอนสำคัญของศาสนาอิสลามเพื่อความจงรักภักดีต่อพระเจ้าและเพื่อการสืบทอดศาสนา ดังนี้

ศาสนาอิสลามมีการส่งเสริมเรื่องหน้าที่สืบทอดศาสนาไว้เป็นพิเศษ ถือว่า เป็นหน้าที่ของมุสลิมทุกคนที่จะต้องศึกษาหาความรู้ในสิ่งที่ตนไม่รู้และเผยแพร่คำสอนหรือความรู้นั้นไปสู่ผู้อื่นด้วย ดังคำสอนของศาสดามุฮัมมัดที่กล่าวว่า “การศึกษาหาความรู้เป็นหน้าที่จำเป็นสำหรับมุสลิมทุกคน” ดังนั้นการศึกษาของมุสลิมจึงมีอยู่ตลอดช่วงอายุของการมีชีวิตอยู่ ถือว่าเป็นหน้าที่โดยตรงของผู้มีความรู้ในทางศาสนา เช่น “โตะครู” (ครูผู้สอนในสถาบันปอเนาะ) และอิหม่ามที่จะต้องให้การศึกษากับผู้อื่น (จริญ มะลูลิม, 2539, หน้า 95)

1.4 ประวัติศาสตร์การเข้ามาของอิสลามในเอเชียอาคเนย์

อิทธิพลของศาสนาอิสลามต่อการศึกษายังสืบเนื่องมาจากประวัติศาสตร์การเข้ามาของศาสนาอิสลามในเอเชียอาคเนย์ ดังที่ สุเทพ สุนทรเกสัช (2550, หน้า 97-98) กล่าวไว้สรุปได้ดังนี้

ศาสนาอิสลามในประเทศภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ เป็นศาสนาที่แพร่กระจายเข้ามาสู่อาณาบริเวณที่มีได้มีอารยธรรมแบบอาหรับ แต่เป็นอารยธรรมของฮินดู - พุทธที่ได้ลงรากเป็นปึกแผ่น มั่นคงอยู่ก่อนแล้ว ดังนั้นการแพร่ขยายเข้ามาของศาสนาอิสลามจึงดำเนินไปด้วยความยากลำบากอย่างช้า ๆ และในที่สุดก็สามารถเข้าไปแทนที่คตินิยมเชื่อที่มีอยู่เดิมได้เพียงบางส่วนผลที่เกิดตามมา คือคำสอนหลักของศาสนาอิสลาม เช่น เรื่องพระเจ้าเพียงองค์เดียว เรื่องศาสดามุฮัมมัดคือศาสนทูตของพระองค์ และความน่าเชื่อถือของคัมภีร์อัลกุรอาน ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา และแม้ในปัจจุบัน เป็นหลักศรัทธาของศาสนาที่จะต้องดำรงไว้ ท่ามกลางความเชื่อของศาสนาอื่น ๆ ซึ่งในบางครั้งก็ต้องเผชิญกับความรู้สึกต่อต้านหรือเป็นศัตรูของศาสนาที่มีอิทธิพลครอบงำอยู่ก่อนในสังคมเนื่องจากขาดการสนับสนุนจากสังคมวัฒนธรรมที่ศาสนาเติบโตขึ้นมา ในการสร้างความเป็นปึกแผ่นศาสนาอิสลามในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ หรือในพื้นที่ชายแดนภาคใต้จึงจำเป็นต้องระดมพลังกำลังทางด้านองค์กรและวุฒิปัญญาจากภายใน เพื่อที่จะสามารถดำรงความต่อเนื่องและความสัมพันธ์กับศูนย์กลางศาสนาอิสลามที่อยู่ห่างไกลไว้ได้ ในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ เมื่อศาสนาอิสลามได้รับการยอมรับ คตินิยมเชื่อดั้งเดิมของท้องถิ่นก็ได้รับการบูรณาการเข้าไปอยู่ภายใต้กรอบที่มีลักษณะกว้าง ๆ และครอบคลุมของ “ความเป็นมุสลิม” การแพร่ขยายเข้ามาในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ ในกระบวนการผสมผสานทางวัฒนธรรม

นอกจากศาสนาอิสลามจะอาศัยคติความเชื่อที่ได้รับมาสมัยเริ่มแรกจากอินเดียที่มีลักษณะทางด้านความลึกลับค่อย ๆ แทรกตัวเข้าไปแทนที่ความเชื่อดั้งเดิมของท้องถิ่นแล้ว “ในการสร้างบูรณาการทางศาสนาและสังคม ศาสนาอิสลามยังจำเป็นต้องใช้สถาบันการศึกษาเป็นเครื่องช่วย” (สุเทพ สุนทรเกสัช, 2550, หน้า 98) ด้วยเหตุผลสำคัญ 2 ประการ ดังนี้

1. ลักษณะสำคัญของศาสนาอิสลามเอง ที่มีลักษณะเป็นหลักการ (Doctrinal) เป็นบทบัญญัติหรือกฎหมาย (Legalistic) และเป็นคัมภีร์ (Scriptural) ซึ่งโดยพื้นฐานแล้ว อาจกล่าวได้ว่ามีลักษณะในทางวรรณกรรมหรืออักษรศาสตร์ (Literary) เป็นกระแสหลักของจารีตศาสนาอิสลาม

2. โดยทั่วไปอาจกล่าวได้ว่าไม่มีสถาบันใด ๆ ในศาสนาอิสลามที่สามารถถ่ายทอดจารีตศาสนาอิสลามที่มีคุณลักษณะต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น โรงเรียนสอนศาสนาจึงมีบทบาทสำคัญ ด้วยเหตุผลที่ว่าศาสนาอิสลามแม้ในด้านที่เป็นรหัสนัย (Mystical Aspects) ก็มีความโน้มเอียงที่จะเน้นความสำคัญของความเป็นผู้รู้หรือปราชญ์ (Scholasticism) และเมื่อเปรียบเทียบกับศาสนาที่ยึดคัมภีร์เป็นหลักอื่น ๆ สถาบันที่มีความสำคัญอย่างเช่นพระหรือนักบวช (Priesthood) ไม่มีในศาสนาอิสลาม จะมีก็แต่ผู้รู้ทางศาสนาที่เรียกว่า “อูลามา” (Ulama) ที่มีลักษณะความเป็นปัจเจกชนสูง และมีการรวมกลุ่มกันเพียงหลวม ๆ ด้วยเหตุผลดังกล่าว การยอมรับนับถือศาสนาอิสลาม (Islamization) ของปัจเจกชน หรือแม้แต่ของกลุ่มจึงดำเนินไปในลักษณะเดียวกับกระบวนการศึกษา คือดำเนินไปตามขั้นตอนอย่างช้า ๆ เริ่มต้นด้วยการยอมรับศรัทธาในศาสนา (Confession of Faith) ต่อจากนั้นก็เป็นการยอมรับหลักสำคัญของศาสนา (The Pillars) แล้วจึงมาถึงการปฏิบัติตามบทบัญญัติของศาสนา (The Laws) และท้ายที่สุดโดยเฉพาะตามจารีตที่สืบทอดและยึดถือเป็นหลักปฏิบัติทางการศึกษา จะเป็นการเรียนรู้เกี่ยวกับกฎหมาย พระคัมภีร์อัลกุรอานและจารีตของศาสนาดามูฮัมหมัดหรือที่เรียกว่าฮาดิษ (Hadith) ซึ่งถือเป็นแหล่งที่มาของหลักศาสนาบรรทัดฐานอันซับซ้อน การอธิบายและการนิยามความหมายที่ประกอบขึ้นเป็นหลักศาสนาอิสลามซึ่งสามารถจะเข้าใจได้ตามลำดับหลังจากที่มีความแม่นยำในคัมภีร์อัลกุรอานแล้ว

1.5 ความสำคัญของสถาบันมัสยิดทางการศึกษา

ในศาสนาอิสลาม มัสยิดนอกจากจะเป็นสถานที่ปฏิบัติศาสนกิจตามที่คนทั่วไปเข้าใจแล้ว มัสยิดยังเป็นศูนย์กลางการพัฒนาและการส่งเสริมกิจกรรมของชุมชน “มัสยิดเป็นสถาบันและเป็นศูนย์กลางการบริหารจัดการชุมชนในศาสนาอิสลาม มัสยิดในประเทศไทยมีอยู่ประมาณ 3,600 กว่าแห่ง มีลักษณะเป็นนิติบุคคล มีอิสระในตัวเอง” (วินัย สะมะฮุน, 2549, หน้า 12) นอกจากนี้ มัสยิดยังเป็นศาลสถิตยุติธรรมเพื่อพิจารณาไกล่เกลี่ยคดีความขั้นต้นในชุมชน เป็นสถานที่ประชุม

ปรึกษาและหาทางออกในเรื่องต่าง ๆ ของชุมชนการจัดกิจกรรมงานบุญงานกุศลรวมทั้งการเริ่มต้นชีวิตครอบครัว หรือการแต่งงาน กิจกรรมในวิถีชุมชนต่าง ๆ ตลอดจนเมื่อถึงวาระสุดท้ายของชีวิต สถานที่แห่งนี้จะเป็นสถานที่ซึ่งศพจะได้รับการละหมาดขอพรจากพระเจ้าก่อนที่ร่างจะถูกฝังในกูโบร์ (สุสาน) ที่อยู่ใกล้กับมัสยิด บทบาทของมัสยิดที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือการบริหารการศึกษาแก่สมาชิกในชุมชนทั้งในระดับพื้นฐานและวิทยาการอิสลามขั้นสูงและการจัดการเผยแพร่องค์ความรู้ต่าง ๆ ซึ่งในหลักการแนวคิดของศาสนาอิสลาม วิชาความรู้ที่ดั้งเดิมเป็นประโยชน์ต่อบุคคล ครอบครัว และต่อชุมชนล้วนเป็นสิ่งจำเป็นที่มุสลิมทุกคนต้องเรียนรู้

ไพศาล พรหมขงค์ (2548, หน้า 261) ได้กล่าวถึงบทบาทของมัสยิดไว้ 5 ประการสรุปได้ ดังนี้

1. เป็นที่ละหมาดวันศุกร์ทุกสัปดาห์ ในการละหมาดมีการกล่าวหรืออ่านคุตบะห์ หรือการเทศนาธรรมโดยอิหม่าม หรือคอเต็บ (ผู้นำของมัสยิด) เป็นการให้ความรู้ทางด้านศาสนา และการแจ้งข่าวสารความเคลื่อนไหวของชุมชนประจำสัปดาห์นอกเหนือจากการเป็นที่ละหมาด 5 เวลาทุกวัน
2. เป็นที่สอนศาสนาขั้นพื้นฐาน (ฟิรดูอิน) แก่เยาวชนในช่วงอายุ 5 - 12 ปี (นักเรียนระดับประถมศึกษา) ส่วนใหญ่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้จะมีการจัดการศึกษาเช่นนี้เกือบทุกมัสยิดและเรียกสถานศึกษาที่ว่า “โรงเรียนตาดีกา”
3. เป็นที่สอนคัมภีร์อัลกุรอานแก่เยาวชนและผู้อาวุโสที่ต้องการทบทวนความถูกต้องและความคล่องในการอ่านคัมภีร์อัลกุรอานเพื่อใช้ในการปฏิบัติศาสนกิจ
4. เป็นที่เรียนตำราศาสนา “กิตาบ - ยาวิ” (Kitab Jawi) คือการสอนให้เข้าใจหลักปฏิบัติศาสนกิจที่ถูกต้องซึ่งเป็นภารกิจที่มัสยิดจะบริการสอนเป็นประจำหรือตามโอกาสที่เหมาะสม
5. เป็นที่จัดการศึกษา “การท่องจำคัมภีร์อัลกุรอาน” สำหรับบางมัสยิด ซึ่งเป็นการสอนเทคนิคการท่องจำอัลกุรอานทั้งเล่มเพื่อประโยชน์ในการปฏิบัติศาสนกิจทั้งของตนเอง ครอบครัว และชุมชน โดยผู้ที่มีความสามารถในการท่องจำจะได้รับการยกย่องและให้เป็นผู้นำการละหมาดโดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเดือนการถือศีลอด ซึ่งในปัจจุบันชุมชนมุสลิมทั่วโลกต้องการเยาวชนหรือบุคคลที่สามารถท่องจำคัมภีร์อัลกุรอานเพื่อทำหน้าที่เป็นผู้นำ “การละหมาดตารอเวาะห์” ในเดือนรอมฎอนเป็นจำนวนมาก

กิตติภูมิ วิเศษศักดิ์ (2534, หน้า 37 - 38) ได้สรุปเอกลักษณ์ของตนเองของชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ไว้ ซึ่งทำให้ทราบถึงอิทธิพลของคำสอนของศาสนาอิสลามต่อการศึกษาอิสลาม 3 ประการ ดังนี้

1. ความสำนึกในประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่แตกต่างอย่างสิ้นเชิงไปจากชนส่วนใหญ่ของประเทศ กล่าวคือ “ในขณะที่ประวัติศาสตร์ราชสำนัก ถือว่าการแข็งข้อของเจ้าเมืองแขกต่าง ๆ ทางใต้เป็นการกบฏที่ต้องปราบปรามให้สิ้นไปนั้น ชนมุสลิมในดินแดนเหล่านี้กลับถือว่าการพยายามแข็งขึ้นดังกล่าว เป็นความพยายามเพื่อธำรงรักษาความเป็นเอกราชของตนเองไว้”

2. เอกลักษณ์ด้านศาสนาและวัฒนธรรม ทำให้ชาวมุสลิมเหล่านี้มีวิถีการดำเนินชีวิตที่มีลักษณะเฉพาะของตนเอง เช่น มีสัตว์ประเภทที่ต้องห้าม มีอาหารและเครื่องดื่มที่ต้องห้าม มีพิธีกรรมเฉพาะของชุมชน เช่น การละหมาดร่วมกันในช่วงบ่ายวันศุกร์ของคนในชุมชน มีการถือศีลอดในเดือนหนึ่ง สิ่งเหล่านี้ได้ทำให้เกิดความผูกพันระหว่างมุสลิมกับสิ่งแวดล้อมและระหว่างมุสลิมด้วยกันเอง

3. เอกลักษณ์ด้านกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกับชาวมลายูเซีย คือ ชาติพันธุ์มาเลย์ พูดภาษาขาวซึ่งเป็นภาษาถิ่นที่ชาวบ้านใช้ในการติดต่อสื่อสารและถ่ายทอดเนื้อหาวัฒนธรรมไปสู่คนรุ่นหลังมาเป็นเวลาช้านานแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการถ่ายทอดความรู้ทางศาสนาอิสลามที่ใช้ภาษามลายูในการถ่ายทอดเป็นสำคัญทั้งในรูปของตำรา และภาษาพูด จะมีแต่เพียงกัมภีร์อัลกุรอานที่ต้องใช้ภาษาอาหรับซึ่งชาวบ้านธรรมดาทั่วไปจะไม่มีความรู้ในเรื่องนี้ จะมีแต่เพียงผู้ที่ศึกษาทางภาษาอาหรับโดยตรงเท่านั้น ซึ่งมักจะได้แก่โต๊ะครูผู้สอนศาสนาอยู่ในชุมชนต่าง ๆ

โดยสรุป โดยทั่วไปการศึกษาเกี่ยวกับศาสนาอิสลามเป็นสิ่งที่มีความเกี่ยวพันกันอย่างแน่นแฟ้นเพราะหลักคำสอนของศาสนาอิสลามที่ไม่แยกศาสนจักรออกจากอาณาจักร ไม่มีระบบสงฆ์ ความคิด หรือการกระทำต้องมอบต่อพระผู้เป็นเจ้าเพียงพระองค์เดียวและมุสลิมยังมีหน้าที่แสวงหาความรู้และเผยแพร่ความรู้ออกไป ประกอบกับการเข้ามาของศาสนาอิสลามในเอเชียอาคเนย์ที่มีความคิดอื่นฝังรากอยู่แล้ว จึงต้องอาศัยสถาบันการศึกษาเข้าช่วย ในที่สุดจึงมีผลทำให้สถาบันมัสยิดอิสลามได้พัฒนาไปจนมีบทบาทในชุมชนอย่างสูงทำนองเดียวกับสถาบันวัดในพุทธศาสนาของสังคมไทยโดยทั่วไปซึ่งมีหน้าที่สำคัญคือเป็นศูนย์กลางในการปลูกฝังความรู้ด้านต่าง ๆ แก่ชุมชนอย่างเหนียวแน่น และในส่วนของการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ซึ่งมีชาวไทยมุสลิมเป็นส่วนใหญ่ ศาสนาอิสลามกับการศึกษายังมีความสัมพันธ์กันมากกว่าในภูมิภาคอื่น เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่มีเอกลักษณ์ของตนเองที่แตกต่างจากชาวไทยมุสลิมภาคอื่น ๆ เช่น เรื่องภาษาและขนบธรรมเนียมประเพณี ชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้จึงยึดมั่นในรูปแบบการศึกษาเดิมที่พัฒนาพร้อมกับศาสนาอิสลามในดินแดนนี้

2. การศึกษาอิสลามของสังคมไทย

การศึกษาอิสลามของไทยนับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีการจัดการศึกษาพอจำแนกได้ ดังนี้

2.1 ภาคใต้ ส่วนใหญ่เกิดจากการที่พ่อแม่ผู้ปกครองส่งลูกหลานของตนไปฝากให้ผู้รู้ทางศาสนา (โต๊ะครู) เป็นผู้แนะนำถ่ายทอดให้ เด็กที่อยู่ไกลจากบ้านของโต๊ะครูก็พักอาศัยอยู่กับโต๊ะครู เมื่อมีนักเรียนมากขึ้นก็จำเป็นต้องปลูกที่อยู่อาศัยขึ้นอยู่ใกล้ ๆ บ้านโต๊ะครู เรือนที่พักเหล่านี้พัฒนากลายเป็นสถาบันปอเนาะ

2.2 ภาคกลางและภาคอื่น ๆ เริ่มแต่ในอดีตจะเป็นชุมชนขนาดเล็กแต่ละมัสยิดมีจำนวนประชากรไม่มาก การศึกษาอิสลามจะเริ่มตั้งแต่การที่ผู้ปกครองส่งบุตรหลานไปเรียนอ่านคัมภีร์อัลกุรอานกับผู้รู้ประจำหมู่บ้าน หลังจากจบการศึกษาแล้ว ผู้รู้ก็จะสอนการปฏิบัติศาสนกิจเบื้องต้น ให้แก่เยาวชนเหล่านั้น ส่วนชุมชนขนาดใหญ่สามารถรวมตัวกันจัดสร้างอาคารเรียน ซึ่งส่วนใหญ่จะใช้มัสยิดเป็นศูนย์กลางและอำนวยความสะดวกการศึกษาอิสลาม

3. การศึกษา 2 ระบบ

ปัญหาการศึกษาอิสลามของสังคมไทย คือ ระบบโรงเรียนซึ่งเป็นระบบแนวคิดตะวันตก ซึ่งเริ่มเกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 และสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบันในทุกท้องที่ของประเทศและอาจกล่าวได้ว่าการศึกษาไทยยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ประเวศ วะสี (2548; หน้า 46) กล่าวถึงการพัฒนาสังคมไทยที่ผ่านมา ดังนี้

โลกาภิวัตน์พยายามกลืนกินวัฒนธรรมอันหลากหลาย ต้องการให้โลกทั้งโลกมีวัฒนธรรมเดียว ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าเศร้ายิ่งนักเพราะความหลากหลายเป็นความงามและทำให้อยู่รอดที่สำคัญคือโลกาภิวัตน์เป็นวัตถุนิยมขาดมิติทางจิตวิญญาณ หรือทำลายมิติทางจิตวิญญาณอย่างยับยั้ง ทำให้โลกบกพร่องมิติทางจิตวิญญาณ

สำหรับในพื้นที่ 3 จังหวัดภาคใต้ซึ่งมีชาวไทยมุสลิมอยู่จำนวนมากที่สุดนี้มีสาเหตุมาจากความแตกต่างทางวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ศาสนา และภาษาที่ใช้ หรือการที่หลักสูตรไม่สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น ครูผู้สอนไม่สามารถบูรณาการเนื้อหาวิชาตามหลักสูตรเพื่อให้เข้ากับสภาพท้องถิ่นได้ ทำให้การเรียนการสอนต้องเป็นไปอย่างซ้ำจึงเกิดการเรียนการสอนไม่ทันตามหลักสูตร “สาเหตุของปัญหา คือการจัดหลักสูตรโดยนักวิชาการซึ่งไม่เคยคลุกคลีกับท้องถิ่นมาก่อน” (สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, 2549, หน้า 115) การแก้ปัญหาต่าง ๆ ในพื้นที่ทั้งด้านการศึกษาและด้านอื่น ๆ มักไม่ได้รับความร่วมมือจากประชาชนในพื้นที่

ข้อเท็จจริงที่เป็นอยู่และมักไม่ได้รับการพิจารณาจากภาคราชการคือ “ระบบการศึกษาในพื้นที่ มี 2 ระบบ คือ 1) ระบบการศึกษาแบบดั้งเดิม (Traditional System) 2) ระบบการศึกษาแบบสมัยใหม่ (Modern System)” (อิบรอฮีม ณรงค์รักษาเขต, 2546, หน้า 110) ระบบทั้งสองวางอยู่บน

พื้นฐานปรัชญาที่แตกต่างกัน ดังนั้นเป้าหมายจึงแตกต่างกัน ระบบโรงเรียนของรัฐบาลที่มีกระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้กำหนดนโยบาย เป็นระบบการศึกษาแบบสมัยใหม่ครอบคลุมพื้นที่ทั่วประเทศ “ระบบการศึกษาแบบสมัยใหม่เป็นระบบที่ได้รับอิทธิพลจากปรัชญาตะวันตกและปรัชญาทางโลก (Secular) ที่แยกศาสนจักรออกจากอาณาจักร ระบบนี้ไม่ยอมรับว่า “วะหฺยู” (พระคำรัสของพระเจ้า) คือแหล่งที่มาของความรู้ แต่จะยอมรับความรู้ทางวิทยาศาสตร์” ระบบการศึกษาแบบดั้งเดิม บางครั้งเรียกว่าระบบศาสนา (Religious System) การศึกษาในระบบนี้จะเน้นหนักในเรื่องศาสนา “โดยมุ่งเน้นให้ผู้เรียนศรัทธาต่อพระเจ้าด้วยความบริสุทธิ์ใจ และนำศาสนามาเป็นวิถีทางแห่งการดำเนินชีวิต นอกจากนี้ยังให้ยอมรับว่า “วะหฺยู” คือแหล่งที่มาของความจริงแท้” การศึกษาอิสลามและรูปแบบโรงเรียนอิสลามจึงจำเป็นต้องทำความเข้าใจในหลักการของศาสนาอิสลาม วัฒนธรรมอิสลาม และบทบาทของสถาบันมัสยิด ด้านการศึกษารวมทั้งอิทธิพลของหลักคำสอนในศาสนาอิสลามต่อการศึกษานี้

คณะกรรมการวิสามัญศึกษาปัญหาความมั่นคงในจังหวัดภาคใต้ สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา สรุปว่า คนไทยในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีความแตกต่างกับคนไทยทั่วไป ดังนี้

1) ศาสนา ประชาชนส่วนใหญ่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ นับถือศาสนาอิสลาม 2) ภาษา คนไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้พูดภาษามลายูท้องถิ่นส่วนมากพูดภาษาไทยไม่ได้ แต่ปัจจุบันเมื่อการศึกษาเจริญขึ้น คนไทยมุสลิมก็สามารถเข้าใจภาษาไทยมากขึ้น 3) ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรม เนื่องจากศาสนาได้เป็นเครื่องกำหนดขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมอยู่เป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะคนไทยมุสลิมถือว่า ศาสนาอิสลามเป็นวิถีการดำเนินชีวิต ดังนั้น ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมต่าง ๆ ของมุสลิมในจังหวัด ชายแดนภาคใต้จึงใกล้เคียงกับคนมาเลเซียมากกว่าที่จะใกล้เคียงกับคนไทยโดยทั่วไป 4) การศึกษาของคนไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ยังอยู่ในระดับต่ำเมื่อเทียบกับคนไทยส่วนอื่น ๆ ของประเทศ ทั้งนี้ สมัยก่อนประชาชนไม่นิยมส่งบุตรหลานเข้าเรียนหนังสือไทย โดยบางส่วนเชื่อว่าการเรียนหนังสือไทยเป็นบาป จึงนิยมให้บุตรหลานเรียนเฉพาะด้านศาสนาอย่างเดียว ปัจจุบันเริ่มมีความเข้าใจ และได้ส่งบุตรหลานเรียนวิชาการต่าง ๆ มากขึ้น

กล่าวโดยสรุปการศึกษาตามระบบแนวคิดตะวันตกที่เริ่มมีขึ้นในสังคมไทยสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นระบบการศึกษาที่แยกมิติทางจิตวิญญาณออกจากการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะการดำเนินชีวิตประจำวันของชาวไทยมุสลิมซึ่งถูกกำหนดให้นำคำสอนทางศาสนามาใช้ดำเนินชีวิต และโดยเฉพาะชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีเอกลักษณ์ที่แตกต่างออกไป การใช้หลักสูตรที่กำหนดมาจากส่วนกลาง ผู้กำหนดไม่เข้าใจอัตลักษณ์ของท้องถิ่นจึงเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้การศึกษาของชาวไทยมุสลิม โดยเฉพาะในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ผ่านมามีอยู่ในระดับต่ำ

4. รูปแบบโรงเรียนอิสลามของสังคมไทย

จากหลักคำสอนของศาสนาอิสลาม มุสลิมที่ดีจะต้องเป็นผู้ที่ยึดมั่นกับหลักคำสอนของอิสลามซึ่งถือเป็นวิถีการดำเนินชีวิต และการรู้จักศาสนาต้องผ่านกระบวนการศึกษา ด้วยเหตุนี้การศึกษาจึงมีความจำเป็นสำหรับมุสลิมทุกคน นอกจากนี้ “การศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีลักษณะพิเศษต่างไปจากการศึกษาในภูมิภาคอื่นของประเทศ ประชาชนในพื้นที่แห่งนี้จะนิยมให้บุตรหลานของตนเองศึกษาทั้งวิชาการ ทางโลก และวิชาการศาสนา” (อิบรอเฮ็ม ณรงค์รักษาเขต, 2549, หน้า 57) จึงมีสถาบันการศึกษาศาสนาหรือโรงเรียนอิสลามจำนวนมากในพื้นที่แห่งนี้ ปัจจุบันโรงเรียนอิสลามหรือโรงเรียนที่มีการเรียนการสอนอิสลามในพื้นที่ 3 จังหวัดภาคใต้มีหลากหลายรูปแบบทั้งที่อิงอยู่กับมัสยิดและที่เป็นโรงเรียน ดังนี้

4.1 คาตีกา (TADIKA) เป็นโรงเรียนที่อยู่ในความดูแลของมัสยิด คาตีกา มาจากคำข่อยภาษามลายูว่า “Taman Didikan Kanak Kanak” หมายถึง สวนหรือสถานที่หรือศูนย์อบรมเด็กเล็ก ซึ่งอาจจะหมายถึง โรงเรียนอนุบาลในบางครั้ง แต่คาตีกาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ไม่ใช่โรงเรียนทางราชการใช้คำว่า “ศูนย์อบรมเด็กเล็ก” คาตีกาจะสอนเฉพาะวิชาศาสนา หนังสือเรียนส่วนใหญ่จะเป็นภาษามลายู มีหนังสือที่เป็นภาษาอาหรับเฉพาะรายวิชาภาษาอาหรับเท่านั้น ภาษาที่ใช้ในการเรียนการสอนคือภาษามลายูท้องถิ่นปะปนกับภาษามลายูกลาง หนังสือเรียนจะเป็นภาษามลายูกลาง แต่การอธิบายเนื้อหาจะเป็นภาษามลายูถิ่นคล้ายกับสำเนียงภาษามลายูของรัฐบาลต้น ของประเทศมาเลเซีย คาตีกาใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้เดิมอยู่ในความรับผิดชอบของกระทรวงมหาดไทย แต่คณะรัฐมนตรีมีมติโอนให้กระทรวงศึกษาธิการ เมื่อวันที่ 25 ตุลาคม พ.ศ. 2548 ทั้งนี้เพื่อให้การจัดอิสลามศึกษามีเอกภาพและไม่ซ้ำซ้อน ในปัจจุบันหลักสูตรของคาตีกาจะมีความหลากหลาย ความหลากหลายของหลักสูตรเหล่านี้ถือเป็นเอกลักษณ์พิเศษของคาตีกา คาตีกาเป็นสถาบันการศึกษาที่เก่าแก่ที่สุดสถาบันหนึ่งในพื้นที่ 3 จังหวัดภาคใต้ จำนวนคาตีกามีจำนวน 1,343 แห่ง จำนวนนักเรียน 136,768 คน (สำนักผู้ตรวจราชการประจำเขตตรวจราชการที่ 12 อ้างถึงใน อิบรอเฮ็ม ณรงค์รักษาเขต, 2549, หน้า 5) การจัดการเรียนการสอนของคาตีกานั้นจะเป็นในลักษณะของการจัดการเรียนการสอนตามอรรถาัยเช่นเดียวกันกับสถาบันศึกษาปอเนาะ

4.2 สถาบันศึกษาปอเนาะ ปอเนาะมีรากศัพท์มาจากภาษาอาหรับ คำว่า “ฟุนดุก” หมายถึง ที่พัก หรือโรงแรม ปอเนาะเป็นสถาบันศึกษาอิสลามที่เก่าแก่ที่สุดสถาบันหนึ่ง และมีบทบาทมากในอดีตที่ผ่านมา นอกจากนี้ในระดับภูมิภาค “ปอเนาะเป็นสถาบันศึกษาที่เก่าแก่ที่สุดสถาบันหนึ่งในภูมิภาคอาเซียน และเป็นสถาบันศึกษาที่มีบทบาททั้งทางศาสนาและทางการศึกษา มีข้อสันนิษฐานว่าปอเนาะเกิดขึ้นในอียิปต์ แล้วแพร่มาสู่เอเชีย ปอเนาะวิวัฒนาการมาจากสถาบันศึกษากาญจนาภิเษกและมัสยิด วิชาที่มีสอนในปอเนาะจึงเป็นวิชาการศาสนาเท่านั้น การเรียนการสอนในปอเนาะ

ไม่ต้องเสียค่าเล่าเรียน แต่ผู้เรียนจะต้องรับผิดชอบการอยู่กินของตนเอง ผู้ที่ทางบ้านไม่ได้ส่งเสียก็หารายได้อื่นจนเจือหรือจากรายได้ที่สังคมบริจาค รายได้ของผู้รู้หรือ “ไต่ะครู” จะมาจากเงินบริจาคจากชุมชน หรือมาจากผลผลิตทางการเกษตรของตนเอง

ในสมัยต่อมาบ้านของผู้รู้ได้กลายมาเป็นสถาบันการศึกษาที่สำคัญ วิวัฒนาการของปอเนาะได้วิวัฒนาการมาจากสถาบันศึกษาก่อนบ้านของผู้รู้ กล่าวคือเมื่อปรากฏมีผู้รู้ก็จะมีผู้คนมาเพื่อศึกษาหาความรู้จากผู้รู้คนนั้น และเพื่อสะดวกสำหรับพวกเขา พวกเขา ก็จะสร้างที่พักชั่วคราวบริเวณใกล้ ๆ กับบ้านของผู้รู้ ที่พักนี้จะถูกเรียกว่าปอเนาะ เมื่อสำเร็จการศึกษาที่พัสดังกล่าวก็จะเป็นสมบัติของปอเนาะ เพื่อศิษย์รุ่นหลังจะได้ใช้ต่อไป หากมีผู้คนที่ต้องการแสวงหาความรู้จำนวนมาก ที่พักในบริเวณบ้านของผู้รู้ก็จะมีมากขึ้น และบ้านของผู้รู้ก็จะกลายเป็นศูนย์กลาง (อิบรอฮีม ณรงค์รักษาเขต, 2551, หน้า 6)

ดังกล่าวนี้นี้ การจัดการเรียนการสอนของปอเนาะจึงนับเป็นการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย แต่หลังจากเหตุการณ์ความไม่สงบเมื่อวันที่ 4 มกราคม พ.ศ. 2547 ปอเนาะถูกมองในแง่ลบ และรัฐบาลพยายามที่จะให้มีการจดทะเบียนปอเนาะ จากข้อเท็จจริงปรากฏว่ามีปอเนาะในอดีตจำนวนหนึ่งที่ต้องการจดทะเบียนแต่กฎระเบียบเกี่ยวกับการจดทะเบียนไม่เอื้อสำหรับปอเนาะ แต่รัฐบาลมักมองว่าปอเนาะไม่ต้องการจดทะเบียนกับภาครัฐ เมื่อภาครัฐได้เปลี่ยนแปลงกฎระเบียบว่าด้วยการจดทะเบียนปอเนาะก็ปรากฏว่า มีปอเนาะมาจดทะเบียนเป็นจำนวนมาก

กระทรวงศึกษาธิการได้ออกระเบียบกระทรวงว่าด้วยสถาบันศึกษาปอเนาะ พ.ศ. 2547 เพื่อเปิดโอกาสให้ปอเนาะต่าง ๆ มาจดทะเบียนขึ้นเป็นสถาบันศึกษาปอเนาะที่ถูกต้องตามกฎหมาย ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2547 มีปอเนาะที่จดทะเบียนทั้งหมด 249 แห่ง จำนวนนักเรียน 15,071 คน (สำนักผู้ตรวจราชการประจำเขตตรวจราชการที่ 12, 2550 อ้างถึงใน อิบรอฮีม ณรงค์รักษาเขต, 2551, หน้า 6) หลังจากปอเนาะได้จดทะเบียนแล้ว ปอเนาะถูกเรียกว่า “สถาบันศึกษาปอเนาะ” ในอดีตปอเนาะที่ขึ้นทะเบียนกับภาครัฐจะแปรสภาพเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม และเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในที่สุด

4.3 โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามได้ถือกำเนิดใน 2 รูปแบบ รูปแบบแรกถือกำเนิดในฐานะโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม รูปแบบที่สองถือกำเนิดในรูปแบบของการแปรสภาพจากปอเนาะมาเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม รูปแบบแรกถือกำเนิดประมาณ พ.ศ. 2472 ก่อตั้งโดย หะยีสุหลง บินฮับดุลกาเดร์ โรงเรียนดังกล่าวคือ “มัสยิดอาหรับ อัลมุอริฟ อัลวาญฮูนียะฮ์ ปัตตานี” (เฉลิมเกียรติ ชุนทองเพชร, 2547 ข, หน้า 17)

ส่วนโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามรูปแบบที่สองซึ่งต่อมาเปลี่ยนเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามนั้นถือกำเนิดครั้งแรกในราวปี พ.ศ. 2504 โดยการแปรสภาพปอเนาะเป็น

โรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม ซึ่งต่อมาเปลี่ยนเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ได้มีความพยายามจากรัฐบาลหลายครั้งเพื่อให้ปอเนาะแปรสภาพ ในปี พ.ศ. 2538 โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามที่มีมาตรฐานได้ปรับสถานภาพจากโรงเรียน 15(2) เป็นโรงเรียน 15(1) ก่อนที่จะปรับสถานภาพเป็นโรงเรียน 15(1) การพัฒนาโรงเรียนค่อนข้างจะล่าช้า เพราะงบประมาณอุดหนุนจากรัฐมีน้อยมาก แต่หลังจากการปรับสถานภาพเป็น 15(1) ดังกล่าวการพัฒนาโรงเรียนก็เต็มไปด้วยความรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาด้านกายภาพของโรงเรียน เช่น การพัฒนาอาคารสถานที่ การปรับปรุงทัศนียภาพของโรงเรียน เป็นต้น

การแปรสภาพข้างต้นจากปอเนาะเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามซึ่งต่อมาเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามนั้น มีข้อสันนิษฐานของ อิบรอเฮม ณรงค์รักษาเขต ดังนี้

การแปรสภาพดังกล่าวได้นำไปสู่การแยกตัวทางสังคม กล่าวคือ เมื่อมีโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม มุสลิมจะเลือกเรียนในโรงเรียนแห่งนี้ โดยที่พวกเขาไม่มีโอกาสที่จะปะทะสัมพันธ์กับต่างศาสนิก ซึ่งสันนิษฐานว่าไม่เป็นผลดีต่อการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม ในขณะที่เดียวกันผู้ที่ไม่ใช่มุสลิมจะเลือกเรียนในโรงเรียนของรัฐซึ่งอาจจะไม่มีโอกาสในการปะทะสัมพันธ์กับมุสลิมมากนัก เพราะมุสลิมส่วนใหญ่อยู่ในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม มีข้อสันนิษฐานว่า หากไม่มีการแปรสภาพนี้ มุสลิมทุกคนจะอยู่ในโรงเรียนของรัฐเพราะการศึกษาภาคบังคับเป็นสิ่งที่ทุกคนต้องปฏิบัติและการเรียนในโรงเรียนของรัฐจะเป็นสนามของการปะทะสัมพันธ์ที่ดีของทุกศาสนิก ในปัจจุบันข้อสันนิษฐานดังกล่าวนี้ได้นำไปสู่ข้อเสนอมากมายเช่น การเปิดสอนหลักสูตรคู่ในโรงเรียนของรัฐ การพัฒนาและยกระดับโรงเรียนประจำจังหวัด ทั้งนี้เพื่อโน้มน้าวให้มุสลิมกลับมาเรียนในโรงเรียนรัฐที่มีผู้เรียนหลากหลายศาสนา มุสลิมจะได้มีโอกาสปะทะสัมพันธ์กับผู้เรียนต่างศาสนิกซึ่งจะมีผลดีต่อกระบวนการสมานฉันท์และสันติภาพที่ยั่งยืนต่อไป

ในปัจจุบันมีโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ใน 3 จังหวัดภาคใต้ 136 โรง จำนวนนักเรียน 91,982 คน (อิบรอเฮม ณรงค์รักษาเขต, 2551, หน้า 8)

4.4 โรงเรียนประถมศึกษาและโรงเรียนมัธยมศึกษาของรัฐบาล โรงเรียนรัฐบาล

ในปัจจุบันที่มีนักเรียนมุสลิมจำนวนมากจะมีการจัดการเรียนการสอนวิชาอิสลามศึกษา ปกติแล้วจะมีสัดส่วนของการเรียนการสอนอิสลามศึกษาเพียง 2 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ การจัดสัดส่วนที่จัดให้กับการเรียนการสอนอิสลามศึกษานี้ยังน้อย ไม่สอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริงของประชาชนในพื้นที่ นักเรียนระดับประถมศึกษาส่วนหนึ่งจึงไปเรียนในคาตีกาในวันหยุดเสาร์ อาทิตย์ และวันหยุดทั่ว ๆ ไป เนื่องจากการจัดตารางเรียนของบางโรงเรียนไม่สอดคล้องกับเวลาปฏิบัติศาสนกิจของนักเรียน เช่น การเข้าเรียนภาคบ่ายเวลา 12.30 นาฬิกา ในขณะที่นักเรียนมุสลิมต้องละหมาดเวลาประมาณ 12.20 นาฬิกา การจัดตารางเรียนที่ขัดแย้งกับเวลาปฏิบัติศาสนกิจของนักเรียนได้

แสดงถึงความไม่เข้าใจในวัฒนธรรมของพื้นที่อย่างชัดเจนจากตารางที่ไม่สอดคล้องข้างต้น
 “บางโรงเรียนจึงให้นักเรียนละหมาดก่อนเข้าเวลาละหมาด ซึ่งการปฏิบัติดังกล่าวทำให้ผู้ปกครอง
 และมุสลิมทั่วไปไม่พอใจและมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อโรงเรียนของรัฐ” (อิบรอฮีม ณรงค์รักษาเขต,
 2551, หน้า 9)

ด้วยเหตุนี้สังคมมุสลิมส่วนใหญ่จึงนิยมส่งบุตรหลานของตนไปเรียนในโรงเรียน
 เอกชนสอนศาสนาอิสลาม เพราะในสถาบันแห่งนี้นักเรียนสามารถศึกษาวิชาการอิสลามควบคู่กับ
 วิชาการสามัญ มีผลทำให้จำนวนของผู้เรียนที่เป็นมุสลิมในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม
 มีจำนวนมากถึงร้อยละ 60 - 75 เมื่อเทียบกับจำนวนมุสลิมที่เลือกเรียนในโรงเรียนรัฐบาล และ
 เพื่อให้จำนวนนักเรียนที่เป็นมุสลิมที่เลือกเรียนในโรงเรียนรัฐบาลมีความสมดุลกับจำนวนผู้เรียน
 ในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม รัฐบาลจึงได้นำร่องโรงเรียนสองหลักสูตร “มีจะนั้นมุสลิม
 ก็อาจไม่ส่งลูกหลานของตนไปเรียนในโรงเรียนของรัฐ” (อิบรอฮีม ณรงค์รักษาเขต, 2549, หน้า 57)
 ปัจจุบันในพื้นที่ 3 จังหวัดภาคใต้ มีโรงเรียนนำร่องสองหลักสูตรระดับประถมศึกษา จำนวน 807 แห่ง
 และโรงเรียนนำร่องสองหลักสูตรระดับมัธยมศึกษา จำนวน 31 แห่ง (สำนักผู้ตรวจราชการ
 ประจำเขตตรวจราชการที่ 12 อ้างถึงใน อิบรอฮีม ณรงค์รักษาเขต, 2551, หน้า 9)

ดังกล่าวนี้นี้ ภาพรวมของโรงเรียนอิสลามประเภทต่าง ๆ ในพื้นที่ 3 จังหวัดภาคใต้ จึงมี
 ลักษณะจำนวนนักเรียน ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 จำนวนโรงเรียนและจำนวนนักเรียนในโรงเรียนอิสลามในพื้นที่ 3 จังหวัดภาคใต้
 แยกตามประเภทโรงเรียน

โรงเรียนอิสลาม	จำนวนโรงเรียน	จำนวนนักเรียน
1. ดาติกา	1,343	136,768
2. ปอเนาะ	249	15,071
3. โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม	136	91,982
4. โรงเรียนนำร่องสองหลักสูตรระดับประถมศึกษา ของรัฐบาล	807	179,756
5. โรงเรียนนำร่องสองหลักสูตร ระดับมัธยมศึกษาของรัฐบาล	31	5,841
รวม	2,566	429,418

ในขณะที่โรงเรียนของรัฐบาลยังไม่สามารถบูรณาการอิสลามศึกษาเข้าในโรงเรียนได้ ดังกรณี “การจัดให้นักเรียนเข้าละหมาดก่อนเวลาละหมาด” หรือ “ให้มีสัดส่วนของการเรียนการสอน อิสลามศึกษาน้อยเกินไปเพียง 2 ชั่วโมงต่อสัปดาห์” และปัญหาอื่น ๆ โรงเรียนอิสลามเอกชน ในประเทศและโรงเรียนอิสลามในต่างประเทศมีรูปแบบที่แตกต่างกันออกไปและมีลักษณะที่คล้ายกัน นอกจากนี้ยังมีความพยายามบูรณาการ การศึกษา 2 ระบบ คือระบบการศึกษาแบบดั้งเดิม (Traditional System) และระบบการศึกษาแบบสมัยใหม่ (Modern System) เข้าด้วยกัน

5. โรงเรียนอิสลามเอกชนของสังคมไทยและโรงเรียนอิสลามเอกชนในต่างประเทศ

5.1 โรงเรียนอิสลามเอกชนของสังคมไทย โรงเรียนอิสลามเอกชนในประเทศไทย ระดับมัธยมศึกษา มีจำนวน 288 โรง แยกเป็นในกรุงเทพมหานคร 6 โรง ในจังหวัดนนทบุรีและ ภาคใต้ตอนบน 118 โรง และใน 3 จังหวัดภาคใต้ 164 โรง ลักษณะโรงเรียนอิสลามเอกชนของไทย มีดังนี้

5.1.1 โรงเรียนครุศาสน์วิทยา

โรงเรียนครุศาสน์วิทยา ตั้งอยู่ที่อำเภอสาบบุรี จังหวัดปัตตานี จัดตั้งเมื่อ ปี พ.ศ. 2484 ในลักษณะปอเนาะ ชื่อ “ปอเนาะสะพานม้า” ปีต่อมา มีผู้สำเร็จการศึกษาจาก สถาบันการศึกษา دارุลอุลุม (Darul Ulum) จากเมืองมักกะฮ์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย รับช่วงบริหาร และเปลี่ยนชื่อเป็น “ปอเนาะ دارุลอุลุม” ต่อมาจดทะเบียนเป็นปอเนาะ และเปลี่ยนเป็นโรงเรียนราษฎร์ สอนศาสนาอิสลาม เปิดสอนทั้งวิชาศาสนาและวิชาสามัญ โดยใช้หลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่ “เป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามแห่งแรกของจังหวัดปัตตานีที่ได้รับการสนับสนุนจาก หน่วยงานต้นสังกัด” (โรงเรียนครุศาสน์วิทยา, 2551, หน้า 1) โดยส่งครูสายสามัญมาสอน เมื่อปี พ.ศ. 2509 ต่อมาในปี พ.ศ. 2515 เปลี่ยนแปลงหลักสูตรเป็นหลักสูตรประถมศึกษา และ มัธยมศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ปี พ.ศ. 2503 โรงเรียนมีโรงเรียนสาบบุรี “แจ้งประชากร” สังกัดกรมสามัญศึกษา เป็นโรงเรียนพี่เลี้ยง ในปี พ.ศ. 2521 และเปลี่ยนมาใช้หลักสูตรมัธยมศึกษา ตอนต้น และได้รับรางวัลเกียรติคุณพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ปีการศึกษา 2535 เปิดหลักสูตรวิชาชีพพระยะสันจากศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงาน สำหรับนักเรียนที่เรียนศาสนา และสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จเยี่ยมกิจการ ของโรงเรียนในปีเดียวกัน ปีต่อมาเปลี่ยนสภาพจากโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามตามมาตรา 15(2) มาเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามตามมาตรา 15(1) กิจกรรมเด่นของโรงเรียนคือ การจัดตั้งธนาคาร โรงเรียน โดยมีธนาคารออมสินดูแล เปิดบริการในวันจันทร์ ถึงวันพฤหัสบดี ได้รับการประเมินจากสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) และเป็นโรงเรียนนำร่องการใช้หลักสูตรปี พ.ศ. 2544 “ในปี พ.ศ. 2546 เป็นเจ้าภาพการแข่งขันกีฬา

นักเรียนโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจังหวัดปัตตานี (Jelapi Games) มีผู้เข้าร่วมการแข่งขัน 54 โรงเรียน โรงเรียนมีรถรับส่งนักเรียนถึงทุกอำเภอในจังหวัดปัตตานีจำนวน 27 คัน” (โรงเรียนครูศาสน์วิทยา, 2551, หน้า 1) เครื่องแบบนักเรียนเป็นไปตามหลักศาสนาอิสลาม

5.1.2 โรงเรียนอัสตด็กรียะห์อิสลามมียะห์ (Attarkiah Islamiah Institute)

โรงเรียนอัสตด็กรียะห์อิสลามมียะห์จัดตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2506 เป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามขนาดใหญ่พิเศษ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 1 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เดิมรับเฉพาะนักเรียนชาย ปัจจุบันเป็นสหศึกษา เปิดสอนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย และมีนักเรียนที่เรียนศาสนาอย่างเดียว (หลักสูตรชานาวี) ในปีการศึกษา 2548 มีนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น 1,810 คน มัธยมศึกษาตอนปลาย 2,477 คน และนักเรียนที่เรียนศาสนาอย่างเดียว 14 คน รวมทั้งสิ้นจำนวน 4,301 คน วิสัยทัศน์ของโรงเรียน มีดังนี้ จัดการศึกษาเพื่อพัฒนาให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์เป็นคนที่สมบูรณ์ ด้วยคุณธรรม จริยธรรมตามหลักศาสนาอิสลาม สามารถใช้สติปัญญาพัฒนาตนเองเต็มตามศักยภาพ สามารถช่วยตนเอง สังคมและประเทศชาติ และสนับสนุนส่งเสริมการพัฒนาบุคลากร สภาพแวดล้อมนำเทคโนโลยีและภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเอื้อต่อการจัดการเรียนการสอน การจัดระบบบริหารที่มีคุณภาพเป็นที่ยอมรับของผู้ปกครองและชุมชน

ปรัชญาของโรงเรียนคือ “เชื่อมั่นในศาสนาเคร่งครัดวินัย ใฝ่หาความรู้” จุดเด่นของโรงเรียนคือ เป็นโรงเรียนที่เปิดสอนวิชาสามัญควบคู่วิชาศาสนา มีครูผู้สอนตรงตามวิชาเอกและมีเจ้าของภาษาสอนวิชาภาษาอังกฤษและภาษาอาหรับ” เมื่อแรกตั้งอยู่ในความอุปถัมภ์ของสำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดนราธิวาส ได้รับพระราชทานงบประมาณจากกองทุนกษัตริย์ไฟซอล ประเทศซาอุดีอาระเบีย จากประเทศคูเวตจากธนาคารอิสลามเพื่อการพัฒนา (IDB) จากสมาคมอิกเราะห์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย และได้รับเงินอุดหนุนจากกระทรวงศึกษาธิการ เป็นโรงเรียนนำร่องการใช้หลักสูตร ปีการศึกษา 2545 และเปิดแผนการเรียนภาษาอังกฤษ (English Program) หลักสูตรสถานศึกษา จัดให้เรียนอิสลามศึกษาในสาระการเรียนรู้เพิ่มเติม มีอาคารมัธยมภายในโรงเรียน “สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมโรงเรียน ในปี พ.ศ. 2544” (โรงเรียนอัสตด็กรียะห์อิสลามมียะห์, 2551, หน้า 1)

5.1.3 โรงเรียนธรรมวิทยามูลนิธิ

โรงเรียนธรรมวิทยามูลนิธิ ตั้งอยู่ที่ อำเภอเมืองยะลา จังหวัดยะลา เดิมเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม (ปอเนาะ) เดิมเรียนที่โรงยางหลังสุเหร่าบ้านกำแพงbaru ชาวบ้านบริจาคที่ดินและสร้างอาคารเรียน ปัจจุบันเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามตามมาตรา 15(1) ตามพระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน ปี พ.ศ. 2525 เปิดสอนศาสนาควบคู่วิชาสามัญ เดิมรับแต่

นักเรียนชาย ต่อมารับนักเรียนหญิงโดยแยกเป็น 2 โรงเรียน คือ โรงเรียนธรรมวิทยามูลนิธิและโรงเรียนสตรีอิสลามวิทยามูลนิธิและเปิดสอนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย หลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการ โรงเรียนมีหอพักนักเรียนสำหรับนักเรียนจากต่างจังหวัด วิสัยทัศน์ของโรงเรียน คือ “โรงเรียนธรรมวิทยา มูลนิธิส่งเสริมให้บุคลากรมีการพัฒนาเต็มศักยภาพ มุ่งพัฒนาคุณภาพผู้เรียน ให้มีความเป็นเลิศทางวิชาการ กีฬา มีทักษะทางเทคโนโลยีและภาษาสากล ยึดมั่นในศาสนา จัดการศึกษาประสานชุมชนเพื่อสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข” (โรงเรียนธรรมวิทยามูลนิธิ, 2551, หน้า 1) จำนวนนักเรียนในปีการศึกษา 2550 มีนักเรียนสายสามัญทั้งระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย 5,057 คน (135 ห้องเรียน) สายศาสนาระดับอิสลามตอนต้น ระดับอิสลามตอนกลาง และระดับอิสลามตอนปลาย จำนวน 4,606 คน รวมนักเรียนทั้งสิ้น 9,663 คน (121 ห้องเรียน) รับแต่นักเรียนที่นับถือศาสนาอิสลาม วิชาอิสลามศึกษาที่เปิดสอนได้แก่ วิชาอัลกุรอาน วิชาเอกภาพ ศาสนบัญญัติ การอ่านการเขียนเรียงความ การสนทนา เน้นภาษามลายูและภาษาอาหรับ ตามหลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการ

เกณฑ์การจบหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น และตอนปลาย มีดังนี้ 1) ต้องเรียนวิชาศาสนาควบคู่วิชาสามัญทุกภาคเรียนไม่น้อยกว่าร้อยละ 80 2) ต้องสอบวิชาศาสนาทุกภาคเรียน 3) ต้องผ่านวิชาอัลกุรอานทุกภาคเรียน 4) ต้องผ่านเกณฑ์บังคับการจบหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการในแต่ละช่วงชั้น

เวลาเรียนเช่นเดียวกับโรงเรียนสายสามัญทั่วไป มีหยุดพักกลางวันตามปกติ ระหว่างเวลา 12.50 นาฬิกา ถึงเวลา 13.30 นาฬิกา สำหรับนักเรียนชาย ระหว่างเวลา 13.50 นาฬิกา ถึงเวลา 14.10 นาฬิกา สำหรับนักเรียนหญิง เพื่อละหมาดคูหรี และมีหยุดพักย่อยเพื่อละหมาดอัสนี เวลา 15.40 นาฬิกา ถึงเวลา 15.55 นาฬิกา วันหยุดประจำสัปดาห์ คือวันศุกร์และวันสำคัญทางศาสนาอิสลาม และวันหยุดราชการ ใช้รูปแบบตามหลักศาสนาอิสลาม

5.1.4 โรงเรียนสายบุรีอิสลามวิทยา

โรงเรียนสายบุรีอิสลามวิทยา อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี จัดตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2511 เดิมชื่อโรงเรียนอัลมะฮัลดุลอิสลามมีย์ เปิดสอนวิชาศาสนาในระดับอิมดาดียะห์ เพียงอย่างเดียว “สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จทอดพระเนตรการจัดการศึกษาของโรงเรียน เมื่อ ปี พ.ศ. 2535 ทรงดำริให้มีโครงการเลี้ยงปลาน้ำจืดเพื่อเป็นอาหารกลางวัน โครงการน่านมถั่วเหลือง และโครงการห้องสมุด” (โรงเรียนสายบุรีอิสลามวิทยา, 2551, หน้า 1) ปีการศึกษา 2536 เปลี่ยนสภาพจากโรงเรียนราษฎร์มาตรา 15(2) มาเป็นโรงเรียนราษฎร์มาตรา 15(1) และเปลี่ยนแปลงหลักสูตรมาใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น ปี พ.ศ. 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) และหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. 2524 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ปัจจุบันเปิดสอนวิชาสามัญระดับ

ประถมศึกษาอนุบาล ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย รวมทั้งหลักสูตรอิสลามศึกษา วิสัยทัศน์ของโรงเรียน คือ

โรงเรียนจัดการเรียนรู้ในรูปแบบที่หลากหลาย มุ่งให้เกิดการเรียนรู้และการพัฒนาอย่างเต็มศักยภาพ มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์และสื่อความได้เหมาะสมกับวัย มีความรู้พื้นฐาน ภาษาต่างประเทศอย่างน้อย 2 ภาษา มีความสามารถใช้สื่อเทคโนโลยีในการสืบค้น สื่อสารแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ ส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนและชุมชน เพื่อการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง มีคุณธรรม จริยธรรม ยึดมั่นตามหลักการศาสนาอย่างเคร่งครัดและอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข” โดยมีปรัชญาของโรงเรียนว่า “ศาสนาและความรู้คือแสงสว่างแห่งชีวิต” (Religion and Knowledge are The Light of Life) (โรงเรียนสายบุรีอิสลามวิทยา, 2551, หน้า 1)

กิจกรรมเสริมหลักสูตร เช่น ชุมนุมภาษาอาหรับ ชุมนุมภาษามลายูท้องถิ่น ฝึกให้นักเรียนออกไปบรรยายธรรมตามมัสยิดในชุมชน จัดให้นักเรียนที่กำลังศึกษาในระดับชั้นชานาวีปีที่ 3 (ชั้น 10) ออกไปฝึกประสบการณ์วิชาชีพตามโรงเรียนดาดิกาในชุมชน ปีการศึกษา 2549 มีจำนวนนักเรียน รวม 2,822 คน ครู 287 คน จัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญทางศาสนาอิสลาม กิจกรรมที่สอนเสริมนอกเวลา อาทิ เปิดสอนวิชาอิสลามศึกษาสำหรับนักเรียนที่มีความประสงค์จะเรียนต่อด้านวิชาศาสนาอิสลามในระดับอุดมศึกษา เปิดสอนท่องจำอัลกุรอาน วิชาศาสนบัญญัติในภกคกลางคืนสำหรับนักเรียนหอพักโดยเน้นการเป็นผู้นำปฏิบัติศาสนกิจ เปิดสอนภาษาต่างประเทศ ได้แก่ ภาษาอาหรับ และภาษาอังกฤษ โรงเรียนมีสิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ หอพักนักเรียนต่างจังหวัด รถรับส่งนักเรียน วิทยุชุมชนเพื่อการศึกษา ธนาคารโรงเรียน โรงอาหารแยกชาย หญิง

5.1.5 โรงเรียนอามานะศักดิ์

โรงเรียนอามานะศักดิ์ อำเภอเมืองปัตตานี จังหวัดปัตตานี จัดตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2534 โดย บริษัทอามานะศักดิ์ จำกัด เปิดสอนการศึกษาผู้ใหญ่สายสามัญระดับประถมศึกษาแบบ ชั้นเรียนประวัติความเป็นมาของโรงเรียน โรงเรียนได้รับแบบอย่างจากโรงเรียนอิสลามในกรุงเทพมหานคร ดังที่ กาญจนา เด่นอุดม ผู้บริหารโรงเรียน กล่าวว่า

โรงเรียนตัวอย่างที่ข้าพเจ้าประทับใจ เมื่อได้ไปพบเห็น ที่สี่แยกบ้านแขกในมัสยิดสมเด็จเจ้าพระยา พี่ ๆ น้อง ๆ ของข้าพเจ้าที่สี่แยกบ้านแขกได้ศึกษาเล่าเรียนทั้งสามัญและศาสนาที่โรงเรียนแห่งนี้ “โรงเรียนสหบำรุงวิทยา” ขณะที่พวกเราที่เกิดปัตตานีไม่มีโรงเรียนอย่างนั้นให้ได้เรียน กลับต้องไปเรียนในโรงเรียนราษฎร์ของต่างศาสนิกที่สอนวิถีชีวิตของเขาแก่เรา จนเพื่อนบางคนของข้าพเจ้ายึดติดกับวิถีชีวิตของพวกเขา ค้มเหล้าและแต่งงานกับคนต่างศาสนิกเหมือนเป็นเรื่องธรรมดา (โรงเรียนอามานะศักดิ์, 2551, หน้า 1)

แหล่งเงินทุนในการจัดตั้งโรงเรียนได้รับการสนับสนุนจากบุคคลหลายอาชีพ รวมทั้งจากตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย สมาคมนักธุรกิจสตรีแห่งประเทศไทยตามโครงการพัฒนาชนบท และได้รับบริจาคที่ดินและเงินสนับสนุนจากธนาคารอิสลาม (Islamic Development Bank) ประเทศซาอุดีอาระเบีย วัตถุประสงค์ของโรงเรียน คือ “โรงเรียนอามานะฮ์คัมมิงพัฒนาจัดการศึกษาเพื่อให้ผู้เรียนเป็นเลิศทางวิชาการมีทักษะการดำรงชีวิต เสริมสร้างคุณธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของมุสลิมและท้องถิ่น ส่งเสริมและพัฒนาผู้เรียนผู้สอนและบุคลากร” นอกจากนี้ “เด็กที่มาเรียนในโรงเรียนจะได้เรียนทั้ง ภาษามลายูของบรรพบุรุษ ภาษาไทย ภาษาอังกฤษได้ทันกับโลกสากล และเรียนรู้ภาษาอาหรับ เพื่อการศึกษาเพิ่มเติมและเตรียมการสู่โลกเศรษฐกิจในตะวันออกกลาง” โรงเรียนอยู่ในความดูแลของมูลนิธิเพื่อการศึกษาโรงเรียนอามานะฮ์คัมเปิดสอนระดับอนุบาลและประถมศึกษา จำนวนนักเรียนปีการศึกษา 2550 ประกอบด้วยนักเรียนระดับอนุบาล 668 คน ระดับประถมศึกษา 1,236 คน รวมนักเรียน 1,904 คน ครูระดับอนุบาล 28 คน ระดับประถมศึกษา 53 คน ห้องเรียนรวม 49 ห้องเรียนในเรื่องบรรยากาศอิสลามในโรงเรียน กาญจนว เคนอูคม กล่าวว่า

รูปแบบการจัดการเรียนการสอน จัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตที่ชาวไทยมุสลิมต้องการ นักเรียนได้เรียนคัมภีร์อัลกุรอาน ปฏิบัติละหมาด เรียนรู้หลักการศาสนา ภาษาไทย ภาษามลายู ภาษาอังกฤษ และภาษาอาหรับ สาระการเรียนรู้ 8 สาระ โดยนำมาประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับชีวิตมุสลิม” (โรงเรียนอามานะฮ์คัม, 2551, หน้า 2)

กิจกรรมพิเศษของโรงเรียน ได้แก่ การจัดค่ายเพื่อให้นักเรียนได้รู้จักการดำเนินชีวิตตามแนวทางศาสนาอิสลาม โดยการบูรณาการวิชาลูกเสือกับวิชาอิสลามศึกษาที่เรียกว่า “ซุนนะห์แคมป์” เพื่อให้นักเรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้ใหม่และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ กิจกรรมการต้อนรับฮิจาเราะห์ (ศักราชอิสลาม) ใหม่ นอกจากนี้ ยังมีกิจกรรมให้นักเรียนและครูของโรงเรียน เข้าร่วมกิจกรรมกับโรงเรียนคู่สัญญาในประเทศมาเลเซีย นอกจากนี้ โรงเรียนยังเป็นที่สนใจขององค์กรมุสลิมระดับสากล คือ เซค ดร.อับดุลลอฮ์ บินอับดุลมุสลิม อัตุรกี เลขาธิการสันนิบาตมุสลิมโลกได้เยี่ยมโรงเรียนในปี พ.ศ. 2550

5.1.6 โรงเรียนประทีปศาสน์ (ปอเนาะบ้านตาล)

โรงเรียนประทีปศาสน์ อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2484 เดิมคือโรงเรียนปอเนาะบ้านตาล ผู้ก่อตั้งคือนักเรียนศาสนาที่กลับมาจากนครเมกะประเทศซาอุดีอาระเบีย เปิดโรงเรียนเพื่อสอนศาสนาขั้นพื้นฐานที่เรียกว่า “ฟิรดูอิน” สำหรับเยาวชนหญิงชาย เป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามสอนศาสนาควบคู่วิชาสามัญ รับนักเรียนภาคใต้ตอนกลาง ภาคกลางและจังหวัดอื่น ๆ มีนักเรียน 1,361 คน ได้รับพระราชทาน

รางวัลโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาดีเด่น ประจำปี พ.ศ. 2546 และรางวัลพระราชทานครูและนักเรียนดีเด่นประจำปี พ.ศ. 2547 และ พ.ศ. 2548 โรงเรียนมีวิสัยทัศน์ คือ “เพื่อปลูกฝังให้ผู้เรียนมีความรู้คู่คุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมของสังคมไทย มีความสมานฉันท์ รักสันติ ดำรงตนอยู่ในคำสอนของศาสนาอิสลามที่ถูกต้องและตั้งมั่นอยู่บนหลักการแห่งความพอเพียงตามแนวพระบรมราโชวาทแห่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” (โรงเรียนประทีปศาสน์, 2551, หน้า 1) โรงเรียนอยู่ในความดูแลของมูลนิธิเพื่อพัฒนาการศึกษาโรงเรียนประทีปศาสน์ ซึ่งมี สุรินทร์ พิศสุวรรณ เป็นประธานมูลนิธิ สุรินทร์ พิศสุวรรณ กล่าวว่า “นักเรียนจำเป็นต้องรู้เข้าใจศาสนา แต่ปัญหาที่จะเตรียมตัวให้เขาเผชิญความท้าทายและความทันสมัยอย่างไร โดยที่ความเชื่อความศรัทธาทางศาสนาไม่ถูกรบกวน” การเรียนการสอน เปิดสอนระดับอนุบาล ระดับมัธยมศึกษา และการศึกษาศาสนา มีการบูรณาการศาสนาเข้ากับการเรียนสายสามัญและวิชาชีพ โรงเรียนเปิดสอนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพด้านการตลาด การบัญชีและคอมพิวเตอร์ธุรกิจ และจัดอบรมระยะสั้นเกี่ยวกับการบริหารจัดการองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หลักสูตรการบริหารจัดการองค์กรศาสนาอิสลามโดย โรงเรียนมีข้อตกลงทางวิชาการระหว่างมูลนิธิฯ เพื่อสันติภาพแห่งประเทศไทย มูลนิธิเพื่อพัฒนาการศึกษาโรงเรียนประทีปศาสน์เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาให้ผู้เรียนสามารถเข้าศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาและวิชาการชั้นสูงได้อย่างมีประสิทธิภาพ และมีแผนงานที่จะขยายความร่วมมือในระดับภูมิภาคกับสถาบันการศึกษาในประเทศมาเลเซียและอินโดนีเซียต่อไปในอนาคต

โครงการประกาศนียบัตรวิชาชีพ เป็นความร่วมมือกับรัฐบาลญี่ปุ่น รัฐบาลญี่ปุ่นได้สนับสนุนงบประมาณเบื้องต้น ในการจัดตั้งโครงการเป็นเงิน 7.5 ล้านบาท พร้อมให้คำแนะนำปรึกษาในการจัดทำหลักสูตรด้านการบริหารธุรกิจโดยได้เปิดสอนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพด้านการตลาด การบัญชีและด้านคอมพิวเตอร์ธุรกิจได้ในปีการศึกษา 2549 และหลังจากนั้นจะได้เพิ่มหลักสูตรอื่น ๆ เช่น การบริหารการท่องเที่ยวและการโรงแรม ภาษาอังกฤษเพื่อการท่องเที่ยว และขยายหลักสูตรสู่ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง และปริญญาตรีต่อไป โดยทุกหลักสูตรเน้นการบูรณาการหลักการศาสนาอิสลามเข้ากับการดำเนินงานด้านธุรกิจในยุคปัจจุบันและในอนาคตจะปรับเปลี่ยนโครงการนี้เป็นวิทยาลัยทางด้านบริหารธุรกิจต่อไป กิจกรรมเด่นของโรงเรียนคือการให้ความรู้ทางศาสนาแก่ชุมชน โดยร่วมมือกับสถานีวิทย์ชุมชนจัดรายการเสียงประทีปเพื่อการศึกษาและพัฒนาท้องถิ่น เพื่อสร้างความเข้าใจในศาสนาอิสลาม บรรยายศาสนาสมานฉันท์โรงเรียนประทีปศาสน์ ปอเนาะบ้านดาลเป็นโรงเรียนนาร่อง 10 โรงเรียนในการจัดโครงการภาษาอังกฤษให้แก่โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม เรียกว่า “PONDOK ENGLISH CAMP” ณ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ ในปี พ.ศ. 2549 กิจกรรมเด่นของโรงเรียนอีกด้านหนึ่งคือการมีเว็บไซต์

เพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างกว้างขวางเพื่อให้ผู้เรียนและบุคคลทั่วไปสืบค้นข้อมูลข่าวสาร
ลักษณะเด่นของโรงเรียน คือสภาพแวดล้อมภายในโรงเรียนที่มีความทันสมัย

โรงเรียนประทีปศาสน์ เปิดสอนหลักสูตรบริหารธุรกิจโรงเรียนประทีปศาสน์ (PBAC)
ขึ้น เป็นความร่วมมือกับรัฐบาลประเทศญี่ปุ่น โดยมี เป้าหมายในการเปิดสอน และการจัดฝึกอบรม
ในหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับการบริหารธุรกิจ การบริหารจัดการองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
ตลอดจน หลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการองค์กรศาสนาอิสลาม เช่น หลักสูตรการบริหาร
จัดการมัสยิด หลักสูตรการบริหารจัดการโรงเรียนฟิรดูอิน เป็นต้น โดยประสานความร่วมมือกับ
องค์กรต่าง ๆ ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับประเทศ และระดับระหว่างประเทศ ทุกหลักสูตรเน้น
การบูรณาการหลักการศาสนาอิสลามเข้ากับการดำเนินงาน ด้านธุรกิจในยุคปัจจุบัน และในอนาคต
จะปรับเปลี่ยนโครงการนี้เป็นวิทยาลัยทางด้านบริหารธุรกิจ (โรงเรียนประทีปศาสน์, 2551, หน้า 2)
ด้านแหล่งทุนสนับสนุน โรงเรียนประทีปศาสน์ ได้รับการสนับสนุนการสร้างอาคารมัสยิดอัล - คาร์วีชี
(Al - Darwichi) จากนักธุรกิจประเทศกาตาร์ อาคารหอสมุดบัยตุลฮิกมะห์ อัลคุ ไวติ (Baitul - Hikmah
Al - Kuwaiti) จากเจ้าผู้ครองนครคูเวต อาคารอนุสรณ์ประสงค์จากรัฐอิสลามเพื่อการพัฒนา
(International Develop Bank) ประเทศซาอุดีอาระเบีย

5.1.7 โรงเรียนสังคมอิสลามวิทยา

โรงเรียนสังคมอิสลามวิทยา อำเภอสะเตาะ จังหวัดสงขลา เดิมเป็น โรงเรียนปอเนาะ
เรียกกันทั่วไปว่า “ปอเนาะบ้านลุ่ม” มีการจัดการเรียนการสอนภาควิชาศาสนาเพียงอย่างเดียว
ต่อมาเปิดสอนการศึกษานอกโรงเรียนในปี พ.ศ. 2547 ได้โอนกิจการมาอยู่ภายใต้การดูแลของ
มูลนิธิเพื่อการศึกษาดารุนนาอิม มีนักเรียนชายหญิง 1,093 คน ครู 70 คน เปิดสอนระดับก่อนอนุบาล
ระดับอนุบาล ช่วงชั้นที่ 1 ถึงช่วงชั้นที่ 4 วิสัยทัศน์โรงเรียนมีดังนี้

ภายในปี พ.ศ. 2550 โรงเรียนสังคมอิสลามวิทยา มุ่งพัฒนาให้เด็กมีความรู้
ความสามารถในการศึกษา มีความมุ่งมั่นในการหาความรู้ มีความสามารถในการพัฒนาตนเอง
ทั้งด้านคุณธรรม จริยธรรม และมีสุขภาพอนามัยที่ดี รู้จักอนุรักษ์ทรัพยากร พลังงาน สิ่งแวดล้อม
และเห็นความสำคัญในการรักษาวัฒนธรรมอิสลามไว้อย่างเหนียวแน่น มีเจตคติที่ดีและสามารถอยู่
ร่วมกับผู้อื่นในสังคมภายใต้การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข
(โรงเรียนสังคมอิสลามวิทยา, 2551, หน้า 1)

กิจกรรมของโรงเรียนคือกิจกรรมตามประเพณี เช่นกิจกรรมวันแม่ให้นักเรียนได้
พัฒนาชุมชนรอบโรงเรียน กิจกรรมวิชาการ กิจกรรมกีฬาประจำปี กิจกรรมทางศาสนา การละหมาด
ประจำวัน และการอบรมเกี่ยวกับความมั่นคง ปรัชญาของโรงเรียน คือ “พัฒนา หมั่นศึกษา ใฝ่หา
คุณธรรม” มีแนวทางการปฏิบัติ ดังนี้

การพัฒนา นักเรียนจะต้องพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลาในทุกด้าน เช่น การศึกษา สุขภาพอนามัย จิตใจเพื่อให้ทันกับเปลี่ยนแปลงของสังคมรวมทั้งการเปลี่ยนแปลงของโลก ไปสู่ยุคข้อมูลข่าวสารและเทคโนโลยี **หมั่นศึกษา** นักเรียนต้องรักการศึกษาค้นคว้า แสวงหาความรู้ ทั้งด้านศาสนาและสามัญ รวมทั้งวิทยาการใหม่ ๆ อยู่ตลอดเวลา มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น และมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล **ใฝ่หาคุณธรรม** นักเรียนเป็นผู้ที่มีคุณธรรม จริยธรรมยึดมั่นศรัทธาและปฏิบัติตามหลักศาสนาและหลักธรรมของศาสนาอิสลามรักษาไว้ซึ่ง ขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของชาติ (โรงเรียนสังคมอิสลามวิทยา, 2551, หน้า 1)

5.1.8 โรงเรียนอิสลามสันติชน

โรงเรียนอิสลามสันติชน เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร จัดตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2541 เปิดสอนศาสนาอิสลามหลักสูตรอิสลามศึกษาตอนต้น “อิบติดาอียะห์” ต่อมาเปลี่ยนหลักสูตรเป็น หลักสูตรอิสลามศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ. 2535 สอนศาสนาควบคู่วิชาสามัญ และ เปลี่ยนเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 ช่วงชั้นที่ 3 และช่วงชั้นที่ 4 เป็นโรงเรียนนำร่องการใช้หลักสูตร พ.ศ. 2544 ปีการศึกษา 2547 ขยายหลักสูตรเป็นการเปิดสอนช่วงชั้นที่ 1 และช่วงชั้นที่ 2 ปีการศึกษา 2549 มีนักเรียน 1,451 คน รับแต่นักเรียนมุสลิม ครู 83 คน โรงเรียนอยู่ในความดูแลของมูลนิธิสันติชน วิสัยทัศน์ของโรงเรียน คือ “มุ่งพัฒนาให้ผู้เรียนมีคุณภาพ จริยธรรม มีความเชื่อมั่นในศาสนาอิสลาม มีความภูมิใจใน ความเป็นไทย มีทักษะการใช้ภาษา เทคโนโลยีสารสนเทศ และมีความคิดสร้างสรรค์” โรงเรียนยังมีความมุ่งมั่นที่จะเป็นสถานศึกษาของมุสลิมที่ดีที่สุดของประเทศในประเทศไทยในกรุงเทพมหานคร ดังที่ เจ้าหน้าที่ของกระทรวงศึกษาธิการเข้าตรวจเยี่ยมโรงเรียนและได้บันทึกไว้ว่า “ขอให้โรงเรียน อิสลามสันติชนเป็นผู้นำด้านเทคโนโลยีวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ในกลุ่มพี่น้องมุสลิมที่ได้มี สถานศึกษาที่ดีที่สุดของประเทศไทยในกรุงเทพมหานคร” (โรงเรียนอิสลามสันติชน, 2551, หน้า 2)

โรงเรียนอิสลามสันติชนเป็นโรงเรียนที่มีลักษณะทางกายภาพทันสมัย โดยจัดตั้ง ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศ ติดตั้งกล้องโทรทัศน์วงจรปิดถ่ายทอดสดการเรียนการสอนในช่วงชั้น ที่ 3 ผ่านเว็บไซต์ของโรงเรียน และได้ประชาสัมพันธ์การรับนักเรียนว่าโรงเรียนได้จัดให้ห้องเรียน ทุกห้อง มีเครื่องปรับอากาศ ด้านความร่วมมือทางวิชาการและการส่งต่อนักเรียนที่เรียนจบ โรงเรียน ทำข้อตกลง (MOU) กับสถาบันราชภัฏสวนดุสิตและมหาวิทยาลัยอิสลาม แห่งรัฐสงขลาง ประเทศ มาเลเซีย เพื่อความร่วมมือทางวิชาการ นอกจากนี้ ได้รับการรับรองจากมหาวิทยาลัยอัล - อัซฮร ประเทศอียิปต์ ในการรับนักเรียนที่จบการศึกษาช่วงชั้นที่ 4 (สายศิลป์ เรียนวิชาศาสนาเทียบเท่า อิสลามศึกษาตอนปลาย “ซานาวิย”) เข้าศึกษาต่อโดยผู้บริหารโรงเรียนได้เดินทางไปเข้าพบ ศ.ดร.ชัยยิดตอนตอวียี ผู้นำสูงสุดอัลอัซฮร ที่มหาวิทยาลัยอัล - อัซฮร สำหรับโรงเรียนอิสลามสันติชน

เอง ได้เป็นแกนนำในการจัดตั้งกลุ่มโรงเรียนสอนศาสนาควบคู่สามัญ ในกรุงเทพมหานคร 10 โรงเรียน เมื่อปี พ.ศ. 2549 เพื่อประสานความร่วมมือด้านการรับนักเรียน การรับครู เรื่องหลักสูตรและปัญหาของโรงเรียน มูลนิธิสันติชน ซึ่งดูแลโรงเรียน มีกิจกรรมหลากหลายที่มีความสอดคล้องกับการจัดการศึกษาและการบริการชุมชน ดังนี้

การเปิดสอนนักศึกษาผู้ใหญ่และผู้สนใจอิสลามทั่วไปในวันอาทิตย์โดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย และออกอากาศทางสถานีวิทยุ การจัดอบรมผู้ที่มีไข้มุสลิมหรือมุสลิมใหม่ ทุกวันอาทิตย์โดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย การจัดสอนกุรอานให้กับผู้สูงอายุทุกวันเสาร์ จัดรายการวิทยุเพื่อสันติชน วันจันทร์ถึงวันอาทิตย์จัดรายการวิทยุรวมภวอน ในช่วงเดือนรอมฎอนหรือช่วงเดือนถือศีลอดตลอด 24 ชั่วโมง มีหน่วยบริการฮัจญ์ และอุมเราะห์ จัดโครงการมุสลิมสูงอายุ จัดสอนอัล - กุรอาน และอิสลามศึกษาเบื้องต้น (ฟิรดูอิน) ให้เยาวชนแก่ชุมชนรามคำแหง การตั้งกองทุนช่วยเหลือเด็กกำพร้าอนาถา มีหน่วยบรรเทาสาธารณภัย (โรงเรียนอิสลามสันติชน, 2551, หน้า 2)

5.2 วิเคราะห์โรงเรียนอิสลามเอกชนของสังคมไทย

สถาบันการศึกษาที่มีการสอนวิชาการศาสนาอิสลามที่มีอยู่ในพื้นที่ 3 จังหวัดภาคใต้ ก่อนระดับอุดมศึกษา มีหลายสถาบัน เช่น มัสยิด โรงเรียนอนุบาลอิสลาม โรงเรียนประถมอิสลาม โรงเรียนตาดีกาหรือศูนย์พัฒนาเด็กเล็กประจำมัสยิด สถาบันศึกษาปอเนาะ โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม โรงเรียนประถมศึกษา และโรงเรียนมัธยมศึกษาจำนวน 2 หลักสูตร

โรงเรียนอิสลามเอกชนของสังคมไทย จำนวน 8 โรงเรียนกล่าวเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจากทุกภูมิภาค ส่วนใหญ่เป็นโรงเรียนที่แปรสภาพมาจากโรงเรียนปอเนาะ ในอดีต สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาที่โรงเรียนตั้งอยู่ในพื้นที่ 3 จังหวัดภาคใต้ และในจังหวัดอื่น ๆ รวมทั้งในกรุงเทพมหานคร ได้แก่ โรงเรียนครุศาสน์วิทยา (ปอเนาะสะพานม้า) จังหวัดปัตตานี โรงเรียนอัสตดเกียะห์ อิสลามมียะห์ จังหวัดนราธิวาส โรงเรียนธรรมวิทยามูลนิธิ จังหวัดยะลา โรงเรียนสายบุรีอิสลามวิทยา จังหวัดปัตตานี โรงเรียนอามานะศักดิ์ จังหวัดปัตตานี โรงเรียนประทีปศาสน์ (ปอเนาะบ้านดาล) จังหวัดนครศรีธรรมราช โรงเรียนโรงเรียนสังคมอิสลามวิทยา (ปอเนาะบ้านลุ่ม) จังหวัดสงขลา และโรงเรียนอิสลามสันติชน กรุงเทพมหานคร

โรงเรียนทั้ง 8 โรงเรียนเป็นโรงเรียนที่ได้รับพระมหากรุณาธิคุณ จากสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมโรงเรียน เช่น โรงเรียนอัสตดเกียะห์อิสลามมียะห์ หลายโรงเรียนเป็นโรงเรียนที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเสด็จเยี่ยม ได้แก่ โรงเรียนครุศาสน์วิทยาและโรงเรียนสายบุรีอิสลามวิทยา ส่วนโรงเรียนประทีปศาสน์ฯลฯ สุรยุทธ์ จุลานนท์ นายกรัฐมนตรีเป็นประธานในพิธีเฉลิมฉลองโรงเรียนครบรอบ 66 ปี โรงเรียนอามานะศักดิ์ มีบุคคลสำคัญในศาสนาอิสลามระดับสากลมาเยี่ยมโรงเรียน คือ

เชค ดร.อับดุลลอฮ์ บินอับดุลมุสลิม อัตตุรกี เลขานุการสันนิบาตมุสลิมโลก โรงเรียนสันติชนเป็นโรงเรียนอิสลามในกรุงเทพมหานครที่มีความเข้มแข็งเนื่องจากมีมูลนิธิที่ทรงงานการบริการสังคมที่กว้างขวางคอยดูแล

โรงเรียนทั้ง 8 โรง มีการจัดการศึกษา ดังแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ระดับการศึกษา ปีที่จัดตั้ง จำนวนนักเรียนปีการศึกษา 2551 และลักษณะนักเรียนของโรงเรียนอิสลามเอกชนของไทย 8 โรง

โรงเรียน	ปีที่จัดตั้ง	ระดับการศึกษา	จำนวนนักเรียน
1. ครุศาสตร์วิทยา	2484	ช่วงชั้นที่ 1 - 4	4,320
2. อัครกียะห์อิสลามมียะห์	2506	ช่วงชั้นที่ 3 - 4 และ อิสลามศึกษา 3 ระดับ	4,301
3. ธรรมวิทยามูลนิธิ	2494	ช่วงชั้นที่ 3 - 4 และ อิสลามศึกษา 3 ระดับ	9,633
4. สายบุรีอิสลามวิทยา	2511	อนุบาล ช่วงชั้นที่ 1 - 4 และอิสลามศึกษา 3 ระดับ	4,153
5. อามานะศักดิ์	2534	อนุบาล และช่วงชั้นที่ 1 และอิสลามศึกษา 3 ระดับ	1,904
6. ประทีปศาสน์	2484	อนุบาล ช่วงชั้นที่ 1 - 4 และ อิสลามศึกษา 3 ระดับ	1,361
7. สังคมอิสลามวิทยา		ก่อนอนุบาล อนุบาล และช่วงชั้นที่ 1 - 4	1,093
8. อิสลามสันติชน	2541	ช่วงชั้นที่ 1 - 4	1,451

อาจวิเคราะห์การจัดการศึกษาของโรงเรียนอิสลามเอกชนของไทย 8 โรง ดังนี้

1. ระดับการจัดการศึกษา โรงเรียน 8 โรง จัดการศึกษาระดับช่วงชั้นที่ 3 และช่วงชั้นที่ 4 คือ โรงเรียนครุศาสตร์วิทยา โรงเรียนอัครกียะห์อิสลามมียะห์ โรงเรียนธรรมวิทยามูลนิธิ โรงเรียนสายบุรีอิสลามวิทยา โรงเรียนประทีปศาสน์ โรงเรียนสังคมอิสลามวิทยา และโรงเรียนอิสลามสันติชน มีเพียง 1 โรง มิได้จัดการศึกษาระดับช่วงชั้นที่ 3 และช่วงชั้นที่ 4 คือ โรงเรียนอามานะศักดิ์ ซึ่งจัดระดับอนุบาล และระดับช่วงชั้นที่ 1 โดยมีโรงเรียนที่จัดหลายระดับคือ โรงเรียนประทีปศาสน์ และโรงเรียนสังคมอิสลามวิทยา โรงเรียนที่มีจำนวนนักเรียนมากที่สุด คือ โรงเรียนธรรมวิทยามูลนิธิ มีนักเรียนจำนวน 9,633 คน รองลงมา คือ โรงเรียนอัครกียะห์อิสลามมียะห์ มีนักเรียนจำนวน 4,301 คนและ โรงเรียนสายบุรีอิสลามวิทยา มีนักเรียนจำนวน 4,153 คน ทั้ง 3 โรงเรียนมีลักษณะเหมือนกันคือการจัดการศึกษา ช่วงชั้นที่ 1 - 4 และหลักสูตรอิสลามศึกษา 3 ระดับ ส่วนโรงเรียนที่มีนักเรียนรองลงมาอันดับที่ 4 ไม่นับรวมโรงเรียนอามานะศักดิ์ซึ่งเป็นโรงเรียนที่จัด

ระดับอนุบาลและช่วงชั้นที่ 1 - 2 คือ โรงเรียนประทีปศาสน์ มีนักเรียนจำนวน 1,361 คน เป็นโรงเรียนที่มีชื่อเสียงและจัดตั้งมานานในจังหวัดนครราชสีมา หรือ “โรงเรียนปอเนาะบ้านตาล” ที่มีชื่อเสียงในกลุ่มโรงเรียนปอเนาะภาคใต้ตอนบน มีศิษย์เก่าของโรงเรียนประสบความสำเร็จ มีชื่อเสียง เป็นผู้สนับสนุนกิจการของโรงเรียนในปัจจุบัน สามารถสรรหาแหล่งเงินทุนจากต่างประเทศมาพัฒนาโรงเรียนในปัจจุบันได้ ในหลายกิจกรรม

2. ตัวป้อน (Input) โรงเรียนทุกโรงเรียนรับนักเรียนมุสลิม เนื่องจากทุกโรงเรียน มีประวัติความเป็นมา เคยเป็นโรงเรียนปอเนาะ ยกเว้นโรงเรียนอามานะศักดิ์ โรงเรียนปอเนาะ ซึ่งเปลี่ยนมาเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามตามมาตรา 15(2) และเปลี่ยนมาเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามมาตรา 15(1) โรงเรียนที่จดทะเบียนเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามมาตรา 15(1) จะได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐบาล ซึ่งต้องมีการสอนสายสามัญ จึงใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น ปี พ.ศ. 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) และหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. 2524 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) จึงยังคงรับแต่นักเรียนมุสลิม

3. เป้าหมาย (Goal) ทุกโรงเรียนมีเป้าหมายการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมตามแนวทางของศาสนาอิสลาม การพัฒนาวิชาการ และการฝึกอาชีพรวมทั้งการดำรงตนอยู่ในสังคมร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

4. บรรยากาศภายในโรงเรียน (School Atmosphere) ทุกโรงเรียนจัดบรรยากาศแบบอิสลามโดยมีการละหมาดประจำวันในภาคบ่ายนักเรียน ให้มีเครื่องแบบการแต่งกายตามหลักการของศาสนาอิสลาม นอกจากนี้ โรงเรียนสายบุรีมีการแยกโรงอาหารนักเรียนชายหญิงในชั้นมัธยมศึกษา โรงเรียนครุศาสน์วิทยา และโรงเรียนสายบุรีอิสลามวิทยา มีการจัดตั้งธนาคาร โรงเรียนโดยมีธนาคารออมสินดูแล เปิดบริการในวันจันทร์ ถึงวันพฤหัสบดี (หยุดวันศุกร์) โรงเรียนที่มีวันหยุดวันศุกร์ และวันสำคัญทางศาสนาอิสลามคือโรงเรียนครุศาสน์วิทยา และโรงเรียนธรรมวิทยา โรงเรียนที่มีการจัดบรรยากาศอิสลามเด่น คือโรงเรียนอามานะศักดิ์ เป็นโรงเรียนระดับอนุบาลและประถมศึกษา ก่อนข้างมีกิจกรรมตามแนวทางอิสลามมากกว่าโรงเรียนอื่น ๆ เช่น จัดค่ายจริยธรรมอิสลามที่เรียกว่า “ซุนนะห์แคมป์” โดยการบูรณาการวิชาลูกเสือกับวิชาอิสลามศึกษา กิจกรรมการต้อนรับฮิจาเราะห์ (ศักราชอิสลาม) นอกจากนี้ ยังมีกิจกรรมให้นักเรียนและครูของโรงเรียนเข้าร่วมกิจกรรมกับโรงเรียนคู่สัญญาในประเทศมาเลเซีย

5. หลักสูตร (Curriculum) ภายหลังจากที่โรงเรียนปอเนาะได้แปรสภาพจากปอเนาะเป็นโรงเรียนอิสลามแล้วหรือโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามแล้ว หลักสูตรของโรงเรียนปอเนาะซึ่งเดิมไม่เป็นลายลักษณ์อักษรก็ถูกพัฒนาให้เป็นหลักสูตรที่เป็นลายลักษณ์อักษร ได้แก่ “หลักสูตรอิสลามศึกษา พ.ศ. 2504 หลักสูตรอิสลามศึกษา พ.ศ. 2513 หลักสูตรอิสลามศึกษา พ.ศ. 2523

หลักสูตรอิสลามศึกษา พ.ศ. 2535 หลักสูตรอิสลามศึกษา พ.ศ. 2510 และหลักสูตรอิสลามศึกษา พ.ศ. 2540” (อิบรอเฮ็ม ณรงค์รักษาเขต, 2549, หน้า 66)

โรงเรียนที่ได้รับความนิยมสูงคือโรงเรียนอัสตดฺรียะห์อิสลามมียะห์ โรงเรียนธรรมวิทยามูลนิธิ และโรงเรียนสาหรูริอิสลามวิทยา ยังคงรักษารูปแบบการสอนศาสนาแบบเดิมไว้ คือการสอนหลักสูตรอิสลามศึกษาควบคู่กับหลักสูตรสามัญ “หลักสูตรอิสลามศึกษามี 3 ระดับ คือ ระดับต้นเรียกว่า ระดับอิตติดาอียะห์ ระดับกลางเรียกว่า ระดับมูตาวัชชีเตาะห์ และระดับสูงเรียกว่า ระดับชานาเวียห์” (โรงเรียนครูศาสน์, 2551, หน้า 2) โรงเรียนเหล่านี้เสนอรูปแบบที่รองรับความต้องการของชุมชน คือการเรียนการสอนวิชาสามัญควบคู่กับวิชาศาสนา การเรียนการสอนในโรงเรียนจึงแบ่งเป็นสองส่วน คือส่วนที่เป็นวิชาศาสนาและส่วนที่เป็นวิชาสามัญ “ในอดีตการเรียนการสอนวิชาศาสนาจะมีการสอนในภาคเช้าและวิชาสามัญในภาคบ่าย แต่ในปัจจุบันมีบางครั้งที่สอนสลับกันระหว่างวิชาศาสนา และวิชาสามัญ” (อิบรอเฮ็ม ณรงค์รักษาเขต, 2549, หน้า 66) การเรียนการสอนวิชาสามัญควบคู่กับวิชาศาสนา เป็นไปตามที่ชุมชนต้องการ ดังที่โรงเรียนครูศาสน์วิทยา ประชาสัมพันธ์รับนักเรียนว่า “หลักสูตร จบ ม.6 จบศาสนา ชั้น 10 พร้อมกัน” (โรงเรียนครูศาสน์วิทยา, 2551, หน้า 1)

โรงเรียนครูศาสน์วิทยายังเป็นโรงเรียนนำร่องการใช้หลักสูตร พ.ศ. 2544 และเป็นเจ้าภาพการแข่งขันกีฬานักเรียน โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจังหวัดปัตตานี (Jelapi Games) จำนวน 54 โรงเรียน นอกจากนี้มีโรงเรียนที่มีกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่รองรับความต้องการของชุมชน เช่น โรงเรียนสาหรูริวิทยา มีโครงการตามพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เมื่อคราวเสด็จทอดพระเนตร โรงเรียนเมื่อปี พ.ศ. 2535 คือ โครงการเลี้ยงปลาน้ำจืด เพื่อเป็นอาหารกลางวัน โครงการนมถั่วเหลือง และโครงการห้องสมุด และมีกิจกรรมเสริมหลักสูตร เช่น ชุมนุมภาษาอาหรับ ชุมนุมภาษามลายูท้องถิ่น การฝึกให้นักเรียนออกไปบรรยายธรรมตามมัสยิด ในชุมชน หรือการจัดให้นักเรียนที่กำลังศึกษาในระดับชั้นชานาเวียห์ปีที่ 3 ออกไปฝึกประสบการณ์วิชาชีพตามโรงเรียนตาดีกาในชุมชน เป็นต้น

โรงเรียนประทีปศาสน์ ปอเนาะบ้านตาลเป็นโรงเรียนนำร่อง 10 โรงเรียน ในการจัดโครงการภาษาอังกฤษให้แก่โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม เรียกว่า “Pondok English Camp” ณ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ ในปี พ.ศ. 2549 นอกจากนี้โรงเรียนยังมีเว็บไซต์เพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างกว้างขวางเพื่อให้ผู้เรียนและบุคคลทั่วไปสืบค้นข้อมูลข่าวสาร

6. คุณลักษณะอันพึงประสงค์ (Output) คุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่โรงเรียนอิสลามทุกโรงเรียนมีความต้องการสอดคล้องกันคือต้องการผลิตนักเรียนที่มีคุณภาพทางวิชาการ โดยมีคุณธรรมจริยธรรมตามแนวทางของศาสนาอิสลามเป็นไปตามวิสัยทัศน์ของโรงเรียน โรงเรียน

หลายโรงเรียนมีการเตรียมพร้อมใน 3 ลักษณะ คือ 1) ให้นักเรียนเข้าสู่วิชาชีพได้ทันทีเมื่อจบการศึกษา 2) เตรียมพร้อมเข้าสู่สถาบันการศึกษาภายในประเทศ และ 3) เตรียมพร้อมให้นักเรียนเข้าศึกษาต่อในสถาบันการศึกษาต่างประเทศที่ได้ทำสัญญากันไว้หรือไม่ทำสัญญา แต่โรงเรียนแต่ละแห่งมีจุดเน้นในด้านคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่แตกต่างกันไป ตามประวัติความเป็นมาของโรงเรียน ศักยภาพของผู้บริหารและการสนับสนุนจากภายนอก เช่น โรงเรียนประทีปศาสน์ มีการสอนศาสนา บูรณาการเข้ากับวิชาสามัญและวิชาชีพ ในขณะที่เดียวกันมีการทำความตกลงกับต่างประเทศหลายประเทศเพื่อความร่วมมือทางวิชาการ เนื่องจากการสนับสนุนของประมุขมุสลิมนิกายสุন্นีย์ โรงเรียนซึ่งมีตำแหน่งเป็นเลขานุการสมาคมอาเซียน มีส่วนทำให้โรงเรียนมีความก้าวหน้าด้านเทคโนโลยีการสื่อสารและมุ่งผลิตนักธุรกิจในระดับประเทศสู่สังคมต่อไป ทั้งนี้โดยความร่วมมือกับรัฐบาลประเทศญี่ปุ่น

7. แหล่งทุนสนับสนุนโรงเรียน โรงเรียนปอเนาะที่จดทะเบียนเป็นโรงเรียนราษฎร์ สอนศาสนาอิสลามและเปลี่ยนเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามเพื่อให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน พ.ศ. 2525 สาเหตุที่ปอเนาะยอมจดทะเบียนกับภาครัฐ มีดังนี้ 1) เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับทางราชการและการจดทะเบียนก็ไม่ได้มีผลต่อการสอนวิชาศาสนา 2) เนื่องจากทางราชการให้โอกาสในการจดทะเบียนให้เป็นไปตามความสมัครใจ มิได้เป็นการบังคับในการจดทะเบียน 3) ทางราชการไม่มีการบังคับในการสอนวิชาศาสนาในปอเนาะ 4) ทางราชการให้การสนับสนุนทางการเงิน วัสดุ อุปกรณ์การศึกษาให้แก่ปอเนาะที่จดทะเบียน (อิบรอฮีม ณรงค์รักษาเขต, 2551, หน้า 65)

ดังกล่าวโรงเรียนอิสลามในประเทศเหล่านี้ จึงได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากภาครัฐ ในขณะเดียวกันก็มีการติดต่อโดยตรงระหว่างโรงเรียนกับสถาบันการศึกษาหรือหน่วยงานต่างประเทศ โดยไม่ผ่านรัฐบาลไทย ให้สถาบันเหล่านั้นเข้ามาช่วยเหลือในรูปแบบต่าง ๆ และอาจกล่าวได้ว่า หากโรงเรียนอิสลามทั้งหลายไม่ได้รับการสนับสนุนจากเอกชน องค์กรภายในประเทศ หรือนอกประเทศแล้ว การพัฒนาด้านต่าง ๆ เช่นที่เป็นอยู่ก็ยากที่จะเกิดขึ้นได้

5.3 โรงเรียนอิสลามเอกชนในต่างประเทศ

โรงเรียนอิสลามอัล - ฮิดายะห์ (Al - Hidayah Islamic School)

โรงเรียนอิสลามอัล - ฮิดายะห์ ตั้งอยู่ที่เมืองเพอร์ธ รัฐออสเตรเลียตะวันตก

ประเทศออสเตรเลีย จัดตั้งเมื่อปี ค.ศ. 1993 จัดการศึกษาระดับอนุบาลถึงระดับ 7 (อายุ 5 - 12 ปี)

โรงเรียนพัฒนาคุณภาพตามมาตรฐานของกระทรวงศึกษาธิการ โดยมีจุดเน้นการศึกษาตามแนวทางอิสลามและจัดบรรยากาศสิ่งแวดล้อมภายในโรงเรียนแบบอิสลาม หลักการของโรงเรียนคือ เพื่อยกระดับคุณธรรมอิสลามของนักเรียน เช่น ความซื่อสัตย์ ความเสียสละ และความอดทน

โดยพัฒนาศักยภาพของนักเรียนอย่างเต็มความสามารถ ดังเช่นชื่อของโรงเรียนว่า อัล - ฮิดายะห์ ซึ่งในภาษาอาหรับหมายถึง “ทางนำไปสู่สิ่งที่ดีงาม” โรงเรียนอัล - ฮิดายะห์ มีความโดดเด่นกว่าโรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนเอกชนอื่น ๆ ดังปรากฏว่าผลการทดสอบการอ่านและการคำนวณ (State Govt. Literacy and Numeracy Testing) ของโรงเรียนมีระดับสูงกว่าโรงเรียนทุกโรงเรียนในรัฐออสเตรเลียตะวันตกด้วยกันและสูงกว่ามาตรฐานของรัฐ

โรงเรียนจัดเวลาเรียนวันจันทร์ถึงวันพฤหัสบดีเรียนเต็มวันและวันศุกร์เรียนครึ่งวัน ครูผู้สอนเป็นผู้ที่ได้รับการลงทะเบียนรับรองจากราชการ และจากวิทยาลัยครูแห่งรัฐออสเตรเลียตะวันตก ครูสอนเต็มเวลา ระบบการปกครองในโรงเรียนขึ้นอยู่กับความเชื่อพื้นฐานของอิสลามที่ว่า “มุสลิมต้องปฏิบัติตามกฎหมายของรัฐหรือดินแดนที่ตนอาศัยอยู่” (Al - Hidayah Islamic School, 1993, p. 1) ดังนั้นโรงเรียนอัล - ฮิดายะห์ จึงมีกฎระเบียบที่เป็นไปตามกฎหมายของรัฐออสเตรเลียตะวันตก ในการสอนอิสลามศึกษา มีการสอนวิชา เตาฮีด วิชาอากีดะห์ วิชาฟิถ์ การอ่านอัลกุรอาน การท่องจำอัลกุรอาน ประวัติศาสตร์อิสลาม วิชาอิสลามอัลลัค และวิชาภาษาอาหรับพื้นฐาน นอกจากนี้ยังมี การบูรณาการอิสลามศึกษาเข้ากับวิชาสามัญบางวิชา เช่นวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ เป็นต้น

โรงเรียนอิสลามออตตาวา (Ottawa Islamic School)

โรงเรียนอิสลามออตตาวา เป็น โรงเรียนเอกชนระดับมัธยมศึกษา ตั้งอยู่ที่เมืองออตตาวา มลรัฐออนตาริโอ ประเทศแคนาดา โรงเรียนมีเป้าหมายสำคัญ 2 ประการคือ 1) เพื่อสร้างความเป็นเลิศทางวิชาการ พร้อมกับการเติมเต็มความศรัทธาในศาสนาอิสลามแก่นักเรียน 2) เพื่อพัฒนากุณลักษณ์นักเรียนให้มีความพร้อมในการเผชิญกับความท้าทายในอนาคต อาทิ เสริมสร้างความมั่นใจในตนเอง การเป็นพลเมืองมุสลิมที่ดีของประเทศแคนาดา และเพื่อให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าวโรงเรียนจึงปฏิบัติตามนโยบายของศึกษาธิการเขตมลรัฐออนตาริโอ โดยมีการเพิ่มหลักสูตรพิเศษคือภาษาอาหรับและอิสลามศึกษาหลักสูตรการเรียนการสอน นักเรียนต้องมีวิชาเรียน 30 หน่วยกิต (วิชาบังคับ 18 หน่วยกิต และวิชาเลือก 12 หน่วยกิต) ทำกิจกรรม 40 ชั่วโมง รวมเวลา 110 ชั่วโมง มีการทดสอบที่เรียกว่า “Literacy Test” เพื่อการจบหลักสูตร วิชาบังคับได้แก่ ภาษาอังกฤษ ภาษาฝรั่งเศส คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีการศึกษา ภูมิศาสตร์แคนาดา ประวัติศาสตร์แคนาดา ศิลปะ สุขศึกษา หน้าที่พลเมือง ส่วนกิจกรรม 40 ชั่วโมง นักเรียนเป็นผู้วางแผนกิจกรรมเองในช่วงเวลาเรียน 4 ปี ในโรงเรียน เป็นกิจกรรมร่วมกับผู้ปกครอง ดังนี้

โรงเรียนพยายามให้นักเรียนมีกิจกรรมในวงกว้างออกไปทั้งในชุมชนและนอกชุมชน การวางแผนกิจกรรมมีรูปแบบที่เรียกว่า “Planned Activity Form” ซึ่งคณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษาเมืองออตตาวา อนุญาตให้ใช้ การวางแผนกิจกรรมของนักเรียนที่อายุยังไม่ถึง 18 ปี

มีผู้ปกครองนักเรียน ลงนามรับรอง (Ottawa Islamic School, 2008, p. 1)

โรงเรียนอิสลามอัซ - ซัดดิก (As - Sadiq Islamic School)

โรงเรียนอิสลามอัซ - ซัดดิก เป็นโรงเรียนที่เอกชนจัดตั้งขึ้นเมื่อ ปี ค.ศ. 1993 ที่มลรัฐออนตาริโอ ประเทศแคนาดา เนื่องจากชาวชนมุสลิมได้ละทิ้งวัฒนธรรมประเพณีและค่านิยมอิสลาม ที่เป็นมรดกตกทอดกันมา โดยเป็นโรงเรียนแห่งเดียวในอเมริกาเหนือที่จัดหลักสูตรสามัญและอิสลามศึกษาภายในบรรยากาศสิ่งแวดล้อมแบบอิสลาม พันธกิจของโรงเรียน คือ เพื่อหล่อหลอมนักเรียนให้ประสบความสำเร็จอย่างดีเลิศทางวิชาการ มุ่งส่งเสริมความเติบโตของนักเรียนให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตด้วยคุณค่าของอิสลามและมีความสอดคล้องกับสังคมแคนาดาโดยการสนับสนุนของผู้มีส่วนได้เสีย นักเรียนจะได้รับการพัฒนาทั้งทางด้านจิตใจ สติปัญญา ร่างกาย และศักยภาพทางสังคม สภาพแวดล้อมในโรงเรียนจะช่วยหล่อหลอมความรู้สึกรักของนักเรียนในด้านการนับถือตนเอง การมีวินัยในตนเอง ความเข้าใจในสิทธิของเพื่อนมนุษย์ การฟังพากันและกันระหว่างท้องถิ่นและระดับโลก

เป้าหมายของโรงเรียนคือ 1) เพื่อความเป็นเลิศทางวิชาการ โดยใช้หลักสูตรมาตรฐานของมลรัฐออนตาริโอ 2) สนับสนุนให้ผู้ปกครองได้เข้าไปดูแลบุตรหลานในกิจกรรมของโรงเรียน” และเพื่อบรรลุเป้าหมายดังกล่าวได้นักเรียนจะได้เรียนรู้อิสลามศึกษา การท่องจำอัลกุรอาน การละหมาด การจัดกิจกรรมเกี่ยวกับอิสลาม หลักสูตรมีการบูรณาการหลักการอิสลามเข้ากับความรู้สายสามัญ แนวคิดที่โรงเรียนมุ่งส่งเสริมเป็นพิเศษ คือการยอมรับค่านิยมเรื่องความอดทน (Tolerance) ความเข้าใจซึ่งกันและกัน สันติภาพ และการเป็นพลเมืองที่ดีของสังคม โรงเรียนมีความเชื่อว่านักเรียนแต่ละคนย่อมมีความแตกต่างกัน กิจกรรมตามหลักสูตรจึงมุ่งให้นักเรียนตระหนักในความแตกต่าง (Diversity) และทำให้แต่ละคนได้พัฒนาศักยภาพของตนเองอย่างสูงสุด โรงเรียนอิสลามอัซ - ซัดดิก มีการประเมินผลการดำเนินงานในรอบปีจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งนักเรียน ครู ผู้ปกครองเพื่อการพัฒนาในปีต่อไป เช่น เมื่อปี ค.ศ. 2005 มีการสัมมนาครูและผู้ปกครอง ผลการสัมมนาผู้ปกครองต้องการให้โรงเรียนปรับปรุงด้านต่าง ๆ ดังนี้

1) การพัฒนาแนวคิดอิสลาม ผู้ปกครองต้องการให้โรงเรียนมีกลยุทธ์ วิธีสอนที่หลากหลายในการปลูกฝังความรู้ด้านอิสลามศึกษา 2) ให้โรงเรียนสนับสนุนเชิดชูนักเรียนที่ประสบความสำเร็จให้มากขึ้น 3) ในด้านบทบาทของผู้ปกครอง ให้จัดหาผู้ปกครองที่มีศักยภาพได้ ช่วยสอนนักเรียนที่บ้าน 4) ด้านการแต่งกาย โรงเรียนมีเครื่องแบบนักเรียนตามหลักศาสนาอิสลาม ซึ่งผู้ปกครองต้องสั่งซื้อจากโรงเรียนเท่านั้น (As - Sadiq Islamic School, 1993, p. 1)

โรงเรียนอัลฮาดี Al - Hadi (Al Hadi Private Islamic School)

โรงเรียนอัลฮาดี ตั้งอยู่ที่เมืองฮุสตัน รัฐเท็กซัส จัดตั้งเมื่อปี ค.ศ. 1996 เป็นการเรียนเต็มเวลา เป็นโรงเรียนเอกชน จัดการศึกษาระดับก่อนอนุบาลถึงมัธยมศึกษา และมีระบบดูแลนักเรียนเมื่อจบไป (After School Care) มีคณะกรรมการโรงเรียนดูแลวิสัยทัศน์โรงเรียนคือ “เพื่อเป็นโรงเรียนนำร่องระดับชาติเพื่อเตรียมพร้อมให้นักเรียนมีความเป็นโรดด้านอิสลามและวิชาการ” ใช้หลักสูตรมาตรฐานของสภาครูแห่งรัฐ (National Council of Teachers) หลักสูตรเพิ่มเติมคือ วิชาภาษาอาหรับอัลกุรอานและอิสลามศึกษา โรงเรียนยึดถือหลักการ ดังนี้

- 1) ความศรัทธา ความรู้ และการดำเนินการที่ดีจะเป็นกุญแจนำไปสู่ความสำเร็จของนักเรียน
- 2) ความต้องการด้านอารมณ์ สังคม สติปัญญา และด้านร่างกายของแต่ละคน เป็นสิ่งที่มีคุณค่า
- 3) นักเรียนต้องการทักษะการแก้ปัญหา และการสร้างสรรค์งานที่มีคุณภาพมากกว่าต้องการเพียงความรู้
- 4) หลักสูตรและการเรียนการสอนควรมีรูปแบบที่หลากหลาย
- 5) โรงเรียนบูรณาการหลักการอิสลามเข้ากับหลักสูตรที่เน้นเรื่องอุดมการณ์ หลักศีลธรรม บุคลิกภาพ เพื่อเตรียมพร้อมให้นักเรียนเป็นมุสลิมที่ดี
- 6) สภาพแวดล้อมในโรงเรียนมีความสะดวกสบายและปลอดภัยโดยจัดเป็นบรรยากาศอิสลาม
- 7) การเรียนรู้ของนักเรียนมีความสำคัญในอันดับแรก
- 8) การได้เรียนรู้แนวทางอิสลามมีความสำคัญเพื่อมีความมั่นใจในตัวเองสามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต และสามารถเผชิญความท้าทายในอนาคตได้
- 9) ความหลากหลายทางวัฒนธรรมจะช่วยให้นักเรียนมีความเข้าใจมนุษย์และวัฒนธรรมทั่วไปได้
- 10) ครู ผู้บริหาร ผู้ปกครอง และนักเรียน รวมทั้งชุมชนต่างมีความรับผิดชอบร่วมกันในการผลักดันให้โรงเรียนไปสู่ความเป็นเลิศ (Al Hadi Private Islamic School, 1996, p. 1)

โรงเรียนมีนักเรียน 270 คน ได้รับการรับรองจากสมาคมวิทยาลัยและโรงเรียนในภาคใต้ (The Southern Association of College and School)

โรงเรียนอิสลามแห่งเมืองซีแอตเติล (Islamic School of Seattle)

โรงเรียนตั้งอยู่ที่เมืองซีแอตเติล รัฐวอชิงตัน ประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นโรงเรียนเอกชน เปิดสอนระดับอนุบาล ระดับประถมศึกษา และระดับมัธยมศึกษา เมื่อปี ค.ศ. 1980 ในระยะเริ่มต้นไม่เก็บเงิน เนื่องจากโรงเรียนอยู่ในความอุปการะของ “Sea - Tac Islamic Center” ได้รับทุนสนับสนุนจากรัฐบาลชาวดิอาร์เรเบีย รัฐบาลคูเวต และรัฐบาลกาตาร์ การรับนักเรียนเข้าเรียนโรงเรียนรับนักเรียนทุกเชื้อชาติ ศาสนา ทุกวัฒนธรรม ไม่มีการแบ่งแยก โดยโรงเรียนแสดงความเคารพในสิทธิของแต่ละบุคคล วิสัยทัศน์ของโรงเรียน คือ “เพื่อเอาใจใส่ เลี้ยงดู นำพานักเรียนทุกคนไปสู่สิ่งที่ปรารถนาตามแนวทางขององค์อัลลอฮ์ พระผู้เป็นเจ้าในศาสนาอิสลาม” (Islamic School of Seattle, 1980, p. 1) โดยมีพันธกิจ คือ “เพื่อสร้างความเป็นเลิศทางการศึกษาในสภาพแวดล้อม

แบบอิสลาม ที่ทำให้ผู้เรียนเกิดความกระตือรือร้น มีความคิดสร้างสรรค์อยากเรียนรู้และพัฒนาจริยธรรมพร้อมทั้งสามารถนำไปใช้ได้ทั้งในสังคมภายนอกที่มีความหลากหลาย” มีเป้าหมาย ดังนี้

สร้างค่านิยมที่ดีงาม 5 ประการ คือ ความยำเกรงต่อพระเจ้า ความสมานฉันท์ ความยุติธรรม ความรับผิดชอบ และการให้เกียรติซึ่งกันและกัน โดยมีเป้าหมายเพื่อ 1) เพื่อให้นักเรียนได้อยู่ในบรรยากาศสิ่งแวดล้อมที่เป็นอิสลาม ซึ่งจะทำให้นักเรียนได้พัฒนาในหลายด้าน ได้แก่ สติปัญญา จิตใจ อารมณ์ สังคม และร่างกาย 2) เพื่อสร้างความแข็งแกร่งให้นักเรียนสามารถออกไปเผชิญกับความท้าทายในสังคมอเมริกันสมัยใหม่ได้ 3) เพื่อเรียนรู้โลกปัจจุบันตามมุมมองของอิสลาม 4) เพื่อฝึกความเป็นผู้นำ 5) เพื่อส่งเสริมมิตรภาพในชั้นเรียน 6) เพื่อฝึกฝนภาษาอาหรับให้สามารถเข้าถึงแหล่งความรู้อิสลามด้วยตนเองได้ต่อไป (Islamic School of Seattle, 1980, p. 1)

ปรัชญาของโรงเรียน คือ โรงเรียนยึดมั่นในคัมภีร์อัลกุรอานและคำสอนของนบีมุฮัมมัด ถือว่าอิสลามเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวัน (Islamic School of Seattle, 2008, p. 1) หลักสูตรเน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง โรงเรียนมีหน้าที่หลักคือจัดสภาพแวดล้อมให้นักเรียนรู้สึกว่ามีพระเจ้าในใจอยู่เสมอ มีความมั่นใจในตนเอง รู้จักคิดวิเคราะห์ และสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ และยังส่งเสริมให้นักเรียนมีความเข้าใจในความหลากหลายภายนอกโรงเรียน โรงเรียนอิสลามแห่งเมืองซีแอตเติล มีความโดดเด่นในชุมชนเนื่องจากมีกิจกรรมร่วมกับชุมชนจำนวนมาก นักเรียนสามารถแสดงตนเป็นมุสลิมที่ดี มีความภาคภูมิใจและเปิดตัวสร้างสัมพันธ์กับผู้อื่นในสังคมได้ด้วยดี

ระดับก่อนประถมศึกษา (อายุ 3 - 6 ปี) และระดับประถมศึกษา (อายุ 6 - 9 ปี)

ดำเนินการสอนโดยให้นักเรียนเป็นศูนย์กลาง การเล่าเรื่อง (Thematic Based) สอน 2 ภาษา คือ ภาษาอาหรับและภาษาอังกฤษ เป็นการเรียนรู้ในชั้นรวม ระดับมัธยมศึกษา (อายุ 9 - 13 ปี) แยกเข้าชั้นเรียน และมีการแบ่งกลุ่มเรียนอัลกุรอานและภาษาอาหรับ

กิจกรรมพิเศษ เป็นส่วนหนึ่งของแผนการเรียนปกติของโรงเรียน นักเรียนทุกคนต้องทำกิจกรรมพิเศษ ได้แก่ 1) การละหมาด ประจำวันนักเรียนมุสลิมทุกกลุ่มอายุต้องละหมาดคุหรี (ละหมาดเวลาบ่าย) โดยการละหมาดรวมกัน 2) การเรียนภาษาอาหรับ โรงเรียนสอนเพื่อให้นักเรียนสามารถอ่านและทำความเข้าใจคัมภีร์อัลกุรอานได้ โรงเรียนพัฒนาการสอนภาษาอาหรับเป็นพิเศษ และเริ่มสอน 2 ภาษาในชั้นเรียนระดับประถมศึกษา 3) การศึกษานอกสถานที่ เป็นส่วนสำคัญของหลักสูตรเป็นการร่วมมือกับผู้ปกครองนักเรียนเพื่อนำนักเรียนออกไปสัมผัสชุมชนโดยผู้ปกครองอาสาสมัครที่โรงเรียนอนุญาต เช่นพานักเรียนไปที่ศูนย์กลางการค้าของเมือง พานักเรียนไปศึกษาระบบการขนส่งสาธารณะ 4) การเรียนคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยี โดยติดตั้งอินเทอร์เน็ตประจำห้องเรียนทุกห้อง โรงเรียนจัดส่งระเบียบและข้อตกลงระหว่างนักเรียนกับโรงเรียนไปทางอินเทอร์เน็ตให้กับนักเรียนทุกคน เมื่อเริ่มปีการศึกษาใหม่ ในด้านการติดต่อระหว่างโรงเรียนกับผู้ปกครอง

ผู้ปกครองจะได้รับจดหมายจากโรงเรียนเพื่อแจ้งกิจกรรมของโรงเรียน และทราบผลการพัฒนา นักเรียนประจำสัปดาห์ และเนื่องจากโรงเรียนเป็นโรงเรียนอิสลามและรับนักเรียนไม่จำกัดศาสนา มีการจัดบรรยากาศสิ่งแวดล้อมแบบอิสลาม จึงไม่อนุญาตให้นักเรียนหรือผู้ปกครองนำอาหารที่มีเนื้อสุกรเป็นส่วนประกอบใด ๆ เข้ามาในโรงเรียน นักเรียนที่นำอาหารเข้ามาในโรงเรียนจะถูกไล่ออกทันที

การแต่งกาย นักเรียนทุกคนต้องสวมเครื่องแบบของโรงเรียนซึ่งสามารถสั่งซื้อด้วยระบบออนไลน์ “นักเรียนหญิงมุสลิมทุกคนต้องสวมใส่ฮิญาบ (ผ้าคลุมผม) โรงเรียนอนุญาตให้ไม่ต้องสวมเครื่องแบบได้ เดือนละ 1 วันคือวันพุธสุดท้ายของเดือน แต่การแต่งกายยังคงต้องสุภาพ และรักษาค่านิยมที่ดีงามตามแนวทางอิสลามไว้” (Islamic School of Seattle, 1980, p. 1)

โรงเรียนอิสลามนานาชาติมาเลเซีย (International Islamic School, Malaysia)

โรงเรียนก่อตั้งเมื่อปี ค.ศ. 1998 เปิดสอนระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา

สอนอิสลามศึกษาและหลักสูตรแห่งชาติของสหราชอาณาจักร (British National Curriculum) ปรัชญาของโรงเรียนอยู่ภายใต้หลักการเตฮีดที่ว่า “พระองค์อัลลอฮ์ คือพระผู้เป็นเจ้าเพียงพระองค์เดียว ผู้ทรงสร้างสรรพสิ่งในสากลโลก และทรงเป็นผู้ตัดสินพิพากษาในวันอวสานของโลก” (International Islamic School, Malaysia, 1998, p. 1) โรงเรียนอิสลามนานาชาติมาเลเซีย รับนักเรียนจากทั่วโลก 40 กว่าประเทศและครูจากประเทศต่าง ๆ มีบรรยากาศเป็นสากล มีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมที่หลากหลายเหล่านี้ เพื่อฝึกฝนนักเรียนให้เป็นผู้มีความอดทนต่อความแตกต่าง และมีการให้เกียรติซึ่งกันและกัน

แนวการจัดการศึกษาหลัก 5 แนวทาง มีดังนี้

- 1) โรงเรียนนานาชาติ หรือโรงเรียนอิสลามนานาชาติ (International Islamic School)
- 2) โรงเรียนระดับชาติ (National School)
- 3) โรงเรียนอนุบาล

4) “International English Language Testing System” หรือ IELTS ระบบการทดสอบภาษาอังกฤษระหว่างประเทศ เพื่อทดสอบนักศึกษาต่างชาติที่รับเข้าเรียนในท้องถิ่นหรือในมหาวิทยาลัยต่างประเทศ

5) โปรแกรมการทดสอบภาษาอังกฤษของมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ เพื่อนักศึกษามาเลเซียและนักศึกษาต่างชาติ

หลักสูตรระดับประถมศึกษาปรับให้เข้ากับความต้องการของท้องถิ่น ส่วนระดับมัธยมศึกษา ผู้เรียนต้องใช้หลักสูตรแห่งชาติของสหราชอาณาจักร โรงเรียนมีประวัติผลการทดสอบที่ดี นักเรียนจะได้รับใบรับรองจากมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ โรงเรียนมีการจัดการเรียน บรรยากาศ

สิ่งแวดล้อมที่จะหล่อหลอมให้ผู้เรียนมีบุคลิกภาพที่ดี มีมาตรฐานทางวิชาการ มีจิตใจที่รับผิดชอบ ต่อตนเองและต่อสังคม “การเรียนการสอนมุ่งเน้นเรื่องการสอนภาษา ศิลธรรม จริยธรรม และ ด้านสุขภาพอนามัย โดยให้นักเรียนเลือกเรียนตามความถนัดและความสนใจ เพื่อปูพื้นฐานไปสู่ การศึกษาต่อในสถาบันการศึกษาที่สูงขึ้นต่อไปในระดับโลก” (International Islamic School, Malaysia, 1998, p. 1)

โรงเรียนอิสลามนานาชาติมุมไบ (International Islamic School at Mumbai) เป็นโรงเรียนเอกชน เปิดสอนระดับเด็กเล็ก ระดับอนุบาล ประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ตั้งอยู่ที่ เมืองมุมไบหรือเมืองเคลี ประเทศอินเดีย อยู่ในความดูแลของทรัสต์ทางการศึกษา (Educational Trust) และมูลนิธิการวิจัยด้านอิสลาม (Islamic Research Foundation) ของเมืองมุมไบ “โรงเรียน มีวิสัยทัศน์คือ มุ่งพัฒนาคุณภาพการศึกษา โดยใช้หลักศีลธรรม ให้นักเรียนมีวินัยในตนเอง มีการฝึกทักษะต่าง ๆ เพื่อสามารถเผชิญกับความท้าทายในอนาคตได้ เพื่อตอบสนองความต้องการ ของผู้เรียน เพื่อการดำรงอยู่อย่างมีความสุขในโลกปัจจุบัน (Duniya) และในสัปปรายภพ (Aakhirat)” (International Islamic School at Mumbai, 2005, p. 1) ดังนั้นจึงจัดสภาพแวดล้อมภายใน โรงเรียน ให้นักเรียนได้เรียนรู้ ทำความเข้าใจและฝึกฝนวิถีชีวิตแบบอิสลาม เช่นเดียวกับที่นักเรียนต้องมุ่งมั่น เรียนให้สำเร็จในวิชาสามัญ เช่น คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภาษาอังกฤษ ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ และวิชาอื่นๆ โรงเรียนจะหล่อหลอมบุคลิกภาพแบบอิสลาม คือให้ยึดถือค่านิยมเรื่องความเมตตา ความซื่อสัตย์ และความมีมิตรภาพ

หลักสูตรของโรงเรียน ใช้ภาษาอังกฤษเป็นสื่อการสอน และภาษาอาหรับเป็น วิชาบังคับ วิชาสามัญเช่น วิชาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ภาษา คอมพิวเตอร์ศึกษา “วิชาพิเศษเกี่ยวกับอิสลาม เช่น ภาษาอาหรับ ดัจวีด (ไวยากรณ์อาหรับ) ท่องจำอัลกุรอาน ซูเราะห์ (บทสวด) ในการละหมาด ฮาดิษศึกษา ซาฮีอะห์ (กฎหมายอิสลาม) และ คะวะห์ (การเผยแผ่อิสลาม)” (International Islamic School at Mumbai, 2005, p. 1) ในการสอนวิชา สามัญมีการบูรณาการวิชาอิสลามศึกษาเข้าไปในเนื้อหา ครูผู้สอนมีความเสียสละและมีความสามารถ รวมทั้งครูที่จบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยอิสลามแห่งเมืองมาดีนา (Islamic University of Madinah) เพื่อสอนภาษาอาหรับและอิสลามศึกษา กิจกรรมพิเศษของโรงเรียน เช่น “กีฬาระจำปี” “กิจกรรม การพูดในที่สาธารณะ” “การฝึกทักษะการฟัง” และอื่น ๆ ในด้านศิลปะมีการฝึกเทควันโด และยูโด เทเบิลเทนนิส วาโยน้ำ (แยกชาย - หญิง)

โรงเรียนนานาชาติปากีสถานเจดดาห์ (Pakistan International School, Jeddah) เป็นโรงเรียนรัฐบาล ตั้งอยู่ที่ ตำบลเจดดาห์ เมืองมักกะห์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย เป็นหนึ่งใน โรงเรียนชุมชนที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในประเทศซาอุดีอาระเบีย อยู่ในความดูแลของคณะกรรมการ

การศึกษานานาชาติแห่งเมืองอิสลามมาบัด ประเทศปากีสถาน (Federation Board of Intermediate and Secondary Education of Islamabad) เดิมมีชื่อว่า โรงเรียนสถานทูตปากีสถาน ประจำเจดดาห์ “ก่อนหน้านี้เคยตั้งอยู่ในประเทศบังคลาเทศ เมื่อปี ค.ศ. 1959 จนถึงปี ค.ศ. 1984 มีนักเรียน ประมาณ 8,000 คน โรงเรียนตั้งขึ้นเพื่อรองรับเด็กจากชุมชนชาวปากีสถานที่พำนักอยู่ที่เมืองเจดดาห์ และเมืองใกล้เคียง” (Pakistan International School, Jeddah, 2008, p. 1)

เวลาเรียนของโรงเรียนมี 2 ภาค คือภาคเช้า เป็นนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย ในภาคบ่ายเป็นนักเรียนระดับประถมศึกษา ใช้ภาษาอังกฤษเป็นสื่อการสอน ในระดับมัศึกษามีการใช้ภาษาอูรดู (Urdu) และภาษาสินธุ (Sindhi) บ้าง โรงเรียนแยกบริเวณการเรียนของนักเรียนชายและนักเรียนหญิง โรงเรียนยังมีสาขา คือ โรงเรียนนานาชาติปากีสถานเจดดาห์ภาคภาษาอังกฤษ (English Section) ตั้งอยู่ในตำบลเจดดาห์เช่นเดียวกันโดยใช้หลักสูตรของสหราชอาณาจักร ปัจจุบันโรงเรียนสาขาแห่งนี้เป็นที่รู้จักกันในนามว่า “Pak - Eng International School Jeddah” และมีความสมบูรณ์เป็นเอกเทศจากโรงเรียนนานาชาติปากีสถานเจดดาห์ เมื่อปี ค.ศ. 1995 การบริหารโรงเรียนอยู่ในการกำกับดูแลของคณะกรรมการโรงเรียน ซึ่งคัดเลือกมาจากผู้ปกครองนักเรียน คณะกรรมการมีวาระ 3 ปี ผู้ดูแลโรงเรียนคือ กองสุลหวัไปของปากีสถาน หลักสูตรของโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น มีการจัด 3 แผน คือ แผนการเรียนวิทยาศาสตร์ แผนการเรียนศิลปะ และแผนการเรียนวิทยาศาสตร์ทั่วไป ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายหรือระดับเตรียมอุดมจัด 5 แผน คือ เตรียมวิศวกรรม เตรียมแพทย์ พาณิชยกรรม มนุษยศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ทั่วไป นอกจากนี้ยังมีวิชาเพิ่มเติม ได้แก่ วิชาอิสลามศึกษา วิชาภาษาอาหรับ วิชาปากีสถานศึกษา วิชาวรรณคดีอูรดู วิชาวรรณคดีอังกฤษ เป็นต้น

5.4 วิเคราะห์โรงเรียนอิสลามในต่างประเทศ

โรงเรียนอิสลามในต่างประเทศ 8 แห่ง ได้แก่ โรงเรียนอิสลามอัลฮิยาะห์ ประเทศออสเตรเลีย (Al - Hidayah Islamic School) โรงเรียนอิสลามออตตาวา (Ottawa Islamic School) ประเทศแคนาดา โรงเรียนอิสลามอัซ - ซัดดิค (As - Sadiq Islamic School) ประเทศแคนาดา โรงเรียนอัลฮาดิ (School of Accelerative Learning) ประเทศสหรัฐอเมริกา โรงเรียนอิสลามแห่งเมืองซีแอตเติล (Islamic School of Seattle) ประเทศสหรัฐอเมริกา โรงเรียนอิสลามนานาชาติมาเลเซีย (International Islamic School) ประเทศมาเลเซีย โรงเรียนอิสลามนานาชาติมุมไบ (International Islamic School at Mumbai) ประเทศอินเดีย และ โรงเรียนนานาชาติปากีสถาน เจดดาห์ (Pakistan International School at Jeddah) ประเทศซาอุดีอาระเบีย มีการจัดการศึกษา ดังนี้

1. ระดับการศึกษา โรงเรียนอิสลามในต่างประเทศ 8 แห่ง จัดการศึกษา ดังนี้

โรงเรียนที่เปิดสอนระดับก่อนอนุบาลถึงระดับมัธยมศึกษา มี 2 แห่ง คือ โรงเรียนอัลฮาดิ และโรงเรียนอิสลามนานาชาติมูไบ โรงเรียนที่เปิดสอนระดับอนุบาลถึงระดับมัธยมศึกษา มี 2 แห่ง คือ โรงเรียนอิสลามอัลฮาดิยะห์ และโรงเรียนอิสลามแห่งเมืองซีแอตเติล โรงเรียนที่เปิดสอนระดับประถมศึกษาถึงระดับมัธยมศึกษา มี 2 แห่ง คือ โรงเรียนอิสลามอัลฮาดิยะห์ และโรงเรียนอิสลามแห่งเมืองซีแอตเติล โรงเรียนที่เปิดสอนระดับมัธยมศึกษาถึงระดับมัธยมศึกษา มี 2 แห่ง คือ โรงเรียนอิสลามอัลฮาดิยะห์ และโรงเรียนอิสลามแห่งเมืองซีแอตเติล โรงเรียนที่เปิดสอนระดับมัธยมศึกษาถึงระดับมัธยมศึกษา มี 2 แห่ง คือ โรงเรียนอิสลามอัลฮาดิยะห์ และโรงเรียนอิสลามแห่งเมืองซีแอตเติล

2. ในด้านตัวป้อน (Input) โรงเรียนทุกโรงเรียนที่นับถือศาสนาอิสลาม มีเพียงโรงเรียนเดียวที่เปิดรับนักเรียนทุกเชื้อชาติศาสนา คือ โรงเรียนอิสลามแห่งเมืองซีแอตเติล โดยถือหลักการให้นักเรียนเคารพในสิทธิของแต่ละบุคคล ไม่มีการแบ่งแยก ทั้งนี้โรงเรียนยังมุ่งสร้างค่านิยม 5 ประการ คือ 1) ความยำเกรงต่อพระเจ้า 2) ความสมานฉันท์ 3) ความยุติธรรม 4) ความรับผิดชอบ และ 5) การให้เกียรติซึ่งกันและกัน รวมทั้งยังคงจัดบรรยากาศสิ่งแวดล้อมภายในโรงเรียนเป็นแบบอิสลาม โรงเรียนอิสลามแห่งเมืองซีแอตเติล มีกิจกรรมที่แตกต่างจากโรงเรียนอื่นอย่างชัดเจน คือการส่งนักเรียนเข้าทำกิจกรรมในชุมชนหลายกิจกรรม เพื่อให้นักเรียนสามารถแสดงตนเป็นมุสลิมที่ดี มีความมั่นใจภูมิใจในตนเอง และเปิดตัวสร้างสัมพันธภาพกับผู้อื่นในสังคมได้ด้วยดี (Islamic School of Seattle, 1980, p. 1)

3. เป้าหมายของโรงเรียน (Goal) ทุกโรงเรียนมีวิสัยทัศน์ (Vision) และเป้าหมายอยู่กับการศึกษาอิสลาม คือเพื่อสอนนักเรียนให้ยึดมั่นตามคำสอนในศาสนาอิสลามคือ คัมภีร์อัลกุรอานและคำสอนของศาสนานบีมุฮัมมัด ซึ่งถือว่าอิสลามไม่เพียงเป็นศาสนาแต่เป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิตประจำวัน โรงเรียนส่งเสริมให้นักเรียนมีความเข้าใจในความหลากหลายให้ยึดมั่นในคุณธรรมอิสลาม เช่น เรื่องความซื่อสัตย์ ความเสียสละ และความอดทน (Tolerance) มีความเข้าใจซึ่งกันและกัน มุ่งรักษาสันติภาพ การเป็นพลเมืองที่ดีของสังคมตามความเชื่อพื้นฐานของอิสลามที่ว่า “มุสลิมต้องปฏิบัติตามกฎหมายของรัฐหรือดินแดนที่ตนอาศัยอยู่” (Al Hadi Islamic School, 2008, p. 1) กิจกรรมตามหลักสูตรมุ่งให้นักเรียนตระหนักในความแตกต่าง (Diversity) เพื่อสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองได้อย่างสูงสุด

4. ด้านบรรยากาศภายในโรงเรียน (School Environment) โรงเรียนทุกโรงเรียนจัดบรรยากาศแบบอิสลามยกเว้นโรงเรียนนานาชาติมาเลเซีย โรงเรียนที่จัดบรรยากาศแบบอิสลามให้มีกิจกรรมการละหมาดประจำวันในช่วงเวลาพัก กำหนดการแต่งกายของนักเรียนให้เป็นไปตามหลักคำสอนของศาสนาอิสลามคือนักเรียนหญิงสวมเครื่องแบบกระโปรงยาว เสื้อแขนยาว มีผ้าคลุมผมที่เรียกว่า “ฮิญาบ” และมีการสอนภาษาอาหรับเป็นวิชาเพิ่มเติม บางแห่งมีการสอนท่องจำคัมภีร์

อัลกุรอาน ส่วนโรงเรียนนานาชาติมาเลเซีย เป็นโรงเรียนที่รับนักเรียนจากทั่วโลกประมาณ 40 ประเทศ จัดบรรยากาศแบบสากลเพื่อการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมที่หลากหลาย แต่ยังคงยึดมั่นปรัชญาว่า “พระองค์อัลลอฮ์คือพระเจ้าเพียงพระองค์เดียว ผู้ทรงสร้างสรรพสิ่งในสากลโลก และทรงเป็นผู้ตัดสินพิพากษาในวันอวสานของโลก” (International Islamic School, Malaysia, 1998, p. 1) รวมทั้งปลูกฝังให้นักเรียนมีความอดทนต่อความแตกต่างและมีการให้เกียรติกันและกันเช่นเดียวกับโรงเรียนอิสลามอื่น ๆ

โรงเรียนอิสลามที่รับนักเรียนทุกศาสนา เช่น โรงเรียนอิสลามแห่งเมืองซีแอตเติล มีการจัดบรรยากาศอิสลาม เช่นเดียวกับโรงเรียนอื่น ๆ แต่มีข้อกำหนดเพิ่มเติมเนื่องจากรับนักเรียนทุกศาสนา จึงกำหนดห้ามนักเรียนหรือผู้ปกครองนำอาหารสุกร หรือที่มีเนื้อสุกรเป็นส่วนประกอบ เข้าไปในโรงเรียน (Islamic School of Seattle, 1980, p. 1)

การจัดบรรยากาศภายในโรงเรียนยังครอบคลุมถึงวันหยุดของโรงเรียน โรงเรียนอิสลามอัลฮิยาะห์ มีวันหยุดประจำสัปดาห์ คือวันศุกร์ครึ่งวัน ถึงวันอาทิตย์ ในขณะที่โรงเรียนอิสลามนานาชาติมูมไบ มีวันหยุดประจำสัปดาห์ คือวันศุกร์และวันอาทิตย์ การเรียนการสอนที่แยกชายหญิงในระดับมัธยมศึกษาในโรงเรียน 2 โรง คือ อิสลามนานาชาติมูมไบ และโรงเรียนนานาชาติปากีสถาน เจดดาห์

5. หลักสูตร (Curriculum) และมาตรฐานการศึกษา (School Standard) ส่วนใหญ่ถือมาตรฐานการศึกษาตามรัฐที่โรงเรียนสังกัดเช่น โรงเรียนอิสลามอัลฮิยาะห์ ใช้มาตรฐานออสเตรเลียตะวันตก โรงเรียนอิสลามออกตาวาใช้มาตรฐานมณฑลออตตาวา และโรงเรียนอิสลามอัซซัคดิก ส่วนโรงเรียนอัลฮิยาะห์ใช้มาตรฐานสภาครูแห่งชาติ (National Council of Teachers) โรงเรียนอิสลามนานาชาติมูมไบขึ้นอยู่กับทรัสต์ทางการศึกษา (IRF Educational Trust) ในขณะที่โรงเรียนนานาชาติปากีสถาน เจดดาห์อยู่ในความดูแลของสถานทูตปากีสถานประจำซาอุดีอาระเบีย เนื่องจากการจัดตั้งโรงเรียนเป็นไปเพื่อรองรับเด็กที่ไปกับครอบครัวชาวปากีสถานที่ไปประกอบอาชีพที่เมืองเจดดาห์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย

โรงเรียนที่นักเรียนมีผลการเรียนสูงเป็นที่ประจักษ์ คือกว่าโรงเรียนสายสามัญทุกแห่งในรัฐออสเตรเลียตะวันตกที่โรงเรียนสังกัดอยู่ และสูงกว่าระดับระดับมาตรฐานของรัฐ คือ โรงเรียนอัลฮิยาะห์ และโรงเรียนที่มีมาตรฐานการศึกษาแตกต่างจากโรงเรียนอื่น ๆ คือ โรงเรียนอิสลามนานาชาติมาเลเซีย กล่าวคือในขณะที่โรงเรียนอื่น ๆ ใช้มาตรฐานการศึกษาของรัฐของมุลนิธิ ของสมาคม หรือของสถาบันการศึกษา แต่มาตรฐานการศึกษาของโรงเรียนอิสลามนานาชาติมาเลเซีย ใช้มาตรฐานการศึกษาหรือใช้หลักสูตรแห่งชาติของสหราชอาณาจักร

นอกจากนี้ยังมีโรงเรียนอัลฮาดิ รัฐเท็กซัส ประเทศสหรัฐอเมริกาที่มุ่งสู่ความเป็นเลิศด้านวิชาการและอิสลาม “เพื่อเป็นโรงเรียนนำร่องระดับชาติเพื่อเตรียมพร้อมให้นักเรียนมีความเป็นโรงเรียนอิสลามและวิชาการ” จนได้รับการรับรองจากสมาคมวิทยาลัยและโรงเรียนในภาคใต้ (The Southern Association of College and School)

6. ด้านผลผลิต (Output) และผลลัพธ์ (Outcome) ทุกโรงเรียนมุ่งหวังผลิตนักเรียนที่มีคุณธรรมตามแนวของศาสนาอิสลาม ในขณะเดียวกันก็มุ่งความเป็นเลิศทางวิชาการเพื่อให้นักเรียนที่จบออกไปสามารถดำรงอยู่ในสังคมได้อย่างมั่นใจ โดยใช้คุณธรรมอิสลาม โรงเรียนบางโรงเรียนมีมาตรฐานทางวิชาการที่เหนือกว่าโรงเรียนเอกชนอื่น ๆ ในรัฐเดียวกัน เช่น โรงเรียนอิสลามอัลฮาดิยะห์ “มีผลการทดสอบการอ่านและการคำนวณ (State Govt. Literacy and Numeracy Testing) ของโรงเรียนในระดับสูงกว่าโรงเรียนทุกโรงเรียนในรัฐออสเตรเลียตะวันตกด้วยกันและสูงกว่ามาตรฐานของรัฐ” โรงเรียนอิสลามนานาชาติมาเลเซีย ต้องการผลลัพธ์ให้นักเรียนที่จบการศึกษามีพื้นฐานศึกษาต่อในสถาบันการศึกษาระดับโลกจึงใช้หลักสูตรแห่งชาติของสหราชอาณาจักร

โรงเรียนอิสลามในต่างประเทศทั้ง 8 แห่ง มีความต้องการที่สอดคล้องกันในเรื่องคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน คือ นักเรียนมีความศรัทธาในศาสนาอิสลาม สามารถดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างมีวินัยในตนเอง (Self Discipline) มีความเชื่อมั่น มีความอดทนต่อความแตกต่าง (Tolerance) และความหลากหลาย (Diversity) ของโลกภายนอก โรงเรียนที่นักเรียนต้องเผชิญแต่โรงเรียนแต่ละโรงเรียนมีจุดเน้นที่แตกต่างกันไป ตามบริบททางสังคม (Social Context) ประวัติความเป็นมา ที่ตั้งของโรงเรียน ตัวป้อน (Input) ของโรงเรียน และองค์ประกอบต่าง ๆ ภายในโรงเรียนเอง เช่น โรงเรียนนานาชาติปากีสถานเจดดาห์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย มีกำเนิดจากความจำเป็นต้องตั้งโรงเรียนเพื่อรองรับเด็กชาวปากีสถานที่ไปทำงานที่เจดดาห์ นักเรียนเกือบทั้งหมดเป็นนักเรียนเชื้อสายปากีสถาน องค์ประกอบนักเรียนมีลักษณะเป็นเอกพันธ์ (Homogeneity) ภาษาที่โรงเรียนใช้จึงใช้ภาษาอูรดู (Urdu) และภาษาสินธุ (Sindhi) ในด้านผลผลิตและผลลัพธ์ โรงเรียนจึงมิได้คาดหวังมาตรฐานสูง ทำนองโรงเรียนอิสลามนานาชาติมาเลเซีย แต่มีลักษณะเช่นเดียวกับโรงเรียนอิสลามนานาชาติมุบไบ ประเทศอินเดีย โรงเรียนตั้งอยู่ในเมืองเคลิ ซึ่งเป็นเมืองหลวงของอินเดีย องค์ประกอบนักเรียนมีลักษณะเป็นเอกพันธ์ คือนักเรียนเป็นชาวอินเดียเป็นส่วนใหญ่ ใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาในการสอนและภาษาอาหรับเป็นวิชาบังคับ เนื้อหาวิชาเรียนนอกจากอิสลามศึกษาดังเช่นที่โรงเรียนอิสลามสอนกันแล้ว ยังมีวิชาการเผยแผ่ศาสนาที่เรียกว่า “อะวะห์” ผลผลิตนักเรียนที่จบการศึกษาจึงแตกต่างจากโรงเรียนอิสลามอื่น ๆ

กรณีโรงเรียนอิสลามแห่งเมืองซีแอตเติล รัฐวอชิงตัน ประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งรับนักเรียนทุกเชื้อชาติศาสนา เน้นกิจกรรมที่แตกต่างจากโรงเรียนอื่น ๆ คือ การให้นักเรียนเข้าร่วม

กิจกรรมในชุมชนเพื่อแสดงตนเป็นมุสลิมที่ดีและเปิดตัวสร้างสัมพันธ์กับผู้อื่นในสังคมด้วยดี รวมทั้งการสร้างสัมพันธ์กับผู้ปกครองนักเรียนในการนำนักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมชุมชนเพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับชุมชน ผลผลิต และผลลัพธ์ ของโรงเรียนอิสลามแห่งเมืองซีแอตเติล จึงเป็นนักเรียนมุสลิมที่ไม่แปลกแยกจากชุมชนทั่วไป

7. แหล่งทุนสนับสนุนกิจการโรงเรียน (Resources) โรงเรียนอิสลามที่แจ้งว่า มีการสนับสนุนงบประมาณ จากแหล่งภายนอก คือโรงเรียนอิสลามแห่งเมืองซีแอตเติล ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากรัฐบาลประเทศซาอุดีอาระเบีย รัฐบาลประเทศคูเวต และรัฐบาลกาตาร์ กล่าวโดยสรุปโรงเรียนอิสลามในต่างประเทศ มีประวัติความเป็นมาแตกต่างกัน แต่ทุกโรงจัดตั้งขึ้น โดยมีเป้าหมายเพื่ออบรมปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมอิสลาม ในขณะเดียวกันก็พยายามสร้างความเป็นเลิศหรือมาตรฐานทางวิชาการมีการจัดบรรยายศาสนาอิสลาม โดยมีกิจกรรม ละครบ้ายประจำวัน กำหนดการแต่งกายแบบอิสลาม เพื่อหล่อหลอมให้นักเรียนมีความเชื่อมั่นตนเอง มีวินัยในตนเอง มีความรักความภูมิใจในความเป็นอิสลาม ในขณะเดียวกันก็ตระหนักถึงความแตกต่างของตนเองกับโลกภายนอกที่มีความแตกต่างและเป็นสังคมพหุวัฒนธรรม (Multicultural Society) จึงมุ่งหวังให้นักเรียนที่จบการศึกษา (Output) มีการให้เกียรติ เคารพในสิทธิของผู้อื่นเพื่อการดำรงอยู่ในสังคมร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสันติ

โรงเรียนอิสลามเอกชนของสังคมไทยและโรงเรียนอิสลามในต่างประเทศมีลักษณะที่สอดคล้องกันในหลายด้าน คือ ด้านตัวป้อน (Input) เป็นนักเรียนมุสลิมล้วน โดยจัดแบบสหศึกษามีเพียงโรงเรียนเดียวที่รับนักเรียนไม่จำกัดศาสนา ด้านเป้าหมายของการจัดตั้งโรงเรียน (Goal) มุ่งหวังเพื่อพัฒนาคุณธรรมอิสลามคู่ความรู้ในวิชาสามัญให้แก่นักเรียนเพื่อให้นักเรียนมีคุณธรรมจริยธรรมอิสลามในการดำเนินชีวิต ด้านการจัดบรรยากาศสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน (School Environment) จัดบรรยากาศแบบอิสลาม มีการละหมาดประจำวัน มีการเรียนท่องจำคัมภีร์อัลกุรอาน หลายโรงเรียนมีวันหยุดในวันศุกร์ และมีกิจกรรมเสริมในรูปแบบของอิสลาม ด้านกระบวนการเรียนการสอน หลักสูตรและกิจกรรมเสริมในโรงเรียนใช้หลักสูตรระดับประเทศหรือหลักสูตรของรัฐที่โรงเรียนตั้งอยู่ผสมผสานบูรณาการกับวิชาอิสลาม โดยในประเทศไทยใช้หลักสูตรอิสลามศึกษาสอนควบคู่กับหลักสูตรหลัก โรงเรียนอิสลามในต่างประเทศที่มีผลการเรียนดีเด่นสูงกว่ามาตรฐานของรัฐ เป็นโรงเรียนที่มีครูที่ได้รับการรับรองจากหน่วยงานระดับรัฐเช่นกัน เครื่องแบบการแต่งกาย มีรูปแบบการแต่งกายเป็นไปตามแนวทางศาสนาอิสลาม ทุกโรงเรียนยกเว้นโรงเรียนที่รับนักเรียนไม่จำกัดศาสนา กำหนดให้นักเรียนมุสลิมแต่งกายตามแนวทางศาสนาอิสลามและกำหนดเครื่องแต่งกายที่สุภาพและรักษาค่านิยมที่ดีงามตามแนวทางอิสลามไว้สำหรับนักเรียนต่างศาสนา คุณลักษณะที่พึงประสงค์ ทุกโรงเรียนต้องการนักเรียนที่ยึดมั่นในคุณธรรมตามแนวทางศาสนาอิสลามโดยมี

ความก้าวหน้าทางวิชาการ โรงเรียนอิสลามในต่างประเทศกำหนดคุณธรรมอิสลามที่พึงประสงค์ เช่น ความอดทนการให้เกียรติซึ่งกันและกัน ความเสียสละ ฯลฯ ในขณะที่โรงเรียนเอกชนอิสลามของไทยต้องการนักเรียนที่เข้าสู่วิชาชีพได้ทันทีเมื่อจบการศึกษา หรือเข้าสู่สถาบันการศึกษาภายในประเทศได้หรือนักเรียนเข้าศึกษาต่อในสถาบันการศึกษาต่างประเทศได้ โรงเรียนเอกชนอิสลามทั้งของไทยและที่อยู่ในต่างประเทศต่างก็ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากกลุ่มประเทศอาหรับทั้งจากภาครัฐบาลและภาคเอกชน มีโรงเรียนเอกชนอิสลามของไทยเพียงโรงเรียนเดียวที่รับการสนับสนุนจากประเทศญี่ปุ่น การช่วยเหลือเป็นไปในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การสนับสนุนงบประมาณสร้างอาคาร การให้ทุนการศึกษา หรือการส่งต่อนักเรียนไปเรียนในโรงเรียนอิสลามในต่างประเทศ มีการขอความช่วยเหลือจากกลุ่มประเทศอาหรับในเชิงรุก ประกอบกับเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ 3 จังหวัดภาคใต้ในช่วงที่ผ่านมาทำให้องค์กรอิสลามระดับโลกหลายองค์กรให้ความสนใจช่วยเหลือโรงเรียนอิสลามในประเทศมากขึ้น

การจัดการศึกษาอิสลามในอนาคตหรือที่เหมาะสมกับสังคมไทยโดยเฉพาะในพื้นที่ 3 จังหวัดภาคใต้ ควรเป็นการจัดการศึกษาที่คำนึงถึง ความแตกต่างทางวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ศาสนา มีรูปแบบสถาบันที่สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นภาคใต้ซึ่งมีความแตกต่างกับภาคอื่น ด้านชาติพันธุ์ ด้านศาสนา และด้านภาษา ทั้งนี้โดยรักษารูปแบบสถาบันที่จัดระบบการศึกษาแบบดั้งเดิม (Traditional System) เช่น ตาติกา หรือปอเนาะ เนื่องจากอิสลามเป็นระบอบการดำเนินชีวิต ที่มีได้แยกศาสนจักรออกจากอาณาจักร อีกทั้งการศึกษาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีพัฒนาการที่ยาวนานและฝังรากลึกในทุก ๆ ชุมชนที่มีมุสลิม หรือหากภาครัฐต้องการจัดตั้งหรือพัฒนาสถาบัน การศึกษาในรูปแบบระบบการศึกษาแบบสมัยใหม่ (Modern System) จึงควรเป็นรูปแบบผสมผสาน หรือบูรณาการสิ่งที่ประชากรในพื้นที่มีความพึงพอใจสิ่งที่บูรณาการเข้าไปในระบบการศึกษาแบบสมัยใหม่ ไม่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินชีวิตตามแนวทางของศาสนาอิสลาม

การวิเคราะห์รูปแบบการจัดการศึกษาโรงเรียนอิสลามเอกชนของไทย 8 แห่ง และในต่างประเทศ 8 แห่ง ทำให้สามารถมองเห็นแนวทาง (Trend) การผสมผสานหรือการบูรณาการระหว่างจัดระบบการศึกษาแบบดั้งเดิม (Traditional System) รูปแบบระบบการศึกษาแบบสมัยใหม่ (Modern System) เป็นโรงเรียนอิสลามที่เหมาะสมกับสังคมไทยเพื่อนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทในสังคมไทยในพื้นที่ที่มีประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลามต่อไป

ตอนที่ 6 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

บรรจง ไชยลังกา (2549) วิจัยเรื่องแนวทางการส่งเสริมให้ชาวไทยมุสลิมใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้นิยมเรียนและใช้ภาษาไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคที่ทำให้ชาวไทยมุสลิม ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ไม่นิยมเรียนและใช้ภาษาไทย และเพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมให้ชาวไทยมุสลิมใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้นิยมเรียนและใช้ภาษาไทย พบว่า ปัญหาการใช้ภาษาไทย ของชาวไทยมุสลิมใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้เกิดจากสาเหตุสำคัญ 3 ประการได้แก่ ประการที่หนึ่ง ผู้นำศาสนาไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาเพราะไม่เห็นความสำคัญของภาษาไทยและเห็นว่าภาษาไทยไม่ได้สนองความต้องการด้านศาสนาอิสลามและเจ้าหน้าที่ของรัฐไม่ได้สนับสนุนให้ผู้นำศาสนาเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา ประการที่สอง ภาษาไทยไม่เป็นประโยชน์ในการสนองความต้องการของชาวไทยมุสลิมโดยเฉพาะความต้องการทางศาสนาอิสลาม ประการที่สาม เจ้าหน้าที่ของรัฐไม่เข้าใจหลักการของศาสนาอิสลาม

อิบราเฮม ณรงค์รักษาเขต (2549) ศึกษาการศึกษาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ประกอบด้วยจังหวัดยะลา ปัตตานี นราธิวาส สตูล และสงขลา มีลักษณะพิเศษคือ ประชาชนส่วนใหญ่มีวิถีการดำเนินชีวิตที่แตกต่างไปจากประชาชนโดยทั่วไปของประเทศ ส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม จำนวนประชากรมีความหลากหลาย ประชาชนส่วนใหญ่ใช้ภาษามลายูท้องถิ่นในการสื่อสารในชีวิตประจำวัน แม้บางคนสามารถพูดภาษาไทยแต่พวกเขายังชอบที่จะสื่อสารด้วยภาษามลายู หากคู่สนทนาของเขาสามารถพูดภาษามลายู ในทัศนะของอิสลามมุสลิมที่ดีจะต้องเป็นผู้ที่ยึดมั่นกับหลักคำสอนของอิสลามซึ่งเป็นวิถีในการดำเนินชีวิตและการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ต้องเป็นวิถีที่วางอยู่บนพื้นฐานของศาสนาและการรู้จักศาสนาจะต้องผ่านกระบวนการการศึกษา “โรงเรียนของรัฐเองมีความจำเป็นจะต้องมีการเรียนการสอนวิชาอิสลามศึกษามีฉะนั้นมุสลิมก็อาจจะไม่ส่งลูกหลานของตนไปเรียนในโรงเรียนของรัฐ”

ในอดีตโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามเป็นที่รู้จักในนาม “ปอเนาะ” ต่อมาได้แปรสภาพเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามเพราะ โต๊ะครูได้ตอบสนองนโยบายการแปรสภาพปอเนาะเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม ต่อมาเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม การเรียนการสอนในโรงเรียนแห่งนี้จะแบ่งออกเป็นสองส่วนคือส่วนที่เป็นวิชาการศาสนาและส่วนที่เป็นวิชาสามัญ ในอดีตการเรียนการสอนวิชาศาสนาจะมีการสอนในภาคเช้าและวิชาสามัญในภาคบ่าย แต่ปัจจุบันมีบางโรงเรียนที่สอนละครันระหว่ววิชาศาสนาและวิชาสามัญ ส่วนหลักสูตรวิชาศาสนาใช้หลักสูตรอิสลามศึกษา พ.ศ. 2546

อิบราเฮม ณรงค์รักษาเขต สรุปว่า ในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีระบบการศึกษาที่มีอัตลักษณ์พิเศษคือ มีการศึกษาอยู่สองระบบ คือ ระบบการศึกษาแบบดั้งเดิม บางครั้งเรียกว่า “ระบบ

การศึกษาศาสนา” และระบบสมัยใหม่เรียกว่า “ระบบสามัญ” ระบบการศึกษาแบบดั้งเดิมมุ่งเน้นวิชาการทางศาสนาเพื่อนำเอามาดำเนินชีวิตในขณะที่การศึกษาแบบสมัยใหม่เป็นแบบเซคิวลาร์ (Secular) เป็นการศึกษาที่เน้นความรู้ที่เป็นวิทยาศาสตร์โดยไม่ยอมรับความรู้ที่มาจากกะหฺยู (วิวรณ์) ว่าเป็นความจริงแท้ซึ่งการศึกษาในอิสลามเป็นการศึกษาแบบบูรณาการความรู้ทางศาสนาและความรู้วิชาการสามัญเข้าด้วยกัน ด้วยเหตุนี้สถาบันการศึกษาใดที่มีการเรียนการสอนทั้งวิชาการศาสนาและวิชาการสามัญ จึงได้รับความนิยมจากชาวมุสลิม และนี่คือเหตุผลหลักที่ว่าทำไมผู้ปกครองมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้จึงนิยมส่งบุตรหลานเข้าเรียนในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามและถ้ามุสลิมในพื้นที่แห่งนี้ต้องเลือกเรียนในระบบการศึกษาระบบใดระบบหนึ่ง พวกเขาจะเลือกเรียนในระบบดั้งเดิมเพราะอิสลามได้ให้ความสำคัญกับวิชาการศาสนามากกว่าวิชาการสามัญ

ศักดิ์ เฉลิม (2546) ศึกษาอิสลามกับการพัฒนาคน ศึกษากรณีองค์กรนักศึกษามุสลิมระดับอุดมศึกษาใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาหลักคำสอนศาสนาอิสลามว่าด้วยเรื่องการพัฒนาคน (2) ศึกษาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาคนและการนำหลักการพัฒนาคนในอิสลามมาประยุกต์ใช้ในกิจกรรมของนักศึกษาในองค์กรนักศึกษามุสลิมของสถาบันอุดมศึกษา ใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยศึกษาภาคเอกสารจากคัมภีร์อัลกุรอาน อัลฮะดีษ และเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง พบว่า นักศึกษากลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่ผ่านการศึกษาโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามหลักคำสอนของอิสลามว่าด้วยการพัฒนาคนได้บูรณาการเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมประจำขององค์กรนักศึกษา นอกจากนั้นกลุ่มเป้าหมายทุกกลุ่มมีทัศนคติเชิงบวกในระดับมากถึงมากที่สุดต่อการนำหลักการดังกล่าวมาใช้ในกิจกรรมขององค์กรและชีวิตประจำวันของนักศึกษา

ตอนที่ 7 แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับวิธีการและเทคนิคที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้เทคนิคการวิจัยเชิงอนาคต (Future Research) ซึ่งเป็นวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Method) ประกอบด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และการวิจัยอนาคตเชิงชาติพันธุ์วรรณา (Ethnographic Future Research)

การวิเคราะห์เนื้อหา

การวิเคราะห์เนื้อหา บางครั้งเรียกว่าการวิเคราะห์เชิงบรรยาย การวิเคราะห์สาระ การวิเคราะห์ข้อมูลเป็นการสรุปผลตามเกณฑ์ของผู้อ่าน ผลการวิเคราะห์จึงต่างกันตามผู้วิเคราะห์ การวิเคราะห์เนื้อหาเป็นเทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยสำหรับการพรรณนาเนื้อหา เพื่อให้ ผลการวิเคราะห์ มีความเป็นภาวะวิสัย (Objective) กล่าวคือ “ไม่ว่าจะวิเคราะห์โดยใครก็ได้ผลไม่แตกต่างกัน” มีความเป็นระบบ และเป็นปริมาณ” (อุทุมพร จามรมาน, 2531, หน้า 9)

ส่วน สุภาวศ์ จันทวนิช (2539, หน้า 144) กล่าวว่า “การวิเคราะห์เนื้อหาเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเอกสารอย่างหนึ่ง โดยการทำให้อข้อมูลข่าวสาร ได้แก่ ถ้อยคำ ประโยค หรือใจความในเอกสารเป็นจำนวนที่วัดได้แล้วเจนนับจำนวนของถ้อยคำ ประโยคหรือใจความเหล่านั้น”

บุญธรรม กิจปริดาภิสุทธิ (2532, หน้า 35) ได้ให้ความหมายของการวิเคราะห์เนื้อหาไว้ว่า “เป็นการวิเคราะห์เนื้อหาจากเอกสารหรือหลักฐานที่เป็นข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย มีลักษณะใกล้เคียงกับการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ จะแตกต่างกันตรงที่เอกสารที่ใช้ในการวิเคราะห์และข้อสรุปที่ต้องการ”

อุทุมพร จามรมาน (2531, หน้า 98) ได้ให้ความหมายของการวิเคราะห์เนื้อหาไว้ว่า “เป็นการวิเคราะห์เนื้อเรื่องเป็นเทคนิควิจัยเพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงที่เชื่อถือได้ โดยการดึงเอาเนื้อหาในหลักฐานทั้งหลายออกอย่างมีระบบระเบียบ สามารถตีเป็นตัวเลขได้และมีความเป็นปรนัย”

Carney (1972, pp. 24 - 25) ได้กล่าวว่า “การวิเคราะห์เนื้อหาคือวิธีการที่ใช้ในการศึกษาเนื้อหาสาระของเอกสารอย่างมีหลักเกณฑ์และกำหนดขั้นตอนไว้อย่างมีระบบ”

Krippendorff (1980, p. 21) ให้ความหมายเพิ่มเติมว่า “เป็นเทคนิคการวิจัยอย่างหนึ่งจากข้อมูลที่ย้ายคลึงกันทำเครื่องมือในการวิเคราะห์เนื้อหาให้มีความน่าเชื่อถือเพื่อผลสรุปที่ถูกต้องเที่ยงตรงจากข้อมูลไปสู่สภาวะแวดล้อมของข้อมูล”

สรุปได้ว่า การวิเคราะห์เนื้อหา หมายถึง การวิเคราะห์เนื้อหาจากเอกสารหรือหลักฐานที่ใช้ในการวิจัยอย่างมีหลักเกณฑ์และเป็นระบบในเชิงปริมาณเพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงและผลสรุปที่มีความถูกต้องเที่ยงตรง และเชื่อถือได้ ไม่ว่าใครจะเป็นผู้วิเคราะห์และมีความใกล้เคียงกับการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์

ประเภทของการวิเคราะห์เนื้อหา

การวิเคราะห์เนื้อหามีหลายประเภท ขึ้นอยู่กับเกณฑ์ในการจำแนก ได้แก่ Holsti (1969, pp. 70 - 71) ได้จำแนกการวิเคราะห์เนื้อหาออกเป็น 3 แบบ ดังนี้

- 1) การวิเคราะห์ลักษณะของการสื่อความหมาย คือ การวิเคราะห์ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับคำถามว่าในสาระต่าง ๆ ที่เป็นข้อมูลเพื่อการวิเคราะห์เนื้อหาเป็นเรื่องอะไร มีความหมายอย่างไร และเกี่ยวข้องกับใคร
- 2) การวิเคราะห์เชิงเหตุผล คือ การวิเคราะห์เหตุผลตลอดจนผลจากข้อมูล
- 3) การวิเคราะห์ผล คือการวิเคราะห์ส่วนที่เป็นผลของการสื่อความหมาย

Krippendorff (1980, pp. 35 - 48) ได้เสนอการวิเคราะห์เนื้อหาออกเป็น 6 ประเภท ดังนี้

- 1) วิเคราะห์เนื้อหาระบบ เป็นการวิเคราะห์เกี่ยวกับองค์ประกอบ และความสัมพันธ์ของเนื้อหาสาระที่จะนำมาวิเคราะห์
- 2) วิเคราะห์เนื้อหามาตรฐาน เป็นการวิเคราะห์เพื่อ ประเมินค่าของสาระเนื้อหาว่ามีคุณค่า มากน้อยเพียงไร หรือเพื่อวิเคราะห์ว่าเนื้อหาสาระแตกต่างไปจากมาตรฐานมากน้อยเพียงไร
- 3) วิเคราะห์เนื้อหาดัชนีบางอย่าง เช่น ความถี่ของคำ สัญลักษณ์ ที่แสดง

ให้เห็นแรงจูงใจของผู้เขียน หรือหาดัชนีเพื่อชี้ให้เห็นความรู้สึกพอใจ ไม่พอใจต่อเหตุการณ์
 บางอย่าง 4) วิเคราะห์เนื้อหา เพื่อหากลุ่มต่าง ๆ เช่น ตำแหน่ง ยศ ปี สถานที่ ชื่อ เป็นต้น 5) วิเคราะห์
 เนื้อหาเพื่อหาความหมาย เช่น การสรุปประเด็นการหาสาเหตุ และผล การอธิบายพฤติกรรม
 6) การวิเคราะห์เนื้อหากระบวนการภายใน เช่น การวิเคราะห์เอกสาร เกี่ยวกับสภาพแวดล้อม ทำให้
 ได้ข้อสรุปเกี่ยวกับการปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีของคนไทยแต่ละพื้นที่ต่อการทำนุบำรุง
 สภาพแวดล้อมในพื้นที่ของตน

ขั้นตอนในการวิเคราะห์เนื้อหา

สุรางค์ จันทวนิช (2539, หน้า 145 - 150) กล่าวว่า การวิเคราะห์เนื้อหา มีขั้นตอน ดังนี้

1) ผู้วิจัยต้องตั้งกฎเกณฑ์ขึ้นสำหรับการคัดเลือกเอกสารและหัวข้อที่จะทำการวิเคราะห์
 ใครก็ตามที่จะมาเป็นผู้วิเคราะห์เนื้อหาต่อไป จะได้มีเกณฑ์เดียวกันในการคัดเลือก 2) ผู้วิจัย
 ต้องวางเค้าโครงของข้อมูลโดยการทำรายชื่อกำ หรือข้อความในเอกสารที่จะถูกนำมาวิเคราะห์
 แล้วมาแบ่งไว้เป็นพวก ๆ กระทำเช่นนี้จะช่วยให้การวิเคราะห์มีความสม่ำเสมอ ผู้วิเคราะห์สามารถ
 ตัดสินใจได้ว่า จะดึงคำหรือข้อความใดออกมาจากเอกสาร หรือตัวบทและจะทิ้งหรือตัดข้อความใด
 ออกไป 3) ผู้วิจัยจะต้องคำนึงถึงบริบทหรือสภาพแวดล้อมประกอบของข้อมูลเอกสารที่นำมา
 วิเคราะห์ด้วย ผู้วิจัยควรตั้งคำถามเกี่ยวกับเอกสารที่นำมาวิเคราะห์ เช่น ใครเป็นผู้เขียน เขียนให้ใครอ่าน
 ช่วงเวลาใด ที่เขียนเป็นอย่างไร ทั้งนี้เพื่อให้การวิเคราะห์เป็นไปอย่างลึกซึ้งขึ้น 4) โดยปกติการวิเคราะห์
 เนื้อหาจะกระทำกับเนื้อหาตามที่ปรากฏในเอกสารมากกว่าเนื้อหาที่ซ่อนอยู่ การวัดความถี่ของคำ
 หรือข้อความในเอกสารก็หมายถึงคำหรือข้อความที่มีอยู่ไม่ใช่คำหรือข้อความที่ผู้วิจัยตีความไว้
 การตีความข้อความจะกระทำในอีกขั้นตอนหนึ่งภายหลังเมื่อผู้วิจัยจะสรุปข้อมูล 5) ขั้นตอนนี้
 ยังเป็นที่ถกเถียงกันอยู่ระหว่างนักวิจัยเชิงปริมาณกับนักวิจัยเชิงคุณภาพ การวิจัยเชิงปริมาณ
 เมื่อทำตาม 4 ขั้นตอนมาแล้วก็ถือว่าผู้วิจัยได้สรุปข้อมูลอย่างแม่นยำและนำข้อมูลไปอ้างกับประชากร
 ทั้งหมด แต่สำหรับนักวิจัยเชิงคุณภาพมักมีข้อทักท้วงอยู่บ้าง โดยที่นักวิจัยเชิงคุณภาพเห็นว่าความถี่
 ของคำหรือข้อความที่ปรากฏ มิอาจแสดงถึงความสำคัญของคำหรือข้อความนั้นก็ได้ เช่น ตัวบทที่มี
 คำว่า “ชาติ” “รักชาติ” ปรากฏถี่หลายครั้ง อาจไม่ได้เน้นสาระของเรื่องชาติ และความรักชาติก็ได้

ความเชื่อถือได้ของผลการวิเคราะห์

การวิเคราะห์เนื้อหามักจะอิงกับผู้วิเคราะห์ส่วนใหญ่ ผลการวิเคราะห์เนื้อหาเดียวกัน
 แตกต่างกันที่คนวิเคราะห์มักให้คำตอบแทนแตกต่างกัน ทั้งนี้มาจากแหล่งความคลาดเคลื่อนหลายอย่าง
 เช่น ลักษณะและความสามารถของผู้วิเคราะห์ ความสมบูรณ์ของข้อมูล การสุ่มข้อมูลวิเคราะห์
 วิธีการวิเคราะห์และการจัดทำรายงาน ความเชื่อถือได้ จำแนกออกได้เป็นความเที่ยง (Reliability)
 กับความตรง (Validity)

ความเที่ยง หมายถึง ความคงที่ ความเหมือนเดิมและความแม่นยำ ซึ่งตรวจสอบได้ โดยการวิเคราะห์ซ้ำ ๆ แล้วเปรียบเทียบผลการวิเคราะห์ทั้งสองครั้งว่ามีความแตกต่างกันหรือเหมือนกัน การตรวจสอบขั้นตอนการวิเคราะห์ทุกขั้นตอน และตรวจสอบเกี่ยวกับเกณฑ์หรือมาตรฐานในทุก ๆ ขั้นตอน

ความตรง หมายถึง ผลการวิเคราะห์สอดคล้องกับความเป็นจริงมากน้อยเพียงใด ประกอบด้วยความตรงเกี่ยวกับข้อมูล ความตรงตามความหมาย ความตรงตามการสุ่ม ความตรงตามวิธีการและความตรงตามทฤษฎี

งานวิจัยเกี่ยวกับการวิเคราะห์เนื้อหา

วุฒิชัย มูลศิลป์ และลดาวัลย์ พวงนิล (2532, หน้า ก-ง) ได้วิจัยเรื่องพัฒนาการศึกษาเอกชน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการศึกษาเอกชน โดยรอบร้อยปีเศษที่ผ่านมาใช้วิธีการวิจัยทางประวัติศาสตร์ด้วยการวิเคราะห์ที่เป็นเอกสารจดหมายเหตุ และการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเอกชน ผลการวิจัยพบว่าการศึกษาเอกชนเป็นผู้บุกเบิกการศึกษาในระบบเมืองไทยและเป็นผู้กระตุ้นให้ผู้นำในระดับสูงของชาติเห็นความสำคัญของการศึกษาระบบใหม่ จนกระทั่งมีการปฏิรูปการศึกษาไปสู่การประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา ในที่สุดการศึกษาเอกชนมีบทบาทสำคัญในระยะแรก ๆ ที่ผลิตบุคคลในระดับสูง และช่วยแบ่งเบาภาระของรัฐในการจัดการศึกษา อย่างไรก็ตามการศึกษาเอกชนบางส่วนคือ โรงเรียนจีน ได้เป็นแหล่งแพร่อุดมการณ์ทางการเมืองที่มีผลต่อความมั่นคงของชาติ ทำให้ต้องมีการควบคุมโดยมีพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ฉบับแรกในปี พ.ศ. 2461 ซึ่งสะท้อนให้เห็นนโยบายของรัฐต่อการจัดการศึกษาเอกชนและเป็นแนวทางสำคัญ ที่การศึกษาเอกชนใช้ในการจัดการศึกษาคู่กับแผนการศึกษาแห่งชาติ ในบางช่วงการศึกษาคู่กับแผนการศึกษาแห่งชาติ ในบางช่วงการศึกษาเอกชนเฟื่องฟู เพราะรัฐให้การสนับสนุน เช่น ให้เงินอุดหนุน การรับรองวิทยฐานะแต่ในบางช่วงก็ซบเซาไปบ้าง เช่น หลังปี พ.ศ. 2503 และหลัง ปี พ.ศ. 2518 ซึ่งเป็นระยะเวลาที่รัฐมีนโยบายเป็นผู้จัดการศึกษาภาคบังคับเองทั้งหมด

กรมวิชาการ (2534, หน้า 312) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การจัดการศึกษาระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอาชีวศึกษาของไทยในทศวรรษหน้าที่สอดคล้องกับลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เพื่อศึกษาสภาพความสำเร็จและความบกพร่องของการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอาชีวศึกษา ในทศวรรษ ปี พ.ศ. 2521 - 2533 และแนวโน้มของสภาพเศรษฐกิจและสังคมไทย และการจัดการศึกษาในทศวรรษหน้า โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ผลการวิจัย พบว่า สภาพการจัดการศึกษาทศวรรษที่ผ่านมาทั้งในด้านปัจจัยการจัดการศึกษา กระบวนการศึกษาและผลการจัดการศึกษามีการขยายตัวทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ โดยเฉพาะ

การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน ได้มีการจัดการศึกษาหลายรูปแบบ และจัดการศึกษา ในทศวรรษ ปี พ.ศ. 2521 - 2533 มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้เขียนทั้งในด้านความรู้การอาชีพและ คุณธรรม อย่างไรก็ตามยังมีความจำเป็นต้องเร่งรัดพัฒนาคุณภาพต่อไปอีก

จักรพรรดิ วัฒนา (2538, หน้า 244) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ของศึกษาธิการจังหวัดในทศวรรษหน้า (ค.ศ. 1955 - 2005) เพื่อศึกษาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ของศึกษาธิการจังหวัด (ค.ศ. 1955 - 2005) และเพื่อศึกษาบทบาทหน้าที่ที่ควรจะเป็นของศึกษาธิการ จังหวัดในทศวรรษหน้า (ค.ศ. 1995 - 2005) พบว่า คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของศึกษาธิการจังหวัด ในทศวรรษหน้ามี 4 ด้าน คือ 1) คุณลักษณะด้านบุคลิกภาพ ได้แก่ เป็นคนทันสมัย เป็นคนมีความ มุ่งมั่นต่อความสำเร็จ ฯลฯ 2) คุณลักษณะด้านภาวะผู้นำ ได้แก่ ความสามารถในการตัดสินใจ เป็นผู้นำบารมี มีมนุษยสัมพันธ์ มีความสามารถในการจูงใจคน ความสามารถในการสร้างและ พัฒนาทีมงาน ฯลฯ 3) คุณลักษณะด้านทักษะทางการบริหาร ได้แก่ ทักษะในการแสวงหาข้อมูล และความรู้ใหม่ ๆ ความสามารถในการมองการณ์ไกล ทักษะในการนำเครื่องมือเครื่องใช้ และ เทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในการปฏิบัติงาน ฯลฯ 4) คุณลักษณะด้านวิชาชีพ ได้แก่ ความมีเจตคติที่ดี ต่อการปฏิบัติงาน ความเป็นผู้นำทางการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมความเป็นผู้มีประสบการณ์ ทางการบริหาร

บทบาทหน้าที่ของศึกษาธิการจังหวัดในทศวรรษหน้า มี 8 ด้าน คือ 1) ด้านการอำนวยความสะดวก การศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ได้แก่ การจัดให้มีกรรณโบายของกระทรวงศึกษาธิการ ไปปฏิบัติ ส่งเสริม สนับสนุนการดำเนินงานการศึกษาท้องถิ่น ชุมชน และเอกชน ชี้นำและ เสนอแนวทางการจัดการศึกษาของจังหวัด ฯลฯ 2) ด้านการดำเนินงานบริหารการศึกษา การศาสนา และวัฒนธรรม 3) ด้านการดำเนินงานศูนย์ข้อมูลสารสนเทศและการวางแผน 4) ด้านกำกับดูแล การดำเนินการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ในความรับผิดชอบของกระทรวงศึกษาธิการ 5) ด้านการดำเนินงานเพื่อส่งเสริมงานวิชาการ ได้แก่ การกำหนดมาตรฐานการศึกษา วิจัยเพื่อพัฒนา และแก้ปัญหาในการดำเนินงาน ช่วยเหลือ ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดกิจกรรมทางวิชาการ ฯลฯ 6) ด้านการดำเนินกิจกรรมเพื่อพัฒนาการศึกษา การศาสนา และวัฒนธรรม ได้แก่ ช่วยเหลือ ผู้ว่าราชการจังหวัด พัฒนาองค์การระบบงานและบุคลากรของสำนักงานศึกษาธิการจังหวัด ฯลฯ 7) ด้านการปฏิบัติงานแทนกรมหรือหน่วยงานที่ไม่ได้มีผู้ปฏิบัติในจังหวัด ได้แก่ การดำเนินงาน ส่งเสริมและสนับสนุนงานศาสนาและศิลปวัฒนธรรม ดำเนินงานและส่งเสริมการศึกษาเอกชน 8) ด้านการดำเนินงานเกี่ยวกับคณะกรรมการการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมจังหวัด ได้แก่ การเสนอข้อมูลแก่คณะกรรมการฯ ช่วยเหลือการปฏิบัติงานของคณะกรรมการให้มีประสิทธิภาพ

พรชูลี อาชาวำรุง (2541, หน้า ก) ได้วิจัยเรื่องรูปแบบการศึกษาไทยที่สอดคล้องกับบริบทของสังคมไทยในศตวรรษที่ 21 เพื่อศึกษาภาพอนาคตของประเทศไทยและโลกในศตวรรษที่ 21 เพื่อนำเสนอรูปแบบการศึกษาไทยที่สอดคล้องกับบริบทของสังคมไทยในศตวรรษที่ 21 โดยใช้วิธีการวิจัยตามกระบวนการอนาคตปริทัศน์โดยศึกษาจากเอกสาร ตำรา ผลงานวิจัย และรายงานการประชุมสัมมนาและเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิไทยจำนวน 30 คน และผู้ทรงคุณวุฒินานาชาติ 45 คน ผลจากการอ่านวิเคราะห์เอกสารได้บริบทประเทศไทยและโลก และได้เสนอภาพอนาคตของโลกในศตวรรษที่ 21 ในรูปของแผนภูมิสำหรับบริบทของรูปแบบการศึกษา เสนอในรูปของเดนไดรแกรม 5 ประเภทคือ 1) บริบทของประเทศไทยสู่อนาคต 2) บริบทของประเทศไทย: เศรษฐกิจ 3) บริบทของประเทศไทย: สังคมวัฒนธรรม 4) บริบทของประเทศไทย: การเมือง และ 5) บริบทประเทศไทย: การศึกษาอันทำให้ผู้วิจัยไปสู่การเสนอรูปแบบการศึกษาในรูปของแผนภูมิ และการเปรียบเทียบภาพที่มีการปฏิรูป และขาดการปฏิรูปตามรูปแบบตามองค์ประกอบ ดังนี้ 1) ภาพรวม 2) ศีลธรรม จริยธรรม ค่านิยม 3) หลักสูตร 4) การเรียนการสอน 5) ศาสนา 6) การประเมินผล 7) ทิศทาง และ 8) การบริหาร

ข้อค้นพบที่สำคัญ เสนอในรูปแบบของแผนภูมিরะลอกแห่งการศึกษา อันเป็นผลมาจากการปฏิรูปสาระเพื่ออนาคตในศตวรรษที่ 21 ตามรูปแบบ ฯลฯ ซึ่งเน้นผลกระทบต่อสาระการศึกษา 8 ระดับคือ 1) เอกัตบุคคล 2) ระหว่างบุคคล 3) องค์กร 4) ชุมชน 5) วัฒนธรรม 6) ชชาติ 7) นานาชาติ และ 8) สาภค

การวิจัยอนาคต

การวิจัยอนาคต (Future Research) เป็นการศึกษาเพื่อบ่งชี้ถึงเหตุการณ์หรือพฤติกรรมที่น่าจะเป็นไปได้ในอนาคต รวมถึงปฏิสัมพันธ์และผลกระทบในระหว่างเหตุการณ์หรือพฤติกรรมต่าง ๆ ที่น่าจะเป็นหรือกล่าวได้ว่า การวิจัยอนาคต หมายถึง “วิธีการศึกษาอย่างเป็นระบบเกี่ยวกับแนวโน้มต่าง ๆ ที่เป็นทางเลือกของเรื่องที่ศึกษา ที่คาดว่าจะเป็นไปได้ (Possible) หรือน่าจะเป็นไปได้ (Probable)” (เทียนฉาย กิระนันท์, 2529, หน้า 103)

จุมพล พูลภัทรชีวิน (2539, หน้า 2) ได้ให้ความหมายของการวิจัยอนาคตว่า หมายถึง “วิธีการศึกษาอย่างเป็นระบบเกี่ยวกับทางเลือกต่าง ๆ ที่เป็นไปได้หรือน่าจะเป็นของกลุ่มประชากรหรือกลุ่มสังคมกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง”

จุมพล พูลภัทรชีวิน ยังได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการวิจัยอนาคตว่า หลักของการวิจัยอนาคต มิใช่อยู่ที่การทำนายที่ถูกต้อง หากแต่อยู่ที่การสำรวจและศึกษาแนวโน้มที่เป็นไปได้หรือน่าจะเป็นในเรื่องที่ศึกษาให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ ทั้งที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์ เพื่อที่จะหาทางทำให้แนวโน้มที่พึงประสงค์นั้นเกิดขึ้น และป้องกันหรือขจัดแนวโน้มที่ไม่พึงประสงค์

ให้หมดไปหรือหาทางที่จะเผชิญกับแนวโน้มที่ไม่พึงประสงค์นั้นอย่างมีประสิทธิภาพ ถ้าหากว่า มันจะเกิดขึ้นจริงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้นข้อมูลที่ได้จากการวิจัยอนาคตจะมีประโยชน์โดยตรง ต่อการวางแผน การกำหนดนโยบาย การตัดสินใจ ตลอดจนไปจนถึงการกำหนดกลยุทธ์ (Strategies) และกลวิธี (Tactics) ที่จะนำไปสู่การสร้างอนาคตที่พึงประสงค์และการป้องกันหรือขจัดอนาคต ที่ไม่พึงประสงค์

ม.ล.พันธุ์สุรย์ ตดาวัลย์ (2524, หน้า 8) ได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการวิจัยเชิงอนาคต เพิ่มเติมไว้ คือ 1) เพื่ออธิบายให้ทราบถึงทางเลือกในอนาคต (Alternative Futures) ซึ่งคาดว่าจะ เป็นไปได้สำหรับประชากรในสังคมหนึ่ง 2) เพื่อให้ทราบถึงขอบเขตและความรู้ความสามารถของ ตนเองในการคาดการณ์อนาคตที่จะเป็นไปได้ 3) เพื่อชี้ให้ทราบถึงการแก้ไขปัญหาและผลกระทบ ที่อาจจะเกิดขึ้นจากอนาคตที่คาดการณ์ไว้ 4) เพื่อเป็นการเตือนให้ทราบล่วงหน้าจากสิ่งบอกเหตุ ที่ไม่พึงปรารถนาต่าง ๆ อันอาจจะเกิดขึ้นได้ในอนาคต และ 5) เพื่อทำความเข้าใจกระบวนการ เปลี่ยนแปลงที่มีอยู่บนพื้นฐานนั้น

การวิจัยอนาคตเป็นเทคนิคการวิจัยที่ได้รับความสนใจพร้อม ๆ กับอนาคตศาสตร์ และ มีระเบียบวิธีในการศึกษา (Methodology) การศึกษาอนาคตศาสตร์โดยนิยามการวิจัยอนาคต เป็นระเบียบวิธีการค้นคว้าหาความรู้เกี่ยวกับอนาคตด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ (Scientific Approach) “ความรู้ของอนาคตศาสตร์ประกอบด้วยภารกิจและงานของมนุษย์ในทุกด้าน เช่น ทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา” (กฤษดา กรุดทอง, 2530, หน้า 13) ทั้งนี้เพื่อต้องการเปลี่ยน ความคิดเห็นที่ว่า อนาคตเป็นสิ่งที่ควบคุมไม่ได้ ซึ่งแท้จริงแล้วอนาคตมีหลายทางเลือกที่เราสามารถ จะหลบหลีกอนาคตที่ไม่พึงประสงค์ และเพื่อขยายแนวความคิดของการพยากรณ์แบบง่ายไปสู่ การอธิบายผลของกิจกรรมที่จะเกิดขึ้นเพื่อเป็นช่องทางที่จะสามารถกำหนดนโยบายที่มี ประสิทธิภาพ และสามารถหาเงื่อนไขเพื่อให้เกิดอนาคตที่พึงประสงค์ และสิ่งที่ต้องตระหนัก

Bell (1997, p. 73) ได้อธิบายถึงจุดประสงค์ของการวิจัยอนาคตว่า “เป็นการค้นพบ การสอบ และการประเมินค่าของความเป็นไปได้ ความน่าจะเป็นไปได้ที่สุด และอนาคตที่น่าจะเป็น กล่าวอีกอย่างหนึ่ง ผู้ทำวิจัยคือผู้ซึ่งพยายามศึกษาอนาคตเพื่อให้รู้ว่า อะไรจะเกิดขึ้นหรืออะไรที่จะ เป็นไปได้ และอะไรคือสิ่งที่สมควรจะเป็น และอะไรมีโอกาสเป็นไปได้”

นอกจากนี้ Bell (1997, p. 111) ได้อธิบายถึงจุดประสงค์ที่สำคัญของการศึกษาอนาคต ไว้ว่า

คือการที่จะรักษา หรือปรับปรุงสภาพที่ดีเกี่ยวกับมนุษย์ และชีวิตที่สอดคล้องกับ ความเปลี่ยนแปลงของโลก นักอนาคตศาสตร์แสวงหาเพื่อที่จะรู้ว่า อะไรเป็นสาเหตุให้เกิด การเปลี่ยนแปลง กระบวนการขับเคลื่อนภายใต้การพัฒนาเกี่ยวกับเทคโนโลยี และการเปลี่ยนแปลง

ในเรื่องเกี่ยวกับการเมือง เกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์ เกี่ยวกับสังคมและแบบแผนทางวัฒนธรรมอื่น ๆ นักอนาคตศาสตร์หาทฤษฎีที่จะอธิบายการเปลี่ยนแปลงนั้น เพื่อช่วยให้ผู้คนได้รู้จักและเข้าใจ เป็นการค้นหาเพื่อตัดสินใจสิ่งซึ่งสามารถถูกเปลี่ยนโดยการกระทำอันเกี่ยวเนื่องมนุษย์ อะไรที่จะมีแนวโน้มที่จะถูกเร่งให้เร็วขึ้น หรืออะไรที่ควรป้องกัน หรืออะไรคือ ปรัชญาการทางธรรมชาติ ที่เปลี่ยนแปลงเป็นการส่วนตัว หรือเกิดจากการกระทำของมนุษย์โดยรวม

Textor (1990, p. 139) ได้อธิบายถึงการวิจัยอนาคตไว้ว่า “หมายถึงวิธีศึกษา อย่างเป็นระบบเกี่ยวกับทางเลือกอนาคตต่าง ๆ ที่เป็นไปได้หรือน่าจะเป็นของกลุ่มประชากรหรือ กลุ่มสังคมใดกลุ่มหนึ่งโดยการวิจัยอนาคตมีความมุ่งหมาย” ดังนี้

1) บรรยายอนาคตในรูปแบบต่าง ๆ (Alternative Futures) ที่จะเป็นไปได้หรือน่าจะเป็นของกลุ่มประชากรที่ศึกษา 2) ประเมินสถานภาพในปัจจุบันเกี่ยวกับความรู้ต่าง ๆ ที่เรามีอยู่เกี่ยวกับอนาคตที่เป็นไปได้แต่ละทาง 3) บ่งชี้ผลกระทบและผลต่อเนื่องที่เป็นไปได้ต่าง ๆ ของแต่ละอนาคต 4) ให้สัญญาณเตือนภัยล่วงหน้าเกี่ยวกับอนาคตที่ไม่พึงประสงค์อาจจะเกิดขึ้นได้ 5) เข้าใจเบื้องหลังของกระบวนการการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ

การวิจัยอนาคตมีความแตกต่างจากการวิจัยทั่วไปในด้านมิติของเวลา ซึ่งมุ่งศึกษาปรากฏการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตอีก 10 ถึง 30 ปีข้างหน้าเช่น การศึกษาไทยในอีก 10 ปีข้างหน้า และแนวโน้มการวิจัยทางการศึกษาในทศวรรษหน้า เป็นต้น ซึ่งถ้าหากการวิจัยเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ก็จะอยู่กับสิ่งที่เกิดขึ้นแล้วเป็นเวลานาน แต่ถ้าหากเกี่ยวกับสภาพการณ์ปัจจุบันก็จะเป็นการวิจัยร่วมสมัย ส่วนลักษณะที่สำคัญของการวิจัยอนาคตจะต้องสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายในประเด็นที่มุ่งเน้นเกี่ยวกับการตัดสินใจ การวางแผน การกำหนดนโยบาย ซึ่งถึงทางเลือกที่เป็นไปได้หลายวิธี มีมุมมองทั้งในด้านดีและในด้านร้าย การวิจัยอนาคตมุ่งพัฒนาอนาคตที่ควรจะเป็น (Probabilistic Future) และพยายามทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ในอนาคตจะเป็นอย่างไรและมีกระบวนการเปลี่ยนแปลงอย่างไร ดังนั้น

Fowles (1978 อ้างถึงใน สมพร ใหม่แก้ว, 2537, หน้า 12) ยังเห็นว่านักวิจัยอนาคตแตกต่างจากนักวิจัยโดยทั่วไปตรงที่ “เขามีมุมมองที่ก้าวไกลและลึกซึ้งกว่านักวิจัยทั่วไป ทั้งนี้ นักวิจัยอนาคตจะไม่ใช่เป็นเพียงสำรวจและสังเคราะห์เนื้อหาเท่านั้น แต่จะสะท้อนถึงแนวความคิดที่ได้จากการศึกษาว่าอะไรควรจะเป็น ซึ่งจะเป็นปัจจัยสำหรับใช้ในการวางแผนและการกำหนดนโยบาย”

สมพร ใหม่แก้ว (2537, หน้า 12) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการวิจัยอนาคตในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1) ช่วยในด้านกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับการวางแผน ถึงแม้ว่าผลการวิจัยเป็นเพียงความเป็นไปได้ หรือน่าจะเป็นมากกว่าความถูกต้องแน่นอนก็ตาม นอกจากนั้นก็ช่วยการตัดสินใจ

เพื่อหาทางป้องกันปัญหาที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในหลาย ๆ ทางเลือก และช่วยให้สามารถประเมินทางเลือกของนโยบายและการปฏิบัติ 2) ช่วยในการเตรียมคนสำหรับอนาคตที่กำลังเปลี่ยนแปลง ซึ่งช่วยให้ประชาชนยอมรับการเปลี่ยนแปลงได้ง่ายและปรับตัวได้ ทำให้การเข้าสู่อนาคตมีความสับสนวุ่นวายทางจิตใจน้อยลง 3) ส่งเสริมให้เกิดการปรองดองและร่วมมือ เนื่องจาก การมุ่งอนาคตทำให้คนลืมนึกถึงอดีต และหันมาให้ความร่วมมือกัน เพราะการมุ่งอนาคตทำให้ผู้คนคำนึงถึงแต่ด้านดี 4) ช่วยในการสร้างสรรค์ การวิจัยอนาคตจะช่วยชักจูงและให้ความสนใจต่อการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ เพราะเป็นการมองอนาคตที่ห่างไกลมากกว่าปัญหาที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า 5) ช่วยในการสร้างปรัชญาแห่งชีวิต การวิจัยอนาคตช่วยให้บุคคลเกิดความคิดเกี่ยวกับเป้าหมายชีวิตอย่างเป็นระบบ จะทำให้บุคคลเปลี่ยนบทบาทของตนจากการมีปฏิกิริยา (Reaction) กับปัญหา เป็นการเตรียมตัวป้องกันต่อปัญหาล่วงหน้า

การวิจัยอนาคตมีการพัฒนามาเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน โดย ดี.ซี. กิลฟิลแลม (D.C. Gilliam) เป็นบุคคลแรกที่ได้นำเสนอวิธีการศึกษาอนาคต เมื่อปี ค.ศ. 1907 และในปี ค.ศ. 1960 การวิจัยอนาคตเริ่มมีเทคนิคการพยากรณ์ที่เป็นวิทยาศาสตร์และชัดเจนมากขึ้น ซึ่งได้ถูกนำไปใช้ประโยชน์ในการกำหนดนโยบายและวางแผน สำหรับเทคนิคการพยากรณ์นั้น โจเซฟ อี.ซี. ได้จำแนกหลักการพื้นฐานไว้ 3 ลักษณะ ดังนี้

- 1) การพยากรณ์เชิงสำรวจ (Exploratory Forecasting) เป็นการพยากรณ์ที่อาศัยปรากฏการณ์ในอดีตและปัจจุบันมาเป็นแนวโน้มที่บอกถึงอนาคตที่เป็นไปได้ โดยให้ความสนใจเกี่ยวกับอนาคตที่เป็นไปได้ (Probable Future) และ โอกาสที่จะเป็นไปได้ (Plausible Future)
- 2) การพยากรณ์เชิงปทัสถาน (Normative Forecasting) เป็นการพยากรณ์ที่เริ่มต้นจากเป้าหมายในอนาคตที่พึงปรารถนาไว้ก่อน แล้วจึงสร้างทางเลือกที่เป็นไปได้ที่จะให้เกิดผลตามเป้าหมายที่พึงปรารถนาที่กำหนดได้ หรือการให้ความสนใจเกี่ยวกับอนาคตที่น่าจะเลือก (Preferable Future)
- 3) การพยากรณ์ที่อาศัยรูปแบบหรือแบบจำลอง (Forecasting Modeling) หรือ (Forecasting Simulation) โดยอาศัยกฎเกณฑ์ธรรมชาติมาเป็นแนวทางในการพยากรณ์ เช่น กฎธรรมชาติ ด้านกายภาพ ด้านสังคม ด้านสิ่งแวดล้อม เป็นต้น โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อนำมาเป็นรูปแบบหรือแบบจำลองที่จะทำความเข้าใจโครงสร้างของอนาคตที่จะพยากรณ์ (วิโรจน์ สารรัตนะ, 2532, หน้า 11 - 12)

จากหลักการพื้นฐานข้างต้น ทำให้มีวิธีการหรือเทคนิคการวิจัยอนาคตแบบต่าง ๆ ซึ่ง โจเซฟ อี.ซี. ได้จำแนกวิธีการวิจัยออกเป็น 13 วิธี ดังนี้

- 1) เทคนิคการพยากรณ์เชิงสำรวจแนวโน้ม (Trend Exploratory Forecasting) เป็นการสำรวจเรื่องราวในอดีตเพื่อแสวงหาแนวทางที่สืบเนื่องมาสู่ปัจจุบันและสู่อนาคต โดยเชื่อว่า

แนวโน้มของสิ่งต่าง ๆ เป็นสิ่งที่ต่อเนื่องกันไป 2) เทคนิคการพยากรณ์แบบเดลฟาย (Delphi Forecasting) เป็นการศึกษาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ และรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความคาดหวังเรื่องอนาคตจากบุคคลที่เป็นผู้เชี่ยวชาญในสาขาวิชาใดวิชาหนึ่ง 3) เทคนิคการพยากรณ์แบบภาพอนาคต (Scenario Forecasting) เป็นเทคนิคที่ใช้การเขียนเรื่องราวเกี่ยวกับอนาคตเป็นแนวทางในการแสดงความเห็นในเชิงสร้างสรรค์เกี่ยวกับอนาคตที่เป็นไปได้ และกระบวนการสร้างภาพจะทำให้ผู้เขียนหรือผู้อ่านได้แนวทางในการตรวจสอบอนาคตและการตัดสินใจในแนวทางต่าง ๆ 4) เทคนิคการพยากรณ์แบบแมตริกซ์ (Matrix Forecasting) เป็นเทคนิคที่แสดงให้เห็นว่าแนวโน้มหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ อาจมีผลกระทบต่อกันและกันอย่างไร ใช้เป็นวิถีทางสำหรับพิจารณาว่าแรงผลักดันต่าง ๆ ล้วนมีส่วนร่วมในการสร้างอนาคตอย่างไร ซึ่งเป็นการแยกแยะอนาคตที่มีความซับซ้อนเป็นองค์ประกอบย่อย ๆ โดยแต่ละองค์ประกอบย่อยมีอิสระออกจากกันให้มีการเปรียบเทียบซึ่งกันและกัน เช่น ในด้านประสิทธิผล การลงทุนและผลที่ได้ ความเป็นไปและความต้องการ 5) เทคนิคการพยากรณ์แบบแขนงต้นไม้สัมพันธและแผนที่บริบท (Relevance Tree and Contextual Map Forecasting) เป็นวิธีการพยากรณ์ที่มุ่งเป้าหมายเป็นหลัก โดยมีทางเลือกต่าง ๆ เป็นแนวทางเพื่อไปสู่เป้าหมายอนาคตที่ตั้งใจไว้ เทคนิคนี้เป็นการวางแผนว่า เขาจะไปสู่ออนาคตหรือหลักเกี่ยวข้องอย่างใดอย่างหนึ่งได้อย่างไร และเป็นเครื่องมือสำหรับการกำหนดข้อจำกัดและการตัดสินใจเพื่อให้บรรลุเป้าหมายอนาคตที่ตกลงไว้ 6) เทคนิคการพยากรณ์สถานการณ์จำลอง (Simulation Forecasting) เป็นการสร้างอนาคตจำลอง และใช้พยากรณ์ความเป็นไปได้ของอนาคต มักจะใช้กับเครื่องคอมพิวเตอร์หรืออาจจะอยู่ในรูปของโมเดลและเกม ซึ่งเป็นเครื่องมือสำหรับนักการศึกษา นักธุรกิจ และนักปกครอง 7) เทคนิคการพยากรณ์แบบวิเคราะห์ของมอนติคาร์โล (Monte Carlo Analysis Forecasting) เป็นวิธีที่เน้นกระบวนการทางสถิติเพื่อการวิจัยในสิ่งที่สัมพันธ์กับความเป็นไปได้ของสิ่งที่จะเกิดขึ้นที่ได้จัดลำดับก่อนหลังไว้แล้ว 8) เทคนิคการพยากรณ์แบบ Morphological เป็นวิธีการผสมผสานระหว่างแบบ Exploratory แบบ Normative และแบบ Modeling Simulation เป็นเทคนิคที่ใช้วิเคราะห์ปัญหาปัจจุบันหรืออนาคตหรือโอกาสต่าง ๆ มุ่งเพื่อพิจารณาและสร้างแนวทางแก้ปัญหา เพื่อจะนำมาใช้เป็นเป้าหมาย 9) เทคนิคการพยากรณ์แบบทางเลือก (Alternative Futures) 10) เทคนิคการพยากรณ์เชิงสถิติของเบย์เซียน (Bayesian Statistical Forecasting) เป็นวิธีการที่เป็นระบบที่ใช้สำหรับการอ้างเหตุผลทางสถิติเกี่ยวกับอนาคตที่ไม่แน่นอน และการตัดสินใจในสิ่งที่ไม่แน่ใจ 11) เทคนิคการพยากรณ์แบบพลังขับ (Force Analysis Forecasting) แรงผลักดันอาจจะเป็นเหตุการณ์ ความกดดัน ปัญหา ประชากร โอกาส เทคโนโลยี ปฏิบัติทางสังคม และการเปลี่ยนแปลงจะได้รับการพิจารณาวิเคราะห์และพยากรณ์ว่าอนาคตของสิ่งเหล่านี้จะมีผลกระทบต่อสิ่งที่เรากำลังสำรวจหรือไม่ 12) เทคนิคการพยากรณ์แบบ

ลูกโซ่สัมพันธ์ของมาสคอฟ (Maskov Chain Forecasting) การวิเคราะห์กฎเกณฑ์เป็นส่วนหนึ่งของ ทฤษฎีความเป็นไปได้และเป็นกระบวนการที่ใช้รูปแบบของ การจัดลำดับทางคณิตศาสตร์ โดยใช้ หลักทางคณิตศาสตร์มาอธิบายกระบวนการต่าง ๆ ว่ามีการเคลื่อนไหวเป็นลำดับขั้นตอนอย่างไร และใช้สำหรับวิเคราะห์เหตุการณ์หรือแนวโน้มปัจจุบันเพื่อความมุ่งหมายที่จะพยากรณ์หรือ คาดการณ์เหตุการณ์ในอนาคต 13) เทคนิคการพยากรณ์แบบสิ่งบอกเหตุ (Precursor Forecasting) เป็นการมองสัญญาณแห่งการเปลี่ยนแปลงปัญหาและ โอกาสที่จำเป็นคือผู้พยากรณ์ที่จะพิจารณา เรื่องเฉพาะด้าน เช่น การศึกษา ซึ่งจะพิจารณาว่า “อะไรจะเกิดขึ้น หรือสามารถเกิดขึ้นได้ ถ้า...” เป็นการค้นหาส่วนหนึ่งของอนาคตซึ่งจะได้รับการควบคุม (นาคยา ปิณฑานนท์, 2526, หน้า 132 - 158)

เทคนิคการพยากรณ์ดังกล่าวข้างต้นก็ได้มีการนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการ การบริหารเพื่อใช้พยากรณ์แนวโน้มหรือทางเลือกอนาคต การประเมินคุณค่า การคาดการณ์ การเสนอแนะ การวางแผนและกำหนดนโยบาย การควบคุมโดยการจัดเตรียมแผนและข้อมูลเพื่อ การตัดสินใจ

การวิจัยอนาคตเชิงชาติพันธุ์วรรณนาหรือเทคนิคอีเอฟอาร์

การวิจัยอนาคตเชิงชาติพันธุ์วรรณนา (Ethnographic Futures Research: EFR) หรือเทคนิค อีเอฟอาร์ หมายถึง การวิจัยเพื่อศึกษาหรือคาดการณ์ถึงแนวทางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและ วัฒนธรรมในอนาคต (Cultural Futures Research) ผู้คิดค้นเทคนิคการวิจัยอนาคตเชิงชาติพันธุ์วรรณนา คือ Textor ได้นำเข้ามาเผยแพร่ในประเทศไทย เมื่อปี พ.ศ. 2524 โดยดำเนินการวิจัยเรื่องทางเลือก ในอนาคตของสังคมไทยในทัศนะของนักวิชาการ โดยมีคณะผู้วิจัยร่วมประกอบด้วย ม.ล.พันธุ์สุริย ฤดาวัลย์ และสิทธิณัฐ ประพุทธนิตสาร

Bell ได้กล่าวถึงเทคนิคการวิจัยอนาคตเชิงชาติพันธุ์วรรณนาไว้ว่า

มีนักอนาคตศึกษาจำนวนมากที่ได้คิดค้นและพัฒนาวิธีการและระบบ เพื่อที่นำไปสู่ การศึกษาอนาคต และมีการแสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะมากมายต่อวิธีการที่ได้รับการพัฒนาขึ้น ซึ่งยอมรับว่ามีบางวิธีการที่ดีกว่าอีกหลาย ๆ วิธี มีบางวิธีการแสดงเห็นถึงสัญญาณพิเศษที่โดดเด่น เช่น Ethnographic Futures Research ของ Textor (1990, p. 239)

Bell (1997, p. 312) ยังได้กล่าวถึง Textor อีกว่า “เป็นผู้บุกเบิกของนักอนาคตศาสตร์ ด้านมานุษยวิทยา เขาเป็นที่รู้จักในนามนักอนาคตมานุษยวิทยา (Anticipatory Anthropology) หรือ การวิจัยเพื่อศึกษาคาดการณ์ถึงแนวทางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในอนาคต (Cultural Futures Research)”

เทคนิคการวิจัยอนาคตเชิงชาติพันธุ์วรรณนาเป็นสาขาหนึ่งของการวิจัยอนาคต (Futures Research) และมีวัตถุประสงค์เช่นเดียวกัน ดังนี้

1) เพื่ออธิบายให้ทราบทางเลือกในอนาคต (Alternative Futures) ที่คาดว่าจะเป็นไปได้ หรือน่าจะเป็นไปได้ 2) เพื่อให้ทราบถึงขอบเขตและความรู้ของตนเองในการคาดการณ์อนาคตที่จะเป็นไปได้ 3) เพื่อชี้ให้เห็นถึงการแก้ไขปัญหาและผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นจากอนาคตที่คาดการณ์ได้ 4) เพื่อเป็นการเตือนให้ทราบล่วงหน้าจากสิ่งบอกเหตุที่ไม่พึงปรารถนาต่าง ๆ อันอาจจะเกิดขึ้นได้ในอนาคต 5) เพื่อทำความเข้าใจถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่มีอยู่เป็นพื้นฐาน (Textor, 1990, p. 7)

Textor (1990, P. xxxviii) อธิบายถึงจุดเด่นของเทคนิคการวิจัยอนาคตเชิงชาติพันธุ์วรรณนา กับการวิจัยอนาคตและการวิจัยทั่วไปว่า “การวิจัยอนาคตไม่ใช่เป็นการทำนายอนาคต หรือ เป็นกระบวนการที่ใช้แทนการทำนายและในขณะเดียวกันวิธีการของการศึกษาอนาคตโดยทั่วไป จะมีลักษณะคล้ายกับการปฏิบัติ ในศิลปะการทำนาย” ซึ่ง Textor ได้ให้คำจำกัดความเสมือนว่าเป็น การสร้างเหตุผลอันน่าเชื่อถือ ความมีเหตุผล วิสัยทัศน์ที่ตั้งอยู่บนเงื่อนไขของอนาคต โดยสิ่งเหล่านี้ นำมาจากรูปทรงที่ได้จากการฉายภาพอนาคต (Projection) การพยากรณ์ (Forecast) และการสร้างภาพอนาคต (Scenario) ข้อจำกัดที่ชัดเจนของการวิจัยอนาคตโดยทั่วไป คือ ไม่สามารถ ที่จะค้นหาไปยังสถานภาพของการคาดการณ์ที่เกี่ยวข้องกับอนาคตภายใต้บริบทของเนื้อหาวิชา ทางด้านวัฒนธรรม มีข้อจำกัดเกี่ยวกับการอ้างอิงตำแหน่ง ด้วยเหตุนี้จึงได้ปรับปรุงการวิจัยอนาคต ที่มีความเฉพาะสำหรับการพิจารณารูปร่างของวัฒนธรรม หรือที่เรียกว่า การวิจัยเพื่อศึกษาหรือ การคาดการณ์ถึงแนวทาง การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในอนาคต (Cultural Futures Research) ซึ่งเป็นการวิจัยที่ไม่ซับซ้อนและเป็นแขนงหนึ่งของการวิจัยอนาคต (Futures Research) ซึ่งใช้ประโยชน์จากมุมมองของวัฒนธรรม ซึ่งวิธีการดังกล่าวนี้เป็นการปฏิบัติการวิจัยรูปแบบหนึ่ง ซึ่ง Textor ใช้ชื่อว่า “Ethnographic Futures Research (EFR)” และเพื่อพิจารณาความสัมพันธ์ ระหว่างอีเอฟอาร์ (EFR) กับซีเอฟอาร์ (CFR) จะเห็นได้ว่าคล้าย ๆ กับความสัมพันธ์ระหว่าง ชาติพันธุ์วรรณนา (Ethnographic) กับวัฒนธรรมมานุษยวิทยา (Cultural Anthropology)

ในขณะที่ผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรมและมานุษยวิทยาได้ยึดถือเอาการศึกษาแบบ ชาติพันธุ์วรรณนาในการศึกษาลักษณะวัฒนธรรมที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ด้วยเหตุนี้ “ผู้เชี่ยวชาญเหล่านี้ ก็สามารถที่จะใช้การศึกษาวิจัยอนาคตเชิงชาติพันธุ์วรรณนาในการล้วงเอาภาพแห่งอนาคตและ ความเป็นไปได้ต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นในสังคมได้จากสมาชิกของสังคมเช่นเดียวกัน” (Textor, 1990, p. 141)

เป้าหมายของการวิจัยอนาคตเชิงชาติพันธุ์วรรณนา คือ ต้องการที่จะแสวงหาความจริง อธิบาย วิเคราะห์ และทราบถึงภาพจน์ของคนในปัจจุบันที่มีต่อวัฒนธรรม ปรัชญาการณ์ต่าง ๆ ใน

อนาคตที่คาดว่าจะเกิดขึ้นว่าจะเป็นอย่างไรมานั้น และปรากฏการณ์ที่จะเกิดจากการสร้างภาพอนาคต (Scenario) ไม่ใช่เป็นการฉายภาพอนาคต (Projection) และการพยากรณ์ (Forecast) และจะทำนายเหตุการณ์ในอนาคต ที่ไม่มุ่งในแง่ของความแม่นยำ แต่จะใช้การคาดการณ์หรือการพยากรณ์ทางวัฒนธรรมอย่างกว้าง ๆ เพื่อหาแนวทางที่อาจจะเป็นไปได้สำหรับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในอนาคต ฉะนั้นเพื่อไม่ให้เกิดความสับสนเกี่ยวกับการสร้างภาพอนาคต การฉายภาพอนาคต และการพยากรณ์ ซึ่งมีข้อแตกต่างกัน และควรสังเกต ดังนี้

- 1) การสร้างภาพอนาคตเป็นการเล่าเรื่องราวในอนาคตหรือสร้างประวัติศาสตร์อนาคต มีลักษณะที่ซับซ้อนมากกว่าการฉายภาพอนาคตและการพยากรณ์ มีลักษณะเป็นปรากฏการณ์ในขอบเขตที่กว้างมากกว่า ซึ่งอาจจะรวมเอาการฉายภาพอนาคตหรือการพยากรณ์เข้าไว้ด้วย
- 2) การฉายภาพอนาคต มุ่งการวิเคราะห์เฉพาะปรากฏการณ์ใดปรากฏการณ์หนึ่งที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต เพื่อให้เกิดความถูกต้องที่ใกล้เคียง ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับตัวเลขหรือมีลักษณะเชิงปริมาณ แต่การสร้างภาพอนาคตมุ่งคาดการณ์ถึงปรากฏการณ์หลาย ๆ ปรากฏการณ์ที่น่าจะเกิดขึ้นในสังคมนั้น ๆ ในอนาคตและจะเกี่ยวข้องกับข้อมูลเชิงคุณภาพมากกว่า
- 3) การสร้างภาพอนาคตเน้นทั้งการเปลี่ยนแปลงว่าจะเป็นอย่างไรมีกระบวนการเปลี่ยนแปลงอย่างไร มากกว่าการฉายภาพอนาคตหรือการพยากรณ์ ซึ่งจะไม่มี การพูดถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลง
- 4) การพยากรณ์เป็นการฉายภาพอนาคตที่เป็นไปได้มากที่สุด จากแนวทางหลาย ๆ แนวทางด้วยกัน แต่การสัมภาษณ์แบบอีโอฟอร์จะให้ผู้สัมภาษณ์สร้างภาพอนาคตในด้านดี (Optimistic Scenario) ก่อนแล้วสร้างภาพอนาคตในด้านร้าย (Pessimistic Scenario) ซึ่งเหตุการณ์ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งด้านดีและด้านร้ายจะมีลักษณะเพียงอาจเป็นไปได้เท่านั้น จากนั้นก็จะสร้างภาพอนาคตในด้านที่เป็นไปได้มากที่สุด (Most Probable Scenario) (พันธุ์สุริย ไลดาวัลย์, 2524, หน้า 147 - 150)

หลักการสำคัญของวิธีการวิจัยในรูปแบบอีโอฟอร์ คือ จะใช้การสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล โดยการสัมภาษณ์ในรูปแบบของการวิจัยนี้ จะมีความแตกต่างจากการสัมภาษณ์ทั่วไปที่ผู้สัมภาษณ์จะไม่ถามปรากฏการณ์ทางสังคมที่เป็นอดีตและปัจจุบัน แต่จะถามปรากฏการณ์ที่เป็นอนาคตที่คาดว่าจะเกิดขึ้น ซึ่งมีระยะเวลาประมาณ 10 ปีขึ้นไป ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ผู้ให้สัมภาษณ์พอจะคาดการณ์ได้ ซึ่งมีแนวทางในการสัมภาษณ์ ดังนี้

- 1) สร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้สัมภาษณ์และผู้ให้สัมภาษณ์
- 2) กระตุ้นให้ผู้ให้สัมภาษณ์เป็นอิสระจากสภาพที่ถูกปิดกั้นหรือจำกัดการพิจารณาตัดสินใจใด ๆ โดยเฉพาะช่วงเวลาสัมภาษณ์ ซึ่งสภาพดังกล่าวเรียกว่าการยึดติดกับสิ่งเฉพาะหน้า เป็นสภาวะทางจิตวิทยาที่ซับซ้อนอันหนึ่งซึ่งครอบงำบุคคลให้ถูกจำกัดด้วยเวลา ซึ่งก่อให้เกิดการขาดความคิดที่กระฉับกระเฉง ขาดความตื่นตัวและขาดแรงจูงใจ
- 3) พยายามให้ผู้ให้สัมภาษณ์แสดงความคิดเห็นออกมาอย่างเสรี

4) การสัมภาษณ์นั้นไม่ทำให้ผู้ให้สัมภาษณ์สร้างมโนภาพในทางเพื่อฝันแต่ต้องพยายามให้พูดแต่ในแง่ที่น่าจะเป็นไปได้หรือน่าจะเป็นจริง 5) ผู้สัมภาษณ์จะต้อง มีศิลปะในการซักถามที่ทำให้ผู้สัมภาษณ์พิจารณาถ้อยแถลงนำเอาประสบการณ์ต่าง ๆ ออกมาเป็นฐานในการวิเคราะห์และสร้างภาพในอนาคตให้เป็นระบบในขอบเขตของความเป็นไปได้ และในขณะที่ผู้สัมภาษณ์จะเปิดโอกาสให้ผู้ให้สัมภาษณ์ได้ตรวจสอบแก้ไขคำให้สัมภาษณ์ของตนเองได้ตลอดเวลาและผู้สัมภาษณ์จะสรุปคำสัมภาษณ์เป็นระยะ ๆ หรือผู้สัมภาษณ์ส่งรายงานการสัมภาษณ์ไปให้ตรวจแก้ไข หลังการสัมภาษณ์ ซึ่งเป็นประโยชน์หลายประการ คือทำให้ผู้สัมภาษณ์ตื่นตัวตลอดเวลาในขณะที่ผู้ให้สัมภาษณ์กำลังพูด เป็นการยืนยันให้ผู้ให้สัมภาษณ์ตระหนักถึงความรับผิดชอบในการสัมภาษณ์จริงและเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้สัมภาษณ์เกิดความเข้าใจผิด ซึ่งอาจจะเกิดขึ้นได้จากการสรุปและผู้สัมภาษณ์ ซึ่งการสัมภาษณ์ตามแบบอื่น ไม่สามารถทำเช่นนี้ได้ 6) สร้างบรรยากาศที่เหมาะสมให้เกิดขึ้น เน้นที่ความร่วมมืออย่างจริงจัง ซึ่งจะส่งผลให้การสัมภาษณ์มีคุณค่ามากยิ่งขึ้น (สมพร ใหม่แก้ว, 2537, หน้า 18-19)

Textor กล่าวถึงวิธีการสัมภาษณ์ตามแบบอีเอฟอาร์ว่า ในการสัมภาษณ์แบบอีเอฟอาร์ต่างจากการสัมภาษณ์โดยทั่วไปในทางชาติพันธุ์วรรณา ตรงที่ผู้สัมภาษณ์และผู้ให้สัมภาษณ์ร่วมกันทำบันทึกการสัมภาษณ์ในระหว่างการสัมภาษณ์ ผู้สัมภาษณ์ต้องฟังอย่างตั้งใจในขณะที่ผู้ให้สัมภาษณ์บรรยายถึงภาพในอนาคตที่เขาสร้างขึ้น เมื่อจบแต่ละตอนหรือแต่ละหัวข้อ ผู้สัมภาษณ์จะบันทึกสรุปตอนหรือหัวข้อนั้นในเครื่องบันทึกเสียงโดยไม่ให้มีการคลาดเคลื่อนใด ๆ เวลาพูดสรุปผู้สัมภาษณ์จะต้องมองตาผู้ให้สัมภาษณ์ตลอดเวลาเพื่อสังเกตความรู้สึกของผู้ให้สัมภาษณ์ และในขณะที่เดียวกันก็พร้อมที่จะหยุดเพื่อให้ผู้ให้สัมภาษณ์พักห้วงแก้ไข คัดตอน หรือขยายความการสรุปนั้น วิธีการบันทึกคำสรุปและแก้ไขไปในขณะเดียวกันเช่นนี้ มีประโยชน์หลายประการ ดังนี้

- 1) ทำให้ผู้สัมภาษณ์ต้องตื่นตัวอยู่ตลอดเวลา ผู้สัมภาษณ์ต้องเอาใจใส่ต่อทั้งส่วนใหญ่และส่วนย่อยของสิ่งที่ผู้ให้สัมภาษณ์กำลังบรรยาย ต้องเตือนตัวเองตลอดเวลาว่าต้องพร้อมที่จะสรุปให้เป็นที่น่าสนใจของผู้ให้สัมภาษณ์ได้ทันทีที่จบในแต่ละตอน 2) ทำให้ผู้ให้สัมภาษณ์รู้สึกตลอดเวลาว่าเรากำลังฟังอย่างตั้งใจ และพยายามที่จะเข้าใจในสิ่งที่เขาพูด 3) ทำให้ผู้ให้สัมภาษณ์สามารถพักห้วงแก้ไขได้ทันที ถ้าหากว่าผู้สัมภาษณ์เข้าใจคำพูดหรือเจตนาของเขาผิด มิฉะนั้นแล้วผู้สัมภาษณ์จะบันทึกความเข้าใจที่ผิดนั้นลงไปบันทึกรายงาน ทั้งที่ผู้ให้สัมภาษณ์และตัวผู้สัมภาษณ์ไม่มีโอกาสรู้ตัว (กรณีเช่นนี้อาจมิได้กับการสัมภาษณ์ทั่ว ๆ ไป ที่ใช้อยู่ในทางชาติพันธุ์วรรณา)
- 4) ทำให้ผู้สัมภาษณ์รู้ตัวและตระหนักเสียแต่นั้น ๆ ว่า มีความลำเอียงอะไรบ้างต่อผู้ให้สัมภาษณ์ต่อภาพอนาคต และทฤษฎีหรือสมมติฐานของเขา (อย่างน้อยก็ในความรู้สึกของผู้ให้สัมภาษณ์) เพื่อที่เราจะได้พยายามหลีกเลี่ยงความลำเอียงนั้น ๆ ในการดำเนินการสัมภาษณ์ต่อไป 5) เป็นเครื่องกระตุ้น

แบบไม่มีลักษณะชักนำ ห้วนล้อมให้ผู้ให้สัมภาษณ์สร้างภาพในอนาคต คือไม่เพียงแต่ทำให้ผู้ให้สัมภาษณ์รู้สึกว่ามีคนคอยฟังคำพูดของเขาอย่างตั้งใจเท่านั้น แต่ยังช่วยกระตุ้นหรือเร่งเร้าความคิดสร้างสรรค์ของเขาจากการที่เขาได้มีโอกาสฟังคำสรุปข้อความที่เขาได้พูดจบลงไป ซึ่งจะสะท้อนให้เห็นถึงความคิดในตอนแรก ๆ ของการสัมภาษณ์ด้วย (พันธุ์สุรย์ ลดาวัลย์, สิทธิพันธุ์ ประพุทธนิติสาร และโรเบิร์ต บี. เท็กซเตอร์, 2527, หน้า 40 - 41)

วิธีการสัมภาษณ์ดังกล่าวนี้ อาจมีข้อเสียอยู่บ้าง เช่น “การที่ผู้ให้สัมภาษณ์ได้ใช้กฎเกณฑ์ข้อสมมติฐาน หรือทฤษฎีของตนเข้าไปในการพูดสรุปโดยไม่รู้ตัว คำสัมภาษณ์ซึ่งไม่ใช่ความรู้สึกที่แท้จริงของผู้ให้สัมภาษณ์ย่อมจะเป็นอันตราย และผู้สัมภาษณ์จะต้องพยายามหลีกเลี่ยงอย่างเต็มความสามารถ”

เพื่อหลีกเลี่ยงคำสัมภาษณ์ซึ่งไม่ใช่ความรู้สึกที่แท้จริงของผู้ให้สัมภาษณ์ ในการวิจัยครั้งนี้ จึงใช้วิธีการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญราวละ 2 ราย หรือการสัมภาษณ์เป็นคู่

ภายหลังจากการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยจะทำการพิมพ์คำสรุปอย่างรวดเร็วที่สุด สิ่งพิมพ์ออกมานี้จะเป็นร่างรายงานการให้สัมภาษณ์ จากนั้นจึงทำการตรวจทาน แก้ไขทางด้านการใช้ภาษา และความชัดเจน จากนั้นจะส่งให้กับผู้ให้สัมภาษณ์ทันทีเพื่อให้อ่านอย่างละเอียดและทำการแก้ไขตามที่ผู้ให้สัมภาษณ์ต้องการ นอกจากนั้นผู้วิจัยจะต้องให้การสนับสนุนผู้ให้สัมภาษณ์เปลี่ยนแปลงเพิ่มเติม ทั้งทางด้านรายละเอียดและหลักใหญ่ใจความของร่างรายงานฉบับนั้น เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องและความสมดุลของเนื้อหา รายงานการสัมภาษณ์ ซึ่งหลักการนี้สอดคล้องกับหลักทางชาติพันธุ์วรรณาตามที่เป็นมาแต่เดิม แต่ “ในการอ่านและตรวจทานแก้ไขรายงานการสัมภาษณ์นั้น ผู้ให้สัมภาษณ์จะกระทำตามคำฟัง ดังนั้นข้อบิดเบือนใด ๆ จากอิทธิพลความคิดของผู้ให้สัมภาษณ์จะถูกตัดออกไปโดยการตรวจทานแก้ไขของผู้ให้สัมภาษณ์ในครั้งนี้” (พันธุ์สุรย์ ลดาวัลย์ และคณะ, 2527, หน้า 41 - 42)

เนื่องจากการวิจัยอนาคตเชิงชาติพันธุ์วรรณา นั้นเป็นการวิจัยอนาคตทางมนุษยวิทยา ซึ่งศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมในอนาคตในการซักถามของนักมานุษยวิทยา จะมีประเด็นที่ครอบคลุมเกี่ยวกับระบบสังคม วัฒนธรรม และประเด็นต่าง ๆ มักจะกล่าวถึงประเด็นของประชากร ทรัพยากรและพลังงานตามธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม การเมืองและรัฐบาล โครงสร้างของสังคม การคมนาคม การสื่อสาร การศึกษา การศาสนา ศิลปะ และเอกลักษณ์ของสังคมในการวิจัยอนาคต โดยวิธีการวิจัยอนาคตเชิงชาติพันธุ์วรรณา มีข้อดีดังนี้ที่ สมพร ใหม่มะแก้ว (2537, หน้า 20) กล่าวไว้ดังนี้

ข้อดีในการวิจัยรูปแบบนี้ คือ 1) ผู้เชี่ยวชาญแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระและยิ่งกว่านั้น ไม่เป็นการดูถูกความเชี่ยวชาญซึ่งเป็นการส่งเสริมแนวความคิดพื้นฐานของการวิจัยอนาคต ที่จะ

แสวงหาทางเลือกในอนาคต 2) มีการใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบสรุปสะสม (Cumulative Summarization Technique) ทำให้ข้อมูลที่ได้มีความตรงตามความคิดของผู้ให้สัมภาษณ์ และเปิดโอกาสให้แก้ไขรายงานการสัมภาษณ์ด้วยตนเองอีกครั้ง เพื่อช่วยลดความลำเอียง 3) ผู้ให้สัมภาษณ์จะให้ความเห็นได้อย่างอิสระและไม่ยึดติดกับการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า

ส่วนข้อจำกัดของการวิจัยรูปแบบนี้ คือ ผู้ให้สัมภาษณ์จำนวนน้อยได้กล่าวถึงเรื่องราวหรือประเด็นบางหัวข้อที่ไม่อยู่ในกรอบของการซักถาม และคนอื่นไม่กล่าวถึงเรื่องเดียวกันจะถูกตัดออกจากผลการวิจัย เพราะเป็นแนวทางการคิดที่ไม่สอดคล้องกัน อีกประการหนึ่งคือการสรุปภาพในอนาคตที่เป็นไปได้มากที่สุด กระทำได้ยาก และไม่สามารถอธิบายได้อย่างชัดเจน

การเลือกกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ

การเลือกกลุ่มผู้เชี่ยวชาญเป็นขั้นตอนที่สำคัญของการวิจัยอนาคต เหตุที่ต้องเลือกผู้เชี่ยวชาญ เพราะแนวโน้มที่จะเกิดในอนาคต ก่อนข้างเกิดขึ้นรวดเร็ว เรื่องของการเปลี่ยนแปลงในอนาคตเป็นเรื่องที่ค่อนข้างสลับซับซ้อน มีความเป็นไปได้หลายรูปแบบ หลักการวิจัยอนาคตถือว่า “ผู้เชี่ยวชาญ น่าจะเป็นบุคคลที่มองอนาคตได้ชัดเจนถูกต้องมากกว่าคนธรรมดา”

(จุมพล พูลภัทรชีวิน, 2546, หน้า 4) การวิจัยอนาคตเป็นการวิจัยที่แตกต่างจากการวิจัยธรรมดา เพราะต้องเน้นผู้เชี่ยวชาญ ดังนั้นการเลือกผู้เชี่ยวชาญ จึงมีลักษณะที่เป็นแบบเจาะจงเลือก (Purposive) เมื่อเลือกผู้เชี่ยวชาญได้แล้ว ผู้วิจัยติดต่อขอความร่วมมือด้วยตัวเอง เพื่อให้เกิดความเต็มใจร่วมมือ และผลวิจัยมีความเชื่อมั่น หากกลุ่มผู้เชี่ยวชาญมีความเป็นเอกพันธ์ (Homogeneity) สูง อาจใช้เพียง 10 ถึง 15 คน แต่หากกลุ่มผู้เชี่ยวชาญมีความเป็นอเนกพันธ์ (Heterogeneity) จำเป็นต้องเพิ่มจำนวนผู้เชี่ยวชาญ อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาของโทมัส ที แมคมิลแลน (Thomas T. Macmillan) พบว่า หากจำนวนผู้เข้าร่วมโครงการวิจัยมีตั้งแต่ 17 คนขึ้นไป อัตราการลดลงของความคลาดเคลื่อน (Error) จะมีน้อยมาก (ชนิตา รักษ์พลเมือง, 2541, หน้า 63)

งานวิจัยที่ใช้เทคนิคอีเอฟอาร์

ม.ล.พันธุ์สุรย์ ตดาวัลย์ และคณะ (2527) ได้วิจัยเรื่องทางเลือกในอนาคตของสังคมไทย: ในทัศนะของนักวิชาการ โดยใช้เทคนิคการวิจัยอีเอฟอาร์ มีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้ กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยอาจารย์จากภาควิชาที่ไม่ใช่ศาสตร์ประยุกต์ ซึ่งได้จากการสุ่มกลุ่มตัวอย่าง เป็นระบบ (Systematic Sampling) เป็นจำนวน 24 คน จากประชากรที่เป็นอาจารย์ของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จำนวน 392 คน ดำเนินการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างใช้เวลา 21 วัน หรือประมาณ 90 ชั่วโมง เวลาที่ใช้ในการสัมภาษณ์ยาวนานที่สุด 7 ชั่วโมง และจำนวนครั้งที่ให้การสัมภาษณ์มากที่สุด 3 ครั้ง แต่ข้อควรระวังที่จะเกิดขึ้นจากตัวผู้วิจัย คือ คณะนักวิจัยชุดนี้ได้เสนอไว้ว่า ในระหว่างการสัมภาษณ์ผู้วิจัยต้องมีความตื่นตัว วางตัวเป็นกลาง และไม่กระทำการใดในลักษณะชักนำหรือหวานล่อม

ทั้งนี้เพื่อให้ผู้สัมภาษณ์ มีบทบาทอย่างเต็มที่ และในการสรุปบทวนจะต้องกระทำอย่างตรงไปตรงมา

กรมการฝึกหัดครู (2529) ทำการศึกษานำร่อง (Pilot Study) เกี่ยวกับเรื่องการฝึกหัดครู และสถาบันฝึกหัดครูในอนาคต มีจุดมุ่งหมายเพื่อรวบรวมความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิเกี่ยวกับ สภาพของสังคมไทยในอนาคต สภาพของการศึกษาไทยในอนาคต สภาพของการฝึกหัดครู และสถาบันฝึกหัดครูในอนาคต และแนวทางในการนำผลการวิจัยไปใช้ในการวิจัยด้านการผลิต และการใช้ครูของกระทรวงศึกษาธิการ มีขอบเขตการศึกษาเฉพาะในเรื่องสภาพของสังคมไทย สภาพของการศึกษาไทย สภาพของการฝึกหัดครู และสถาบันฝึกหัดครู ในปี พ.ศ. 2540 โดยใช้ เทคนิคการวิจัยอียูเอฟอาร์ ด้วยการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิเป็นจำนวน 48 คน และในการเลือก ผู้เชี่ยวชาญแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ภายใต้อำนาจในการวิจัย คือ ผู้ทรงคุณวุฒิให้ สัมภาษณ์เกี่ยวกับสภาพของสังคมไทยในอนาคต จำนวน 15 คน ผู้ทรงคุณวุฒิให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับ สภาพของการศึกษาไทยในอนาคต จำนวน 20 คน และผู้ทรงคุณวุฒิที่สัมภาษณ์เกี่ยวกับสภาพของ การฝึกหัดครูและสถาบันฝึกหัดครูในอนาคต จำนวน 13 คน สำหรับการเสนอผลการสัมภาษณ์ รายงานศึกษานำร่องฉบับนี้ได้เสนอเฉพาะภาพรวมในแง่ที่เป็นไปได้มากที่สุด

ทบวงมหาวิทยาลัย (2533) ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาสภาพแวดล้อมอุดมศึกษา” เป็นการวิจัยแม่บทของทบวงมหาวิทยาลัย ในการจัดทำแผนอุดมศึกษาระยะยาว 15 ปี (พ.ศ. 2533 - 2547) ซึ่งประกอบด้วยหัวข้อการวิจัยย่อย จำนวน 2 โครงการที่ได้ใช้เทคนิคการวิจัยอนาคต แบบอียูเอฟอาร์ และอียูเอฟอาร์

Textor (1990) ได้วิจัยเรื่องทางสายกลางของสังคมไทยในอนาคต: เทคโนโลยี ที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม (The Middle Path for the Future of Thailand: Technology in Harmony with Culture and Environment) มีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอการคาดการณ์ เกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมไทยในอนาคตเพื่อกระตุ้น มีการอภิปรายอย่างกว้างขวางเกี่ยวกับ ประเด็นสำคัญต่าง ๆ ซึ่งเป็นการสร้างภาพในอนาคตที่อาจเป็นไปได้ทั้งแง่ดีและแง่ไม่ดี ตามกระบวนการวิจัยอนาคตแบบอียูเอฟอาร์ การสร้างภาพในอนาคตนี้กระทำโดยการสัมภาษณ์ สิบปณนัท เกตุทัต เพียงคนเดียว โดยให้เหตุผลว่า สิบปณนัท เกตุทัต เป็นผู้มีความรู้ความสามารถ ด้านวิทยาศาสตร์การศึกษาได้รับการยอมรับในระดับนานาชาติ และมีประสบการณ์เกี่ยวกับการวางแผนนโยบายการพัฒนาประเทศ ทั้งในกระทรวงที่สำคัญของรัฐบาลและบริษัทอุตสาหกรรม ที่ก้าวหน้าในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

สมพร ใหม่แก้ว (2537) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “เปรียบเทียบผลการวิจัยอนาคต ด้วยเทคนิคอียูเอฟอาร์กับเดลฟาย มีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบผลการวิจัยอนาคตจากการวิจัย ใน 2 รูปแบบ โดยทำการศึกษาเกี่ยวกับการให้บริการวิชาการแก่ชุมชนของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ในทศวรรษหน้า ในด้านต่าง ๆ 4 ด้าน คือ ด้านจุดมุ่งหมายและนโยบาย บทบาทของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ลักษณะการให้บริการแก่ชุมชนที่เหมาะสม และรูปแบบการบริหารงานเกี่ยวกับการบริการวิชาการแก่ชุมชนของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และเพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการวิจัยด้วยเทคนิคอีเอฟอาร์ และเคลฟายภายใต้บริบทเดียวกัน ในการศึกษาใช้กลุ่มผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ มีประสบการณ์เกี่ยวกับการบริการวิชาการแก่ชุมชน ซึ่งคัดเลือกด้วยวิธีแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามคุณสมบัติที่กำหนดไว้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้บริหารมหาวิทยาลัย กรรมการสภามหาวิทยาลัย ผู้ทรงคุณวุฒิและหัวหน้าโครงการบริการวิชาการแก่ชุมชน ผู้การวิจัยพบว่าเทคนิคอีเอฟอาร์ให้ภาพอนาคตที่เป็นภาพรวมหรือภาพกว้าง ๆ ได้แก่ บทบาทของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และลักษณะการให้บริการวิชาการแก่ชุมชน แต่เทคนิคเคลฟายให้ภาพอนาคตที่เป็นรายละเอียดหรือหัวข้อย่อยภายใต้เนื้อหาเดียวกันได้ดี โดยไม่มีการกล่าวถึงอนาคตที่เป็นภาพรวม

ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการของวิจัยทั้งสองเทคนิคที่เป็นปัญหาร่วมกัน ได้แก่ ข้อจำกัดด้านเวลาของผู้เชี่ยวชาญ และคุณสมบัติของผู้เชี่ยวชาญต้องเป็นผู้รู้จริง และปัญหาที่พบของเทคนิคอีเอฟอาร์ ได้แก่ ผู้ให้สัมภาษณ์ต้องมีมีทัศนคติในการสร้างภาพอนาคต ผู้ที่ใช้เทคนิคดังกล่าว ควรมีความเข้าใจวิธีการรวบรวมข้อมูล โดยวิธีการสัมภาษณ์แบบเปิดและไม่ชี้นำ และนอกจากนั้นการสัมภาษณ์โดยทั่วไปก็มีข้อจำกัด เช่น ผู้วิจัยอาจมีความลำเอียง ความไม่ครบถ้วนของข้อมูล ถ้าผู้สัมภาษณ์หรือผู้ให้สัมภาษณ์มีความกระวนกระวายใจ เป็นต้น ส่วนปัญหาที่พบในการวิจัยแบบเคลฟาย คือ การสูญหายของแบบสอบถาม และการส่งแบบสอบถามหลังกำหนดมีเป็นจำนวนมาก ต้องมีการติดตามแบบสอบถาม การสูญหายของแบบสอบถามรอบที่ 2 ส่งผลต่อการรวบรวมข้อมูลรอบที่ 3 และการรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถามโดยทั่วไปมีข้อจำกัด เช่น ผู้ตอบแบบสอบถามขาดแรงจูงใจและไม่เข้าใจวัตถุประสงค์ของคำถาม ซึ่งส่งผลให้ได้รับคำตอบไม่ละเอียดลึกซึ้งเท่ากับการสัมภาษณ์

การวิจัยเรื่องรูปแบบโรงเรียนอิสลามที่เหมาะสมกับสังคมไทย เป็นการประยุกต์ใช้เทคนิคการพยากรณ์อนาคตตามแบบอีเอฟอาร์ ซึ่งเป็นสาขาหนึ่งของการวิจัยอนาคต โดยในการศึกษาครั้งนี้ประยุกต์เป็นเทคนิคอีเอฟอาร์ (Ethnographic Group Future Research) มีข้อแตกต่างจากเทคนิคอีเอฟอาร์คือใช้การสัมภาษณ์กลุ่มแทนการสัมภาษณ์รายบุคคล เพื่อมีการปรับปรนเข้าหากัน หาแนวทางที่เป็นไปได้และเป็นการศึกษาเชิงวัฒนธรรมอิสลามของชาวไทยมุสลิมเพื่อนำผลการสัมภาษณ์มาสร้างภาพอนาคตต่อไป